

Torsdagen den 4 december

kl. 10.00

*Om förhöjt
garantipris till
svenska fiskare*

§ 1 Justerades protokollet för den 26 november.

§ 2 Om förhöjt garantipris till svenska fiskare

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr *Johanssons* i Vrångebäck (m) den 25 november anmälda fråga, 1975/76:127, och anförde:

Herr talman! Herr Johansson i Vrångebäck har frågat mig om jag ämnar ställa medel till Svensk Fisks förfogande för att med omedelbar verkan möjliggöra ett förhöjt garantipris till svenska fiskare.

Den 27 november 1975 tillkallade jag särskilda sakkunniga för att utreda fiskets kort- och långsiktiga problem. De sakkunniga, som antagit benämningen fiskerikommittén och där Sveriges fiskares riksförbund är företrätt, överlämnade den 2 december 1975 till mig förslag till åtgärder för att lösa fiskets akuta problem.

Kommittén föreslår bl. a. att 7 milj. kr. anslås till regleringsföreningen Svensk Fisk för ökat prisstöd. Dessa medel bör av Svensk Fisk användas så att i första hand fiskargrupper med särskilt låga inkomster får inkomstförstärkning.

Bland kommitténs övriga förslag kan nämnas ett med 30 % ökat stöd till fiskefartyg som på grund av internationella överenskommelser om fångstbegränsning ej kan fiska utan tvingas ligga i hamn.

Utöver nämnda stöd utgår redan nu arbetslöshetsersättning till besättningen vid fångstbegränsningar. Sådan ersättning kommer att utgå med 100 kr. per dag. Den är nu 70 kr. per dag. Kostnaderna för båtstödet och nämnda arbetslöshetsersättning skall enligt kommitténs förslag utgå av statsmedel. Kostnaderna beräknas till ca 3 milj. kr. per år.

Kommittén föreslår vidare att 5 milj. kr. får utnyttjas av arbetsmarknadsstyrelsen för beredskapsarbeten i fiskeristyrelsens regi för fiskefartyg och besättningar vilka drabbas av fångstbegränsningarna för sill i Nord-sjön och Skagerak. Särskilda åtgärder föreslås för insjöfisket.

Vidare bör enligt kommittén förslag till förbättrat stöd till säkerhetsfrämjande utrustning för fiskefartyg läggas fram för vårriksdagen.

För egen del vill jag understryka värdet av att fiskerikommittén snabbt kunnat enas om ett konkret program för att lösa fiskets akuta problem. Regeringen avser att omedelbart lägga fram en proposition i enlighet med förslaget för riksdagen.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
öka skogsmarkens
virkesavkastning*

Herr JOHANSSON i Vrångeback (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret på min fråga – detta så mycket mer som det framgår att jordbruksministern nu är redo att infria sina löften till fiskarkåren. Det kritiska och akuta läge som fisket och fiskarna kommit i har med all rätt påskyndat fiskerikommitténs arbete.

Det förslag som kommittén framlade i början av denna vecka hälsas givetvis med tillfredsställelse, även om de anvisade beloppen ej är fullt tillräckliga. Det är emellertid ett steg i rätt riktning, och vi måste besinna att läget är allvarligt och kräver brådskande åtgärder.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Med anledning av vad herr Johansson i Vrångeback sade om beloppen kanske jag kan få läsa upp en del av ordalydelsen i den överenskommelse som träffats mellan företrädare för fiskarnas organisationer och kommitténs ledamöter i övrigt. Där står det:

”Våra förslag är enhälliga och vi anser att genomförandet av förslaget möjliggör en tillfredsställande lösning av nu föreliggande akuta problem inom fisket.” – Detta är alltså underskrivet även av fiskarrepresentanterna.

Herr JOHANSSON i Vrångeback (m):

Herr talman! Med hänsyn till det brådskande läge frågan har kommit i är det väl angeläget att man nu, för att något skall göras snabbt, får ett enhälligt beslut. Det är fara värt att beloppen inte är av den storleksordning som läget kräver, men det är – som jag sade – ett steg i rätt riktning. Sedermera får det prövas vad som är erforderligt för att klara krisen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om åtgärder för att öka skogsmarkens virkesavkastning

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Olssons i Edane (s) den 26 november anmälda fråga, 1975/76:128, och anförde:

Herr talman! Herr Olsson i Edane har frågat om jag vill medverka till åtgärder i skogen som höjer gallringsandelen och som på sikt skulle öka skogsmarkernas virkesavkastning.

Andelen skogsvårdande gallringar – jag förutsätter att herr Olsson avser sådana – har de senaste 20 åren minskat från 50 % av den totala avverkningen till 25 %. I absoluta tal är minskningen inte så stor. Dessa gallringar har på kort sikt främst den betydelsen att de möjliggör ett ökat tillvaratagande av det virke som produceras i skogarna. På längre sikt medverkar de till en högre produktion av värdefullt virke.

Enligt min mening är det viktigt att fördelarna med de skogsvårdande gallringarna tas till vara i större utsträckning. Jag har erfarit att insikten om detta nu blir allt större bland skogsägarna. De statliga insatserna på området sker på olika sätt. För att få till stånd en ökad gallring utgår sålunda statsbidrag i norra Sverige sedan år 1974. Vidare satsas särskilt på gallringsmetoder i den forsknings- och utvecklingsverksamhet som finansieras gemensamt av staten och skogsbranschen. Slutligen vill jag nämna att regeringen avsatt 0,5 milj. kr. av det nya anslaget till främjande av skogsvård för åtgärder på gallringsområdet.

Jag är alltså enig med herr Olsson om betydelsen av att gallringarna ökar och anser att staten för sin del har sörjt väl för en utveckling i denna riktning.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Först ett tack till jordbruksministern för svaret på min fråga.

De virkesbalanser som under året presenterats visar, att tillgången på råvara nu begränsar en ytterligare utbyggnad av landets skogsindustri – en fråga som vi f. ö. kommer att få ta oss an i kammaren under nästa vecka, då vi skall behandla propositionen med förslag om ändring av byggnadslagen. I det här läget är det självklart att alla som ägnar skogsbruket sitt intresse helhjärtat måste satsa på att försöka öka skogsmarkernas virkesavkastning.

Härvid bör vi då observera att många skogar f. n. är dåligt gallrade. Skogen har en enorm betydelse för vårt land. Den är underlag för en av våra viktigaste näringar och ger sysselsättning åt ett stort antal människor. Samtidigt är skogen en omistlig miljötillgång, och detta gör det också nödvändigt att i större utsträckning beakta friluftslivets intressen i samband med skogsbruk.

Som jag sade är många av våra skogar dåligt gallrade. Enligt det svar som jordbruksministern lämnade har gallringsandelen faktiskt minskat från 50 % till omkring 25 %. Det finns därför all anledning att överväga en väsentligt ökad gallringsaktivitet i det svenska skogsbruket. Gallring i ett skogsbestånd har två huvudsyften, nämligen att skapa bättre bestånd och att ge gagnvirke. En fördubbling av gallringsaktiviteten i svenskt skogsbruk skulle kunna ge ett tillskott av 1 miljon kubikmeter gagnvirke, som i annat fall aldrig kommer vår industri till godo.

Gallringen av vårt skogsbestånd minskade kraftigt under hela 1960-talet beroende på den svaga lönsamheten inom skogsnäringen. Koncentrationen av mekaniseringsintresset till slutavverkning, som alltid ger de största och lättaste vinsterna, har gjort att gallringen blivit eftersatt. Slutavverkningarna har, som sagt, mekaniserats i snabb takt, och samtidigt har gallringen visat sig tekniskt mera svårbemästrad.

Nu talar jordbruksministern i sitt svar om att nya gallringsmetoder är under utarbetande, och detta skall hälsas med tillfredsställelse. Kan man förvänta att sådana gallringsmetoder är under utveckling, som kom-

Torsdagen den
4 december 1975

*Om lokaliseringen
av statens centrala
frökontrollanstalts
huvudanstalt*

mer att öka skogsägarnas intresse för gallringsavverkningar, så att de därmed också kan få ett bättre virkesutnyttjande i de berörda bestånden? Det är väl inget tvivel om att en förbättrad skogshygien och en ökad gallringsandel ger ett icke obetydligt tillskott av svensk träfiberråvara. Skogen är, som vi vet, den enda förnyelsebara råvaran.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Med de åtgärder som jag redovisat att staten för sitt vidkommande vidtagit borde man kunna ha rätt att hoppas att vi får den utveckling som herr Olsson i Edane här har efterlyst.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om lokaliseringen av statens centrala frökontrollanstalts huvudanstalt

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara fru Anderssons i Hjärtum (c) den 27 november anmälda fråga, 1975/76:130, och anförde:

Herr talman! Fru Andersson i Hjärtum har frågat mig om jag ämnar lägga fram en proposition om lokaliseringen av statens centrala frökontrollanstalt i enlighet med det förslag som utredningen om kontrollanstalterna på jordbrukets område har lagt fram.

Kontrollanstaltutredningen avlämnade i december 1974 ett betänkande om utsädeskontrollens organisation och lokalisering m. m. Betänkandet har remissbehandlats. Med hänsyn till de synpunkter som framförts av remissinstanserna är jag inte beredd att föreslå regeringen att lägga fram en proposition i frågan. Jag har i stället tillsatt en arbetsgrupp inom jordbruksdepartementet för att ytterligare se över rationaliseringsmöjligheterna inom frökontrollverksamheten.

Fru ANDERSSON i Hjärtum (c):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret. Jag får väl erkänna att jag läst i en notis i en tidning att det inte skulle komma någon proposition i ämnet, men jag framställde ändå frågan, eftersom jag anser det vara värdefullt för riksdagen att här i kammaren få besked av jordbruksministern varför denna utlokalisering, som riksdagen fattat principbeslut om redan 1960, inte kommer till stånd. Man skall inte behöva lita på att man händelsevis slår upp rätt tidning på rätt dag.

Jordbruksministern säger i sitt svar att den utredning som tillsatts 1971 lämnade sitt betänkande 1974. Detta innehöll många olika rationaliseringsförslag om verksamheten vid statens centrala frökontrollanstalt. Jag tar här bara upp den del som berör lokaliseringsorten för huvudenheten, som nu ligger i Solna.

Utredningen har föreslagit att denna huvudenhet helt skulle dras in

och man har i stället velat förlägga verksamheten till den redan befintliga institutionen vid Stora Råby i Lund. Man ansåg att alla enheter, och särskilt huvudenheten i Lund, då skulle få goda förutsättningar för en rationell verksamhet. Som jag uppfattat det har de flesta remissinstanser också förordat detta. Bl. a. har Solna kommun ingenting att erinra mot detta förslag, eftersom området där SCF är beläget behövs för andra ändamål.

Jag skulle därför vilja fråga jordbruksministern vilka starka skäl som ytterligare har tillkommit som gör det onödigt med den rationalisering som en förflyttning av huvudenheten till Lund skulle innebära.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Det här är i och för sig en gammal fråga – det var redan 1957 års lokaliseringsutredning som föreslog en omlokalisering av verksamheten vid SCF. Man redovisade inte då att det i och för sig skulle kunna innebära några fördelar för själva verksamheten, utan det var den lokaliseringspolitiska effekten som var huvudorsaken och dessutom den marksituation som förelåg i Solna.

Sedan anmälde i statsverkspropositionen 1963 dåvarande departementschefen att utredningen rörande vissa jordbruksanstalters förläggning bedrevs med utgångspunkt från en förläggning av huvudanstalten till östra Svealand. Han framhöll emellertid att man kunde förutsätta att anstalten skulle komma att bibehållas i Bergshamra i ytterligare ungefär tio år. Därefter har vi haft den här utredningen, kontrollanstaltutredningen.

Under tiden har inträffat att de motiv som ursprungligen gällde inte på långa vägar är lika starka i dag. Den mark som man f. n. disponerar ute i Solna är inte som tidigare 10,5 hektar, utan sedan en del av verksamheten flyttat till Stora Råby är det nu fråga om bara 0,3 hektar. Det är alltså själva tomtmarken kring huvudbyggnaden.

Dessutom kan man inte säga att Lundområdet i dag i och för sig är ett område som har brist på arbetstillfällen i den meningen, att man med hänsyn till lokaliseringspolitiska effekter skulle behöva flytta anläggningen dit.

Vidare är det så att frökontrollanstaltens anläggning i Solna är specialbyggd: den är modernt inredd och utrustad samt väl disponerad. Vi har där en personal som till 80 % utgöres av specialiserad kvinnlig arbetskraft med relativt hög medelålder.

Allt detta är en rad motiv som gör att vi f. n. inte finner skäl att föreslå någon utflyttning. Däremot måste vi fortsätta att diskutera hur vi skall kunna rationalisera själva verksamheten, och det är anledningen till att jag har tillsatt arbetsgruppen.

Fru ANDERSSON i Hjärtum (c):

Herr talman! Jag tackar för redogörelsen och ämnar inte nu ta upp någon diskussion om huruvida detta tillvägagångssätt är det bästa, utan

jag förväntar att man ganska snart meddelar den nya arbetsgruppens resultat.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om placeringen av elever vid ungdomsvårdsskola

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Nyquists (fp) den 21 november anmälda fråga, 1975/76:119, och anförde:

Herr talman! Herr Nyquist har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att gemensamma placeringar på ungdomsvårdsskola av ungdomar som tillsammans begått allvarliga brott skall undvikas och vilka åtgärder som f. n. vidtas för att häva den uppgivna platsbristen inom ungdomsvårdsskoleorganisationen.

Socialstyrelsen har enligt ungdomsvårdsskolestadgan att fördela eleverna på de olika ungdomsvårdsskolorna. Enligt de nuvarande bestämmelserna skall fördelningen ske efter bl. a. ålder och utveckling. Under senare år har ytterligare en faktor tillmätts ökad betydelse vid fördelningen av elever, nämligen en strävan att inte placera elever på alltför långt avstånd från hemorten. Motivet härför är att underlätta kontakten mellan de sociala myndigheterna och skolan samt eleven. När det gäller elever som är föremål för utredning tillkommer ytterligare ett skäl, nämligen önskemål från åklagare och polis att ungdomarna placeras inom rimligt avstånd från hemorten.

Av betydelse vid socialstyrelsens beslut om placeringar är förutom de angivna skälen även möjligheterna att anlita psykiatrisk expertis m. m. Den av herr Nyquist åsyftade placeringen på Bärby – som gällde placeringen under utredningstiden – skedde på önskan från de sociala myndigheterna och efter samråd med åklagar- och polismyndigheterna.

Vad gäller platssituationen överensstämmer antalet intagningar hittills i år i stort med förra årets siffror för samma tidsperiod. F. n. råder enligt socialstyrelsen balans mellan efterfrågan och antalet tillgängliga platser.

Herr NYQUIST (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för ett på det hela taget upplysande svar. Självfallet är det inte min avsikt att här i riksdagen diskutera det aktuella fallet på Bärby ungdomsvårdsskola, men jag vill gärna mot bakgrunden av det fallet ta upp några frågeställningar av allmänt principiell innebörd och av betydelse för dimensioneringen av resurserna på den sociala ungdomsvårdens område.

Att placera unga lagöverträdare under 18 år på ungdomsvårdsskola som ersättning för häktning och för utredning är naturligtvis helt i sin ordning, och det är också – helt lagenligt – den allmänna regeln. Däremot kan det självfallet diskuteras under vilka former detta skall ske.

Jag har svårt att se de behandlingsmässiga fördelarna med en sam-

placering av två ungdomar som är delaktiga i mycket grov brottslighet. Utredningsmässigt kan det – som framgår av svaret – finnas fördelar med en sådan placering, men som jag ser det är ett sådant arrangemang snarare till uppenbar nackdel, inte minst utifrån allmänpsykologiska och övervakningsmässiga synpunkter. Ofta gäller det just, herr talman, att bryta ett samgående, att bryta en under gemensamt uppträdande kanske förstärkt aggressivitet. Men jag är naturligtvis inte kompetent att ta upp de här frågorna, i varje fall inte inför detta forum, och jag skall för tillfället lämna dem därhän med vad som har svarats.

Däremot finner jag det närmast otroligt att man inte skulle kunna finna plats för en separation, om sådan verkligen anses vara nödvändig. Även om det skulle föreligga platsbrist, vilket har påståtts, måste man i akuta fall kunna göra lämpliga omDispositioner. De verkliga skälen till att detta inte ansågs erforderligt lämnar jag också i detta sammanhang därhän. Viktigare är, herr talman, att vi får en försäkran från statsrådet om att om skilda placeringar erfordras i ett akut fall skall man också kunna åstadkomma dem. Med andra ord måste det finnas en flexibilitet i organisationen som möjliggör skilda placeringar för utredning och behandling av ungdomar som varit delaktiga i samma kriminalitet. Det är ju inte bara en social behandlingsfråga. Bevisfrågor, delaktighetsspörsmål av betydelse för t. ex. skadeståndsbedömningar osv. gör att man i vissa fall måste hålla vederbörande åtskilda.

Hur är det nu med den platsbrist som har uppgivits föreligga? Jag blev mycket förvånad när jag såg denna uppgift, eftersom jag som mångårig ordförande i styrelsen för Morängens ungdomsvårdsskola kämpade för att få ha den skolan kvar – en topprustad och modern mindre yrkesskola. Som bekant lades den ned efter ett beslut med bara några rösters majoritet här i riksdagen.

Jag vill nu fråga statsrådet: Är det inte riktigt, som har uppgivits under hand, att man har fått en markant ökning av intagningen av tvångsomhändertagna i ungdomsvårdsskolor just i Mellansverige, i Mälardalen? Däremot har det sagts att det i Västsverige, i Norrland och i Skåne råder balans eller t. o. m. överkapacitet.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Herr Nyquist markerade att han inte lämpligen skulle ta upp det nu aktuella fallet, som emellertid har föranlett hans fråga. Jag vill bara göra tillägget att frågan, om man vid ett omhändertagande på en ungdomsvårdsskola bör skilja ungdomar åt som tillsammans begått brott, naturligtvis får bedömas från fall till fall. Skulle det vara förenat med uppenbara risker att placera ungdomar på samma avdelning bör det givetvis icke ske.

Efterfrågan på vård i ungdomsvårdsskola har minskat under senare år. I det läget har det varit naturligt att anpassa ungdomsvårdsskolevården till det minskade behov som föreligger. Låt mig här nämna några siffror.

Antalet disponibla platser i skolorna var i mitten av november 521,

*Om samverkan
mellan kyrkans
barnverksamhet
och den kommunala
förskolan*

antalet närvarande var avsevärt lägre, ca 320. Antalet inskrivna elever var 530. Antalet vårdplatser bedöms enligt socialstyrelsen motsvara den efterfrågan som råder och f. n. kan förutses. Skulle behovet av vårdplatser öka kan stängda elevavdelningar öppnas och åter tas i anspråk.

Herr NYQUIST (fp):

Herr talman! Jag ger självfallet statsrådet helt rätt i att man måste bedöma dessa frågor från fall till fall, och man måste då naturligtvis också känna till de omständigheter som föreligger i varje enskilt fall. Vad som fick mig att ställa frågan var helt enkelt det faktum att man hade motiverat svårigheterna med att hålla ungdomarna åtskilda med platsbrist. Det motivet måste man rimligtvis ta avstånd ifrån på ansvarigt håll. Sådan platsbrist kan aldrig få föreligga att man inte i ett akut fall kan göra en separation, skilja ungdomar åt som man anser bör skiljas åt.

Såvitt jag förstår av statsrådets svar och ytterligare utläggning av svaret är det uppenbarligen så att det inte föreligger någon platsbrist på ungdomsvårdsskolorna i Mellansverige utan snarare en balans. Om man i det aktuella fallet hade bedömt det som viktigt att skilja ungdomarna åt, hade man kunnat göra det. Jag hoppas att den sammanfattningen är riktig.

När det sedan gäller platssituationen är det uppenbarligen så att man på många håll här i Sverige skär ned antalet platser, t. ex. nu senast på västkusten där Forsane ungdomsvårdsskola enligt ett beslut här i riksdagen i år skall läggas ned. Men av statistiken i senaste budgetpropositionen under socialdepartementets huvudtitel framgår att det totala antalet dagar för vård inom ungdomsvårdsskola faktiskt har ökat från 374 i genomsnitt år 1972 till 410 under 1973.

Jag undrar trots allt om det inte finns skäl att ytterligare överväga platssituationen just i Mellansverige.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om samverkan mellan kyrkans barnverksamhet och den kommunala förskolan

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Nissers* (m) den 25 november anmälda fråga, 1975/76:121, och anförde:

Herr talman! Herr Nisser har frågat mig om min principiella ståndpunkt beträffande möjligheterna för företrädare för såväl svenska kyrkan som andra religiösa samfund att bedriva kontaktskapande verksamhet inom ramen för den kommunala förskolan.

I samband med riksdagsbehandlingen av förskolelagen framhölls att etiska och religiösa värderingar kan behandlas i förskolan genom att personalen i nära samarbete med föräldrarna försöker möta barnen i deras

*Om samverkan
mellan kyrkans
barnverksamhet
och den kommunala
förskolan*

frågor. Behovet av att i förskolan ta upp olika livsåskådningsfrågor framgår också av den arbetsplan för förskolan som socialstyrelsen nyligen gett ut. Det ligger i förskolans arbetssätt att på olika områden hålla kontakt med samhällslivet, och detta gäller självfallet även i de nu berörda frågorna. Däremot är det inte avsikten med förskolelagen att kyrkan och andra religiösa samfund direkt skall svara för egen regelbunden verksamhet inom förskolan.

Jag vill i sammanhanget framhålla att förskolelagen inte inskränker församlingarnas rätt att driva kristen verksamhet bland barn i förskoleåldern. Det är viktigt att denna verksamhet inte utformas som ett alternativ utan som ett komplement till kommunernas förskoleverksamhet.

Herr NISSER (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för hans svar på min fråga.

Bakgrunden till frågan var en händelse som inträffade i Sunne i Värmlands län. Biskopen i Karlstads stift hade skickat ut ett cirkulär i vilket han uttryckte önskemålet att kyrkan och andra religiösa samfund skulle få hålla en s. k. veckotimme i förskolorna, framför allt förskolorna i glesbygden. Centrala socialnämnden i Sunne tyckte att det var en skäligen begäran, och en sådan verksamhet började i Västra Ämtervik till allmän belåtenhet – det var hundraprocentig anslutning.

Beslutet överklagades emellertid, och socialnämndens utslag gick upp till länsstyrelsen som begärde ett uttalande av Svenska kommunförbundets juridiska sektion. Den ansåg också att nämnden hade överskridit sina befogenheter och fattat ett olagligt beslut som stred mot förskolelagen eller i varje fall mot dess syften, som det står i yttrandet – man kan kanske fråga sig vilka syften. Sedan undanröjde länsstyrelsen socialnämndens beslut, och man påpekade bl. a. att det kunde förutsättas att det skulle bli bristande objektivitet i den här verksamheten.

Nu har detta ärende, efter vad jag har hört, hamnat i regeringsrätten. Därmed har den här till synes lilla frågan i Sunne kommit att bli en stor fråga, en principiell kanske ideologisk fråga och framför allt en prejudicerande fråga. Det var därför jag ville höra socialministerns personliga åsikt i detta fall. Frågan har nu t. o. m. kommit upp i socialstyrelsen, där en grupp skall utreda den från principiella synpunkter.

Statsrådet säger att det är viktigt att verksamheten inte utformas som ett alternativ utan som ett komplement. Men det är lätt att säga; i glesbygden är det mycket svårt att ordna annan förskoleverksamhet än just den kommunala på grund av avstånd och liknande. Jag undrar om herr statsrådet skulle kunna tänka sig en kompromiss så att kyrkan och religiösa samfund finge ha en kontaktverksamhet, kanske inte varje vecka men då och då. Det är dock viktigt att man kan hålla kontakt med förskolebarnen.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om samverkan
mellan kyrkans
barnverksamhet
och den kommunala
förskolan*

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Herr Nisser har redogjort för bakgrunden till sin fråga och nämnt att länsstyrelsen har funnit att det beslut som han refererade inte var lagligt grundat. Jag har betonat i mitt svar att avsikten med förskolelagen var att kyrkan eller andra religiösa samfund inte skall svara för någon regelbunden verksamhet inom förskolan. Jag har velat betona det.

Jag skall inte fördjupa mig i frågan men vill säga följande. Var skulle vi hamna om olika trossamfund skulle kunna göra anspråk på att för egen räkning få disponera en timme i veckan i den allmänna förskolan? Och var skulle gränsen dras för andra sammanslutningar och organisationer, som väl då med samma rätt skulle kunna anmäla intresse och ställa krav på att få komma in i den allmänna förskolan och där disponera tid? När herr Nisser närmare har tänkt igenom dessa frågor kommer han säkerligen att finna att det finns utomordentligt välgrundade motiv för den ordning som är fastlagd.

Herr NISSER (m):

Herr talman! Då innebär väl detta också att inte bara de religiösa samfunden utan även andra organisationer, t. ex. idrottsrörelsen och scout-rörelsen, skall inräknas i den grupp som inte får möjligheter till kontaktverksamhet i någorlunda regelbunden form.

Sedan tycker jag att man inte kan säga att en sådan här verksamhet inte kan bli objektiv; det är svårt att avgöra vad som är objektivt och inte objektivt. Jag vill emellertid framhålla att det vore värdefullt om kyrkan och de religiösa samfunden fick möjligheter att så mycket som möjligt medverka i förskolans verksamhet, eftersom det skulle ha betydelse för barnen. Jag tror att det skulle vara mycket berikande för barnen om man kunde upprätthålla en någorlunda regelbunden kontakt mellan de kyrkliga samfunden och förskoleverksamheten.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag skulle vilja fästa herr Nissers uppmärksamhet på vad jag framhållit i mitt svar: "Behovet av att i förskolan ta upp olika livsåskådningsfrågor framgår också av den arbetsplan för förskolan som socialstyrelsen nyligen gett ut. Det ligger i förskolans arbetssätt att på olika områden hålla kontakt med samhällslivet, och detta gäller självfallet även i de nu berörda frågorna."

Det är alltså förskolan som i samverkan med föräldrarna skall manifesteras intresset av att låta barnen komma i kontakt med samhällslivet i olika former, och det är förskolan som skall svara för utformningen av kontaktverksamheten. Det är detta som här är det väsentliga och som jag har velat framhålla i mitt svar.

Herr NISSER (m):

Herr talman! Jag tackar socialministern för det svaret. Jag återkommer kanske den dag vi fått regeringsrättens utslag och sett vilket resultat man kommit fram till i den grupp inom socialstyrelsen som arbetar med dessa frågor.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om snabb utbyggnad av den yrkesmedicinska verksamheten

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Karlehagens* (c) den 25 november anmälda fråga, 1975/76:125, och anförde:

Herr talman! Herr Karlehagen har frågat mig vilka åtgärder som enligt min bedömning är nödvändiga för att få till stånd en snabb utbyggnad av den yrkesmedicinska verksamheten i landet.

Den högspecialiserade yrkesmedicinska verksamheten omfattar f. n. två kliniker i Stockholm, en klinik i vardera Lund och Örebro och ett yrkesmedicinskt centrum i Göteborg. Dessutom är yrkesmedicinska enheter under uppbyggnad i Linköping och Umeå. Målet är att i en första etapp förse samtliga regionsjukhus med kvalificerade resurser för yrkesmedicinsk verksamhet. På sikt avses yrkesmedicinen bli företrädd även inom länssjukvården.

Ett hinder för utbyggnaden av den yrkesmedicinska verksamheten har varit svårigheterna att rekrytera läkare till detta område. För att bl. a. underlätta rekryteringen beslutade regeringen den 6 december 1974 att yrkesmedicin fr. o. m. den 1 januari 1975 skall utgöra en självständig specialitet med vissa angivna behörighetskrav. Vidare har yrkesmedicinen inordnats i det rullande läkarfördelningsprogram som har utarbetats av socialstyrelsen och i juni i år fastställts av socialdepartementets sjukvårdsdelegation. Socialstyrelsen överväger nu också frågan om att ge specialister i allmän internmedicin med viss kompletterande utbildning dispens från kraven för att inneha läkartjänst inom yrkesmedicin.

Det är självfallet angeläget att allt som är möjligt görs för att underlätta rekryteringen av läkare till detta viktiga medicinska verksamhetsområde. Av vad jag har anfört framgår att frågan följs med uppmärksamhet av regeringen och socialstyrelsen.

Herr KARLEHAGEN (c):

Herr talman! Jag tackar socialministern för svaret på min fråga.

Frågan om en utbyggnad av yrkesmedicinen har diskuterats i olika sammanhang sedan slutet på 1950-talet, men ändå har detta ämnesområde hela tiden behandlats styvmoderligt. Yrkesmedicin har inte förrän helt nyligen, som socialministern nämnde, den 1 januari 1975 fått ställning som medicinsk specialitet. Det har bl. a. av den orsaken inte alls varit attraktivt för unga medicinare att söka sig till den verksamheten.

Torsdagen den
4 december 1975

Om snabb utbyggnad av den yrkesmedicinska verksamheten

Det är därför inte förvånande att det inte ens gått att tillsätta de få tjänster som finns. Till professuren i Linköping finns ingen kompetent sökande. För ett yrkesmedicinskt centrum vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg finns ingen överläkare. Det är ju inte förvånande att det inte finns överläkare och professorer inom ett ämnesområde om man försummat att vidta åtgärder för att rekrytera och utbilda yngre individer inom ämnet i fråga.

Yrkesmedicinen har nu tilldelats några s. k. FV-block, dvs. tjänster för fortsatt vidareutbildning, men de läkare som förhoppningsvis kommer att påbörja sin utbildning nu kommer inte att vara färdiga förrän i början på 1980-talet.

Bristen på yrkesmedicinare är ett allvarligt hinder i strävandena att förbättra arbetsmiljön. Socialministern säger nu att yrkesmedicin är en högspecialiserad verksamhet. Jag ifrågasätter om detta är en fullt korrekt karakteristik. Verksamheten är i varje fall inte mer specialiserad än att den skulle kunna förekomma i så gott som varje län.

Jag vill ytterligare fråga socialministern: Har sjukvårdshuvudmännen några konkreta planer när det gäller en utbyggnad av yrkesmedicinen?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag kan hålla med herr Karlehagen om att utbyggnaden av den yrkesmedicinska verksamheten har gått ganska långsamt. Men jag har också det intrycket att yrkesmedicinens betydelse i vårt samhälle under senare år uppmärksammats alltmer av läkarna och också av sjukvårdshuvudmännen. Ett nytt yrkesmedicinskt centrum har tillkommit i Göteborg under de senaste åren, och yrkesmedicinska enheter är under uppbyggnad i Linköping och i Umeå. Vidare diskuteras i Uppsala anordnandet av en yrkesmedicinsk enhet i anslutning till Akademiska sjukhuset.

De åtgärder som jag här redogjort för i mitt frågesvar bör innebära goda förutsättningar för en utbyggnad och en vidareutveckling av den yrkesmedicinska verksamheten.

Sedan skall man inte glömma att även den betydande satsning som nu sker på företagshälsovård ställer ökade krav på den specialiserade yrkesmedicinen. Det är därför angeläget att yrkesmedicinen byggs ut i så snabb takt som tillgängliga personella och materiella resurser medger. Även om detta i huvudsak är en landstingens uppgift kan jag försäkra herr Karlehagen att jag följer de här frågorna med mycket stor uppmärksamhet, för det är ett mycket angeläget område där insatserna måste öka.

Herr KARLEHAGEN (c):

Herr talman! Jag är tacksam för att socialministern försäkrar att han med uppmärksamhet följer utvecklingen på det här området. Det är otvivelaktigt angeläget att vi här får en snabb utbyggnad.

När det gäller att förbättra arbetsmiljön har vi ju en basorganisation

av skyddsombud. Yrkesinspektionen håller på att byggas ut och det samma gäller företagshälsovården, som statsrådet nu nämnde. Men för att insatserna på dessa nivåer skall bli effektiva måste man ha tillgång till specialister i yrkesmedicin. På orter där det finns en yrkesmedicinsk klinik går det ofta till så att arbetstagarna dessutom själva tar kontakt med kliniken och ställer frågor om produkter som förekommer i arbetslivet. En undersökning kan då läggas upp för att klarlägga om det föreligger något samband mellan symtom hos arbetarna och något av de ämnen i deras miljö som kan misstänkas förorsaka besvären. Här kan man alltså verkligen tala om forskning på verkstadsgolvet.

Det är t. ex. på det här sättet som man nu vid yrkesmedicinska kliniken i Örebro har kunnat rikta misstankar mot lösningsmedel såsom en möjlig orsak till vissa symtom hos målare. Det var vid samma klinik f. ö. som man arbetade med att klarlägga skadeverkningarna av radon. Jag tror inte man bedömer situationen fel om man påstår att i kampen för en förbättrad arbetsmiljö är en satsning på yrkesmedicinen den viktigaste åtgärd som nu kan vidtas.

Herr talman! Jag ifrågasätter om de åtgärder som socialministern har föreslagit är tillräckliga. Berörda departement bör utan dröjsmål ta itu med att upprätta program för fortsatt utbyggnad av den yrkesmedicinska verksamheten. Uppdra t. ex. åt socialstyrelsen eller universitetskanslersämbetet att anordna fortbildningskurser i ämnet yrkesmedicin. Nya grepp måste tas för att stimulera unga medicinare att ägna sig åt denna specialitet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om åtgärder för att förbättra personalsituationen i deltidsförskolan

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara fru *Tillanders* (c) den 27 november anmälda fråga, 1975/76:129, och anförde:

Herr talman! Fru Tillander har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar vidta för att förbättra personalsituationen i deltidsförskolan.

Riktlinjer för verksamheten i deltidsförskolan har angetts av statsmakterna vid beslutet om införandet av den allmänna förskolan. Detta gäller även *personalfrågorna*. Därvid har framhållits att *kommunerna* inte bör bindas av detaljerade föreskrifter från statligt håll eftersom förskolan är en kommunal uppgift. Det är givet att en god lösning av *personalfrågorna* är av stor betydelse i förskoleverksamheten. Bland de åtgärder som regeringen f. n. förbereder då det gäller hela barnomsorgen ingår en kraftig ökning av personalutbildningen för både förskollärare och barnskötare.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
förbättra personal-
situationen i
deltidsförskolan*

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
förbättra personal-
situationen i
deltidsförskolan*

Fru TILLANDER (c):

Herr talman! Jag vill tacka socialministern för svaret på min fråga. Situationen är en smula kuriös eftersom det som frågan gäller, deltidsförskolan, inte ens har ett halvt år på nacken och den redan har visat sig ha grundläggande brister. Det är bra att utbildningen av personalen ökas, men det är framför allt kommunernas planeringsförutsättningar som måste förbättras. Målsättningen är ju verkligen satt mycket högt: "Förskolan bör sträva efter att i samarbete med föräldrarna ge varje barn bästa möjliga betingelser att rikt och mångsidigt utveckla sina känslö- och tankemässiga tillgångar. Förskolan kan därigenom lägga grunden till att barnet utvecklas till en öppen, hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd att komma fram till egna omdömen och problemlösningar."

Det är vackra ord, men det kostar pengar om man skall ta dem på allvar, och det måste ju vara meningen.

Men många förskollärare frågar sig i dag: Hur skall vi kunna stimulera varje enskilt barn när vi sitter ensamma i barngrupper om 18–20 barn? En person kan rimligen inte räkna till för så många. Barnen är ju så olika. Många har stora kontaktbehov, några är blyga och andra är fulla av egna upptåg. Men i stället för allt det fina som man kan göra, men som kräver fler vuxna, måste ambitionerna nu ofta skruvas ner, och det är inte underligt om det mest blir fråga om övervakning. I socialstyrelsens utredning om barnens uppväxtförhållanden, som presenterades häromdagen, konstateras det att svenska barn har det bäst materiellt sett men de lider ofta brist på kärlek, mänsklig omvårdnad och omtanke. Det skulle ju vara skada om konstaterandet också skulle gälla förskolan, och man har anledning att frukta att den risken föreligger. Det är ingen kritik mot personalen i förskolan, för den gör säkert sitt bästa.

Målsättningen går i stort sett ut på att förskolepersonalen skall ha tid och möjlighet att ta sig an vartenda barn, att de skall ha tid att ta hand om den som är litet blyg och lyssna till den som har något att berätta. De skall trösta, krama, klappa, uppmuntra, avleda slagsmål och vara ett vuxet föredöme, leda, stimulera och utveckla barnens jaguppfattning, kommunikationsförmåga och begreppsbildning. Därtill skall de vara pedagogiska i snickar- och målarverkstad, i kladdboden, syhörnan och mysvrån; ensam bland 17, 18 eller 20 barn.

Av det här bör det framgå att mycket av det väsentligaste i förskolan står och faller med personaltättheten, och med väsentligt menar jag då förskolans jämlikhetsbefrämjande funktion.

Vi vet att många barn är i starkt behov av denna stimulans som förskolan är avsedd att ge. Den viktigaste målsättningen får inte tappas bort eller förfuskas.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om ökat statsbidrag till den kommunala nykterhetsvården

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Anderssons i Falun (c) den 27 november anmälda fråga, 1975/76:137, och anförde:

Herr Andersson i Falun har frågat om jag är beredd att medverka till att statsbidragen till kommunernas nykterhetsvård i fortsättningen kan utgå med de 75 % som anges i statsbidragskungörelsen.

Frågan om den fortsatta utformningen av bl. a. statsbidragen till den kommunala nykterhetsvården behandlas av socialutredningen i dess pågående arbete. Samråd sker därvid med kommunalekonomiska utredningen. Socialutredningen beräknas lägga fram sitt betänkande under första halvåret 1976.

Om ökat statsbidrag till den kommunala nykterhetsvården

Herr ANDERSSON i Falun (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min fråga.

Denna fråga är inte ny. 1973 väcktes en motion i samma ärende. Denna motion fick en positiv behandling i utskottet. Utskottets skrivning kunde tolkas så att staten borde ta sin del av kostnaderna enligt ifrågavarande kungörelse. Detta har emellertid inte medfört någon ändring så till vida att bidragskungörelsens utfästelser har fullgjorts. Vi har en byråkratisk granskning av statsbidragsansökningarna på såväl länsplanet som riksplenet. Dessa personalresurser är dåligt utnyttjade.

Vi får hoppas att socialministerns svar på min fråga verkligen kommer till uttryck i ett beslut i socialutredningen och att det blir en förbättring av insatserna från statens sida.

Eftersom staten nu tar en stor del av inkomsterna av alkoholförsäljningen, borde den också ta konsekvenserna av den problematik som alkoholen skapar. Men frågan har inte bara en ekonomisk sida. Ingen här i kammaren, allra minst socialministern, protesterar väl mot det välkända påståendet att alkoholmissbruket i allt större utsträckning blir vårt största samhällsproblem. Missbruket tränger också allt längre ned i åldrarna. Vi kan räkna de alkoholskadade i hundratusental.

De alkoholskadades situation är beklagansvärd. Vi har också ett ökat antal narkotikamissbrukare, varav många är blandmissbrukare. Vi kan inte bara nöja oss med att notera antalet missbrukare och diskutera deras många gånger hopplösa situation. Frågan är hur vi skall komma till rätta med problemen. Socialministern har i olika sammanhang talat för att alkoholmissbrukarna skall få vård och behandling inom sjukvårdens ram. Jag delar socialministerns uppfattning i detta avseende. Men hur är dagens situation? Jo, alkoholmissbrukarna får knappast möjlighet till samma sjukvård och i samma utsträckning som övriga samhällsmedborgare. Våra mentalsjukhus och psykiatriska kliniker gör behjärtansvärda insatser, men resurserna är otillräckliga.

Jag vill fråga socialministern om han vill medverka till en förstärkning

av vårdresurserna för de alkoholskadade och vilka åtgärder man i så fall kan förvänta från socialministerns sida.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Vi kommer i många olika sammanhang, herr Andersson i Falun, att få diskutera dessa frågor i fortsättningen. Jag har sagt att vi väntar socialutredningens betänkande under nästa år. Jag har också i andra sammanhang sagt att vi räknar med att under 1977 kunna komma fram med en proposition i detta stora ärende. Det innesluter självklart utomordentligt omfattande och viktiga frågeställningar på hela det sociala fältet inklusive, helt naturligt, nykterhetsvården. Till de frågorna finns det säkerligen anledning att återkomma i flera olika sammanhang.

Herr ANDERSSON i Falun (c):

Herr talman! Jag är övertygad om att man följer dessa frågor med uppmärksamhet. Men vad vi kan känna oro för är att missbruket ökar i betydande omfattning. Alla känner vi till vad som följer i alkoholkonsumtionens spår: ett ökat missbruk. I en broschyr från Svenska bryggeriföreningen kan konstateras att alkoholkonsumtionen första halvåret 1975 ökade med 3,5 %.

Vad som mest oroar är ungdomens alkoholkonsumtion. På grundval av ett, för all del litet material – 570 elever i en högstadieskola – kan man konstatera att 57 % av pojkarna i årskurs 7 dricker starksprit eller vin. För flickorna är procenttalet 63. Detta oroar naturligtvis, eftersom jag vet av personlig erfarenhet att så många problem följer med alkoholkonsumtion.

Inom socialvården är vi medvetna om att inte bara missbruket utan även de omedelbara verkningarna av alkoholkonsumtionen medför besvärliga situationer för ungdomarna. Man kan inte nöja sig med att skjuta problemen på framtiden. Det måste tas krafttag både av stat och kommun för att komma till rätta med förhållandena.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att på föredragningslistan återstående frågor skulle besvaras efter behandlingen av utskotts-
betänkandena.

§ 10 Den allmänna tandvårdsförsäkringen

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1975/76:15 med anledning av propositionen 1975/76:44 med förslag till vissa bestämmelser om den allmänna tandvårdsförsäkringen jämte motioner.

dels föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,

dels föreslagit att vad föredraganden i övrigt anfört om erfarenheterna av och riktlinjer för utvecklingen av den allmänna tandvårdsförsäkringen gavs riksdagen till känna.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen lämnas en redogörelse för erfarenheterna hittills av den allmänna tandvårdsförsäkringen. Förslag läggs fram om anslutnings- och etableringsregler inom tandvårdsförsäkringen fr. o. m. den 1 januari 1976. Reglerna grundar sig på ett förslag av riksförsäkringsverket som har utarbetats i samförstånd med Sveriges tandläkarförbund. Vidare redovisas åtgärder för att ge nya patienter ökade möjligheter till tandvård inom ramen för tandvårdsförsäkringen. I propositionen behandlas också frågan om införandet av allmäntjänstgöring hos folktandvården i anslutning till tandläkarutbildningen.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna
1975/76:36 av fru Ohlin (s),

1975/76:37 av fröken Rogestam m. fl. (c), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde förslag om allmäntjänstgöring för tandläkare tillsammans med ett förslag beträffande omläggning av grundutbildningen av tandläkare i enlighet med vad som anförts i motionen,

1975/76:41 av fru Diesen m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1975/76:44 beslutade att

1. förslag till ny utformning av ersättningssystemet inom tandvårdsförsäkringen underställdes riksdagens prövning,

2. hos regeringen begära förslag syftande till att endast väsentligt högre beräknade behandlingskostnader än nu gällande 2 000 kr. skulle kräva förhandsprövning i enlighet med vad i motionen anförts,

3. hos regeringen uttala att möjligheter till allmäntjänstgöring även hos privatpraktiserande tandläkare och inte enbart hos folktandvården borde övervägas i samband med utarbetandet av det aviserade förslaget till omläggning av grundutbildningen till tandläkare,

1975/76:42 av herr Molin (fp), vari hemställts att riksdagen gav regeringen till känna vad i motionen anförts om tidpunkten för genomförandet av en allmäntjänstgöring för tandläkare,

1975/76:43 av herr Westberg i Ljusdal (fp), vari hemställts att riksdagen

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

vid behandling av proposition 1975/76:44 skulle

1. besluta att avslå punkt 9 rörande etableringskontroll i övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om ändring i lagen om ändring i lagen om allmän försäkring,
2. ge regeringen till känna vad som i motionen anförts angående utredningen om ersättningsystemet,
3. begära förslag till ökade insatser inom den förebyggande tandvården,

dels de under allmänna motionstiden vid 1975 års riksmöte väckta motionerna

1975:337 av herr Bohman m. fl. (m), vari såvitt här var i fråga (yrkandena 1-7) hemställts att riksdagen skulle

1. hos regeringen anhålla om förslag beträffande enhetlig återbäring om 60 % för alla tandvårdsarbeten med ett särskilt högkostnadsskydd för mycket dyrbara åtgärder, i enlighet med vad som anförts i motionen,
2. uttala att de inskränkningar i tandläkarnas etableringsrätt som nu rådde upphävdes så snart nuvarande krisläge inom tandvården övervunnits,
3. hos regeringen begära att ändringen av 11 § i Kungl. Maj:ts kungörelse om ändring i tandvårdstaxan (1974:626) upphävdes,
4. uttala att fortlöpande, systematiska tidsstudier av tandläkarnas vårdarbete av det slag som nu inletts inte borde förekomma,
5. besluta att även barn och ungdom, som var berättigade till avgiftsfri behandling inom folktandvården, också skulle tillhöra tandvårdsförsäkringen,
6. uttala att den allmänna försäkringens tandvårdstaxa borde fastställas genom förhandlingar med tandläkarnas och tandteknikernas fackliga organisationer,
7. uttala att blankettrutiner och andra administrativa pålagor i samband med all försäkringsreglerad vård måste nedbringas till det absolut nödvändigaste i syfte att skapa större utrymme för verkligt vårdarbete, samt

1975:1228 av fru Swartz (fp) och herr Hyltander (fp), vari hemställts

1. att riksdagen beslutade anhålla hos regeringen om att även tandvård för barn skulle bli ersättningsberättigad inom tandvårdsförsäkringen,
2. att riksdagen uttalade att all erforderlig barntandvård borde säkerställas,
3. att riksdagen hos regeringen begärde förslag till förtur inom folktandvården för gravida kvinnor.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle

1. beträffande tandvårdsförsäkringens personkrets avslå motionerna 1975:337 (yrkande 5) och 1975:1228 (yrkandena 1 och 2),
2. beträffande förtur för gravida kvinnor inom folktandvården avslå motionen 1975:1228 (yrkande 3),
3. beträffande etableringskontroll med bifall till propositionen

1975/76:44 samt med avslag på motionerna 1975:337 (yrkande 2), 1975/76:36 och 1975/76:43 (yrkande 1) anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,

4. beträffande försäkringens ersättningsregler avslå motionen 1975:337 (yrkande 1),

5. beträffande gräns för förhandsprövning avslå motionen 1975/76:41 (yrkande 2),

6. beträffande frågan om att underställa ny tandvårdstaxa riksdagens prövning avslå motionen 1975/76:41 (yrkande 1),

7. beträffande utredning om ersättningssystemet avslå motionen 1975/76:43 (yrkande 2),

8. beträffande 11 § kungörelsen (1974:626) om ändring i tandvårdstaxan (1973:638) avslå motionen 1975:337 (yrkande 3),

9. beträffande försäkringens administration avslå motionen 1975:337 (yrkandena 4 och 7),

10. beträffande förhandlingsrätt avslå motionen 1975:337 (yrkande 6),

11. beträffande tidpunkt för införande av allmäntjänstgöring avslå motionerna 1975/76:37 och 1975/76:42,

12. beträffande allmäntjänstgöring hos privattandläkare avslå motionen 1975/76:41 (yrkande 3),

13. beträffande utbildningen av tandhygienister avslå motionen 1975/76:43 (yrkande 3),

14. med bifall till propositionen anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Reservationer hade avgivits

beträffande tandvårdsförsäkringens personkrets

1. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:337 (yrkande 5) samt med anledning av motionen 1975:1228 (yrkande 1) och med avslag på sistnämnda motion (yrkande 2) skulle anta av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,

2. av herr Hyltander (fp) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:1228 (yrkandena 1 och 2) och med anledning av motionen 1975:337 (yrkande 5) skulle

a. besluta att hos regeringen begära att även tandvård för barn skulle vara ersättningsberättigad inom tandvårdsförsäkringen,

b. uttala att all erforderlig barntandvård borde säkerställas,

beträffande förtur för gravida kvinnor inom folktandvården

3. av herr Hyltander (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975:1228 (yrkande 3) hos re-

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

geringen begärde förslag till förtur inom folktandvården för gravida kvinnor.

beträffande etableringskontroll

4. av herrar Ringaby (m), Hyltander (fp) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:43 (yrkande 1) samt med anledning av propositionen 1975/76:44 och motionen 1975:337 (yrkande 2) ävensom med avslag på motionen 1975/76:36 skulle anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1973:456) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring med den ändringen att punkt 9 av övergångsbestämmelserna till lagen upphörde att gälla,

beträffande försäkringens ersättningsregler

5. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 4 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975:337 (yrkande 1) hos regeringen begärde förslag till en enhetlig återbäring om 60 % för alla tandvårdsarbeten med ett särskilt högkostnadsskydd för mycket dyrbara åtgärder i enlighet med vad som anförts i reservationen,

beträffande gräns för förhandsprövning

6. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:41 (yrkande 2) hos regeringen begärde förslag av innebörd att endast väsentligt högre behandlingskostnader än 2 000 kr. skulle kräva förhandsprövning i enlighet med vad i motionen anförts,

beträffande frågan om att underställa ny tandvårdstaxa riksdagens prövning

7. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 6 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:41 (yrkande 1) beslutade att förslag om ny utformning av ersättningssystemet inom tandvårdsförsäkring skulle underställas riksdagens prövning,

beträffande försäkringens administration m. m.

8. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet bort hemställa

under 8

att riksdagen med bifall till motionen 1975:337 (yrkande 3) hos regeringen begärde att den i 11 § kungörelsen (1974:626) om ändring i tandvårdstaxan (1973:638) angivna förutsättningen för utbetalning av tandvårdsersättning upphävdes,

under 9

att riksdagen med bifall till motionen 1975:337 (yrkandena 4 och 7) skulle

a. uttala att fortlöpande, systematiska tidsstudier av tandläkarnas arbete inte borde få förekomma,

b. uttala att blanketterutiner och andra administrativa pålagor i samband med all försäkringsreglerad vård borde nedbringas till det absolut nödvändigaste i syfte att skapa större utrymme för verkligt vårdarbete,

beträffande tidpunkt för införande av allmäntjänstgöring

9. av herr Hyltander (fp) som ansett att utskottet under 11 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:42 och med anledning av motionen 1975/76:37 gav regeringen till känna vad i förstnämnda motion anförts om tidpunkten för genomförandet av en allmäntjänstgöring för tandläkare,

beträffande allmäntjänstgöring hos privattandläkare

10. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 12 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:41 (yrkande 3) hos regeringen uttalade att möjligheter till allmäntjänstgöring hos privatpraktiserande tandläkare borde övervägas i samband med utarbetandet av det aviserade förslaget till omläggning av grundutbildningen för tandläkarna,

beträffande utbildningen av tandhygienister

11. av herr Hyltander (fp) som ansett att utskottet under 13 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:43 (yrkande 3) hos regeringen begärde förslag till ökade insatser inom den förebyggande tandvården.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande beträffande förhandlingsrätt av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m).

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! 1973 års riksdagsbeslut om tandvårdsreformen var slutpunkten för ett mångårigt utredningsarbete. Genom beslutet uppfylldes de länge framställda önskemålen om att infoga tandvården som en fullvärdig del av den allmänna sjukförsäkringen.

1973 års tandvårdsreform hade två komponenter. Den ena var beslutet att ålägga landstingen ett vårdansvar för barn- och ungdomstandvården och för specialisttandvården. Samtidigt lades fast ett omfattande utbyggnadsprogram för folktandvården, finansierat genom försäkringsmedel. Tandvårdsreformen betydde för folktandvårdens del att ett avgörande steg togs för att tillförsäkra den av samhället organiserade vården samma

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

självklara ställning som den har inom andra sektorer av hälso- och sjukvården.

Tandvårdsförsäkringens var den andra komponenten i tandvårdsreformen. Försäkringens hade utformats under medverkan av bl. a. representerar för folktandvårdens huvudmän och för Sveriges tandläkarförbund. Den enighet som försäkringsutredningen uppvisade när förslaget presenterades förbyttes under remissbehandlingen mot åtskilliga särmeningar från tandläkarhåll i frågor av grundläggande betydelse för försäkringens utformning. Detta ledde som bekant till att riksdagen bl. a. beslutade om obligatorisk anslutning av tandläkare till försäkringens övergångsvis i försäkringens inledningsstadium.

Försäkringens har givit upphov till att vi fått en stor efterfrågan på tandvård. Det var väntat att ett uppdämt vårdbehov skulle leda till köer hos tandläkarna på vissa håll. Sådana övergångsproblem hade vi fått när än reformen genomfördes. Vi har ännu inte lyckats arbeta i kapp den stora vårdefterfrågan, trots att vi har den största tandläkartätheten i världen, och trots att vi – enligt siffror som redovisas i propositionen – bara under 1974 hade 2,8 miljoner vuxna patienter som behandlades inom tandvårdsförsäkringens och närmare 1,4 miljoner barn som behandlades inom den organiserade vården i folktandvården.

Den redovisning av erfarenheterna av tandvårdsförsäkringens som riksförsäkringsverket har lämnat till regeringen och som i sina huvuddrag återges i propositionen visar att det särskilt varit kategorin nya patienter som haft svårt att få tid hos tandläkare. Detta innebär bl. a. att de människor som tidigare av ekonomiska och andra skäl inte regelbundet gick till tandläkaren och som vi framför allt ville hjälpa genom tandvårdsförsäkringens fått stå i kö längre än andra.

I propositionen redovisas nu ett system för att öka möjligheterna för nya patienter att komma till tandläkare. Systemet har utarbetats av riksförsäkringsverket och socialstyrelsen tillsammans med Sveriges tandläkarförbund. Systemet införs den 1 januari 1976.

Jag skall inte här gå in på enskildheterna i systemet. I dagarna pågår arbetet med att föra ut detaljreglerna till landets tandläkare och till allmänheten. Låt mig bara få understryka att jag fäster den största vikt vid att frågan om hur nya patienter skall kunna ges tandbehandling inom rimlig tid får en tillfredsställande lösning, och det är min övertygelse att tandvårdsresurserna på sikt, kanske redan om några år, kommer att ha vuxit i kapp efterfrågan och att vi då bör nå balans mellan tillgång och efterfrågan på tandvård.

De förslag som propositionen innehåller beträffande den fortsatta regleringen av tandvårdsförsäkringens bygger även i övrigt på förslag som riksförsäkringsverket utarbetat i samförstånd med Tandläkarförbundet. Detta gäller bl. a. de flitigt diskuterade frågorna om de framtida formerna för tandläkarnas anslutning till försäkringens och om reglerna som begränsar etableringen av privatpraktiserande tandläkare inom försäkringens ram. Jag finner det tillfredsställande att det har varit möjligt att

utforma regler i dessa hänseenden under enighet mellan riksförsäkringsverket och Sveriges tandläkarförbund och att enighet kunnat nås även i alla de andra frågor som behandlas i den föreliggande propositionen.

I anslutningsfrågan innebär förslaget att de tandläkare som nu finns inom tandvårdsförsäkringen utan särskild anmälan stannar kvar där i samband med övergången till den nya ordningen den 1 januari 1976. De nya privatpraktiserande tandläkare som tillkommer får efter anmälan ansluta sig till försäkringen, om de så önskar och etableringsbestämmelserna inte lägger hinder i vägen. De nuvarande utträdesbestämmelserna behålles i huvudsak oförändrade, vilket bl. a. innebär att riksförsäkringsverket kan inskränka utträdesrätten, om det skulle anses nödvändigt, och därigenom finns det en lagfäst garanti för patienterna att ha tillgång till tandvård inom tandvårdsförsäkringens ram.

I fråga om etableringskontrollen är riksförsäkringsverket och Tandläkarförbundet eniga om att det även i fortsättningen och i första hand under en fyraårsperiod är nödvändigt av hänsyn till folktandvården att ge riksförsäkringsverket möjlighet att begränsa anslutningen av privatpraktiker till försäkringen. Den begränsningsregel, som det stod så mycken strid om när den beslutades, behövde användas redan under tandvårdsförsäkringens första år efter begäran av Landstingsförbundet och socialstyrelsen. En betydande överströmning av tandläkare från den offentliga till den enskilda tandvården gjorde det nödvändigt att tillämpa regeln för att trygga folktandvårdens tillgång på tandläkare. Så sent som i går har riksförsäkringsverkets tandvårdsdelegation varit helt enig om att de nuvarande föreskrifterna om ersättningsetablering skall gälla även efter den 1 januari 1976, under förutsättning att riksdagen bifaller propositionens förslag om en förlängning av etableringsregeln.

Flera av de tandvårdsdebatter som vi haft under de senaste två åren här i riksdagen har gällt just tillämpningen av ersättningsregeln. Jag vill därför, herr talman, passa på att upprepa vad jag har sagt så många gånger tidigare: Folktandvården har ansvaret för barn- och ungdomstandvården. Det är därmed självklart att vi måste se till att folktandvården inte avtappas på tandvårdspersonal på grund av att tandvårdsförsäkringen tillförsäkrar alla privatpraktiserande tandläkare en tryggad sysselsättning och en säker utkomst.

Folktandvården är samtidigt den viktigaste garantin för att vi överallt i landet – och det gäller inte minst glesbygden – skall kunna erbjuda de vuxna försäkrade en tandvård inom försäkringens ram.

Givetvis kan tillämpningen av etableringsbestämmelserna ge upphov till vissa svårigheter lokalt, i synnerhet under den tid som folktandvården befinner sig i ett uppbyggnadsskede. Självklart måste riksförsäkringsverket och socialstyrelsen ständigt arbeta på att förbättra de instrument som man har till förfogande för att fördela tandläkarna jämnt över landet. Ett sådant arbete pågår bl. a. i tandvårdsdelegationen under medverkan av representanter för Landstingsförbundet och Tandläkarförbundet. Men de problem som möter när det gäller etableringskontrollen får inte leda

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

till att vi ger avkall på omsorgen om folktandvården.

Vid utskottsbehandlingen av det betänkande som nu föreligger har företrädarna för moderata samlingspartiet gått sin egen väg genom att lämna sju reservationer och ett särskilt yttrande. Jag skall inte ta upp dessa olika frågor, herr talman. Låt mig bara konstatera att medan moderaterna tidigare försökt uppträda närmast som tandläkarnas speciella beskyddare, så framträder moderaterna denna gång med krav på ändringar i försäkringen som de inte ens har Tandläkarförbundets stöd för. Det tycker jag är ganska avslöjande, ty det visar att moderaterna i grund och botten vill komma åt den viktiga sociala reform som den allmänna tandvårdsförsäkringen utgör.

Herr talman! Innan jag slutar vill jag något beröra ett par punkter i den närmaste utvecklingen på tandvårdens och tandvårdsförsäkringens område.

Som framgår av propositionen har riksförsäkringsverket satt i gång en utredning om det framtida ersättningssystemet inom tandvårdsförsäkringen. Utredningen sker i samarbete med socialstyrelsen och under medverkan av bl. a. Landstingsförbundet och Tandläkarförbundet. Härigenom tillgodoses bl. a. önskemål som framställdes av riksdagen när reformen beslutades om en prövning av alternativ till nuvarande ersättningsregler. En väg som undersöks är att från det nuvarande systemet, som huvudsakligen bestämmer ersättningen efter prestation, gå över till regler som i större utsträckning ger ersättning efter tidsåtgång.

Jag vill också erinra om att en mera övergripande utredning om tandvårdsteamets lämpliga sammansättning pågår inom socialstyrelsen. Utredningen kommer bl. a. att behandla tandhygienisternas och den övriga personalens växande roll i den viktiga förebyggande vården. Till dessa frågor finns det säkert anledning att återkomma.

Om några dagar överlämnar socialstyrelsen och universitetskanslersämbetet vidare en utredning med förslag till omläggning av tandläkarnas grundutbildning och till specialistutbildningen. Bl. a. föreslås en avslutande praktisk utbildning för tandläkarna genom allmäntjänstgöring i folktandvården på samma sätt som vi redan i dag har en allmäntjänstgöring för läkarna i anslutning till läkarutbildningen. I den proposition som nu behandlas har jag aviserat ett uppdrag för socialstyrelsen och universitetskanslersämbetet att genomföra det utrednings- och planeringsarbete som behövs för att snarast möjligt genomföra ett sådant system med allmäntjänstgöring för tandläkarna. Utredningsuppdraget, som nu har getts, kommer att fullgöras under tiden som huvudförslaget är ute på remiss. Riksdagen kommer därigenom senare att i ett sammanhang få ta ställning till både huvudförslaget och övergångsanordningarna.

Det är enligt min mening av stor betydelse att vi så snart som möjligt får ett system med allmäntjänstgöring också för tandläkarna, som därigenom principiellt kommer in i motsvarande utbildningssystem som gäller för läkare. Det betyder för de nya tandläkarna en god grund för deras verksamhet inom den viktiga sektor av hälso- och sjukvården som

tandvården utgör. Genom införandet av ett sådant system kan utbildningen – liksom för läkarna – på ett naturligt sätt också knytas an till vårdplaneringen. Det innebär ett nytt steg framåt på den utveckling som inleddes genom 1973 års viktiga tandvårdsreform.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Vi har i moderata samlingspartiet fortfarande uppfattningen att tandvårdsförsäkringen inte fick den mjuka strömlinjeformade konstruktion som hade varit önskvärd för att nå ett bra resultat redan från starten. Den var behäftad med alltför många kantigheter för att ligga rätt till i tiden.

Den granskning av försäkringens utfall, som förutsattes vid beslutet om reformen våren 1973, har nu genomförts och i proposition nr 44 redovisar socialministern resultatet och föreslår en del marginella förändringar, som socialförsäkringsutskottets majoritet ställt sig bakom.

Jag är ledsen, herr talman, men jag måste konstatera att försäkringens kantigheter endast i ringa omfattning har slipats av. Det är verkligen fråga om marginella förbättringar.

Innan jag går över till att redogöra för mina och herr Fridolfssons reservationer till socialförsäkringsutskottets betänkande nr 15 vill jag anföra några allmänna synpunkter.

Vi vet att alla människor tycker om och trivs med att ha en "egen" tandläkare att gå till för regelbunden kontroll. Eftersom den helt dominerande delen av vuxna människors tandvård bedrivs av privata tandläkare, är det självfallet oftast en privatpraktiker som är familjens tandläkare. När nu detta system fungerar utomordentligt bra, anser vi i moderata samlingspartiet att det inte finns sakliga skäl för att med tvångsmetoder styra över mer och mer av vuxenvården till folktandvården. Tvång leder bara till irritation och minskad vårdkapacitet. Tvång är kapitulation. Vi vet också alla att det vore djupt olyckligt om vi finge en privat tandvårdssektor för bara vuxna patienter och en offentlig i landstingens regi för enbart barntandvård och specialisttandvård. Vi anser att tandvårdsförsäkringen måste utformas på ett sådant sätt att den står helt neutral gentemot privat och offentlig tandvård. På så sätt skulle patienterna genom sitt eget fria val själva kunna få avgöra till vilken sektor de ville gå, både för egen del och för sina barns. Kan någon säga vad det är för fel med en sådan ordning?

Självklart skall folktandvårdens skyldighet att ge gratisvård till barn och ungdom ligga fast. När det nu är så att barn och ungdom har en laglig rätt till gratistandvård hos folktandvården, varför är då socialdemokraterna, och tyvärr även centerpartiet, rädda för att låta barnen få halva kostnaden betald av försäkringen om de vid något tillfälle av praktiska skäl följer med en förälder till dennes privatpraktiker? Vad är det som skrämmar socialministern i detta förslag som finns i reservationen 1 vid socialförsäkringsutskottets betänkande nr 15? Är herr Aspling rädd för att alla barn och ungdomar skulle överge folktandvården, där de får

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

gratisvård, och strömma till privattandläkarna, där de bara skulle få halva kostnaden ersatt? I så fall har inte herr Aspling särskilt höga tankar om folktandvården.

Orsaken till att vi reserverar från moderata samlingspartiet i reservationen I föreslår att även barn och ungdom skall tillhöra försäkringen, trots att de har gratisvård hos folktandvården, är att folktandvården inte ännu kan klara alla barn och inte har klarat den kapacitetsökning som folktandvårdsutredningen förutsatte. Av åldersgruppen 3-5 år är bara 38 % färdigbehandlade under 1974. Tandvårdsutredningen förutsatte också att barnen i prioritetsgrupp I, dvs. 6-16-åringarna, skulle till 95 % vara färdigbehandlade vid årsskiftet 1974-1975. Men det blev bara 80 %. Andelen färdigbehandlade barn i åldern 6-16 år har faktiskt bara ökat med 3 % på fyra år. Och den ökningen skedde före tandvårdsförsäkringens tillkomst. I Stockholms läns landsting färdigbehandlades 158 800 6-16-åringar 1971. År 1973 var siffran 163 700, vilket alltså innebar en ökning. År 1974, det första försäkringsåret, var antalet färdigbehandlade 6-16-åringar 151 900 - alltså en kraftig minskning.

Varför inte då utnyttja även privatpraktikerna i barntandvården genom att låta försäkringen omfatta också dem? Det finns faktiskt län som bara klarar 6 % av 3-5-åringarna och 65 % av den viktiga gruppen 6-16 år. Om flera barn kunde behandlas av privattandläkare, skulle flera vuxna kunna komma till folktandvården, vilket tjänstetandläkarna skulle hälsa med största tillfredsställelse. Vuxentandvården har nämligen minskat hos folktandvården sedan försäkringen trädde i kraft 1974. Det gäller både antalet timmar och färdiga patienter. Trots detta har inte barntandvården kunnat öka nämnvärt. Mindre än 1 % blev det i ökning totalt år 1974, men i Stockholms län minskade, som sagt, antalet färdigbehandlade barn med 4 000 under 1974 jämfört med 1973.

Orsakerna till detta dåliga resultat i folktandvården är flera. Jag skall återkomma till detta i samband med att jag redogör för de övriga reservationerna.

I reservationen 4 tar vi upp etableringskontrollen, som genomförs med hjälp av punkt 9 i övergångsbestämmelserna. Där sägs bl. a. att folktandvården skall prioriteras vid tilldelning av nyutbildade tandläkare, medan den privata sektorn i bästa fall skall få vara oförändrad till antalet tandläkare.

För att nå detta mål krävs en hård etableringskontroll. Denna innebär att endast ersättningar efter avlidna eller pensionerade privattandläkare får göras. Alla nyutbildade från högskolorna som inte kan ragga upp någon ledig privatpraktik har alltså bara folktandvården att gå till. Därtill kommer att landstingen fr. o. m. år 1975 inte får utannonsera tidigare obesatta tjänster inom folktandvården. Socialstyrelsen ger nämligen halvårsvis varje enskilt landsting en kvot på det antal nya tjänster som får utlysas; övriga inrättade tjänster får ej tas i anspråk. Denna reglering är till för att styra tandläkarna mellan de olika landstingen. Genom kombinationen etableringskontroll för privatpraktikerna och kvotering av

tjänster inom folktandvården avser socialstyrelsen att tvångsförflytta de nyutexaminerade tandläkarna till folktandvårdens bristområden. Tvång får ersätta god personalpolitik och andra positiva åtgärder.

Vad skulle socialministern säga om en privat arbetsgivare bar sig åt så?

De nyutbildade tandläkarna skall alltså inte bara styras in i folktandvården, utan dörren skall också stängas efter dem när de väl kommit dit. Den här politiken gynnar inte folktandvården. Något liknande prövades på 1940-talet, men det slog inte bra ut. En sektor till vilken man måste tvångskommendera folk får i längden dåligt rykte. Har inte socialministern funderat över detta?

Vi reser vanter förordar en helt annan modell. Vi accepterar att det kan behövas en planerad etablering i dagsläget, men vi tycker att kloka människor i landstingen och de regionala tandläkarföreningarna frivilligt skulle kunna ordna denna planering. Vi tror definitivt på denna typ av etableringskontroll. Den är positiv. Tvång är negativt. Är då folktandvården så överlägsen att även osnygga metoder måste till för att främja den? Nej, inte alls. Jag nämnde nyss att vårdproduktionen i folktandvården inte uppfyllt myndigheternas krav. I Stockholms läns landstingsområde får folktandvården dåligt betyg. Landstingets revisionskontor har gjort en undersökning av folktandvården efter försäkringens genomförande. Jag citerar:

”Den låga produktiviteten har emellertid uppmärksamats av tandvårdsförvaltningen och bl. a. berörts i en cirkulärskrivelse från förvaltningschefen till klinikerna angående synpunkter på arbetsplanering, debitering m. m. I skrivelsen framförs bl. a.: Alla förklaringar, fakta eller ursäkter – hur välmotiverade eller sanna de än är – studsar mot massmedias och privatvårdsläkarnas konstaterande att en tjänstetandläkare i Stockholms län utför bara hälften så mycket tandvård som en privatpraktiserande kollega.”

Tänk, herr socialminister, vilken fond av effektivitet ni socialdemokrater missar genom er övertro på samhällets överlägsenhet i alla avseenden! Varför sträva efter att lämpa över all tandvård på den offentliga sektorn? Vad händer med den när det sedan inte finns någon privat sektor att jämföra med?

Givetvis är tjänstetandläkarna inte sämre än sina privata kolleger, men de arbetar i ett system som inte befrämjar effektiviteten.

I reservationerna 5 och 6 behandlas försäkringens ersättningsregler. Det finns både en 1 000-kronorsregel och en 2 000-kronorsregel i försäkringens ersättningsgrunder. Tandvårdsarbeten under 1 000 kr. ersätts till 50 % av försäkringen och kostnader över 1 000 kr. med 75 % av den del som överstiger 1 000 kr. För enkelhetens skull föreslår vi 60 % återbäring hela vägen med ett högkostnadsskydd för mera dyrbara åtgärder. Detta blir fördelaktigare än nu för tandvårdsarbeten upp till en kostnad av 1 600 kr.

2 000-kronorsregeln innebär att tandvårdsåtgärder som beräknas kosta

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

mer än 2 000 kr. inte får utföras förrän försäkringskassans förtroende-
tandläkare överprövat kollegans förslag. Till 99 % har denna överprövning
inte föranlett någon åtgärd, varför vi tycker det är en onödig granskning.
I varje fall borde beloppsgränsen höjas.

Jag skall inte själv argumentera, utan citerar ur den utredning som
revisionskontoret i Stockholms läns landsting gjort:

”I avsnitt 3 har de bestämmelser som omfattar '1 000-kronorsregeln'
redovisats. Det har av tandläkare hävdats att dessa bestämmelser i viss
mån medför bl a ett administrativt merarbete. Olika förslag till förenk-
lingar har också framförts. Bl a har '1 000-kronorsregeln' behandlats i
samrådsgruppen för tandvårdsfrågor i Stockholms län. Vid samrådsgrup-
pens möten, i vilken ingår representanter från Stockholms tandläkar-
förening, tandvårdsnämnden och Stockholms läns allmänna försäkrings-
kassa, har vid flera tillfällen under 1974 framförts att 1 000-kronorsgrän-
sen under en övergångstid borde slopas.

Därvid har uttalats att om i stället en enhetlig procentsats infördes,
skulle dels administrationen minska, dels trycket från patienterna vad
gäller mer omfattande behandlingar sannolikt bli mindre.”

Detta är verkligen ett fint stöd från folk tandvården för herr Fridolfssons
och min reservation.

Om förhandsprövningen av tandvårdsarbeten som beräknas kosta mer
än 2 000 kr., den s. k. 2 000-kronorsregeln, skriver revisionskontoret:

”Gjorda intervjuer visar att det är en allmän uppfattning bland tand-
läkarna att förhandsprövning är mycket tidskrävande och tar ca 1-1 1/2
timme per patient.

Enligt revisionskontorets mening kan dock svårigheter föreligga då
det gäller att ändra de av riksdagen fastställda bestämmelserna. Bestäm-
melserna har ju tillkommit bl a efter politiska överväganden.”

Ja, herr talman, nu föreligger alltså en möjlighet att på politisk väg
göra den förenkling av tandvårdsförsäkringen som alla berörda parter
önskar – genom att rösta på reservationerna 5 och 6.

I reservation 7 ställer vi kravet att det i proposition 1975/76:44 antydda
nya ersättningssystemet skall underställas riksdagen för prövning när
det blir aktuellt. Eftersom det avses att göra fria yrkesutövare mer eller
mindre till avlönade tjänstemän är det en mycket stor fråga.

I reservation 8 tar vi upp administrationen, bl. a. den fråga som ak-
tualiserades den 28 juni 1974, när några tandläkare vägrades ersättning
av försäkringskassan därför att de inte hade fyllt i begärda tidsuppgifter
på blanketter i samband med utfört tandvårdsarbete. Vid det tillfället
utfärdade regeringen en kungörelse som inte hade stöd i lagen om allmän
försäkring. Detta framgår klart av JO:s yttrande i ärendet. Kungörelsen
innebar att den tandläkare som inte ifyllt begärda uppgifter om tidsåtgång
vid arbetet med tandvård inte heller skulle få betalt för utfört arbete.

Myndigheterna är verkligen osmidiga i sitt sätt att umgås med denna
yrkesgrupp. En vanlig löntagare, som bryter mot ett avtal kan få böta
högst 200 kr., oavsett hur stor inkomst han har. En tandläkare kan få

böta tiotusentals kronor om han inte har fyllt i begärda tidsuppgifter för arbetet. Bötessumman står inte i rimlig proportion till förseelsen. I efterhand skall nu straffsanktionen bli lag.

Vi reservanter anser inte att tidsstudier på vårdarbete är någon bra sak. Vi tycker det vore osympatiskt om t. ex. en kirurg skulle tvingas ta tid vid en operation för att bestämma arvodet. Vårdarbetet är i första hand en fråga om kvalitet och inte om tidsåtgång, även om tidsstudier då och då kan göras i rationaliseringssyfte.

Det skulle faktiskt vara intressant att göra en tidsstudie på tidsstudierna och blankettskrivandet. Där finns mycket att göra. Utredningar i både den privata och offentliga tandvården visar att administrerandet av försäkringen tar omkring 10 % av arbetstiden. Det är ganska mycket. Kunde vi nedbringa den tiden till 5 % skulle 185 000 patienter i köerna kunna få vård.

Reservation 10 handlar om de nya utbildningsrutinerna för blivande tandläkare. Dessa skall få sin grundutbildning förkortad med sex månader till 4 1/2 år och därefter ha ett års allmäntjänstgöring i folktandvården. Vi har ingenting emot detta men ställer frågan hur de blivande tandläkarna på det sättet skall kunna få praktik på vuxenvård, när över 85 % av denna tandvård ligger hos privatpraktikerna. För oss är det en principfråga att den praktiska delen av tandläkarutbildningen skall kunna fås även hos privata tandläkare. Vi är medvetna om att det inte kan ske i större omfattning, men där det är möjligt får inte en snäv lagstiftning hindra detta.

Situationen på vuxentandvårdens område – folktandvården har alltså bara 15 % av vuxentandvården – visar att allmäntjänstgöring där inte är realistisk före 1981, när folktandvården skall ha 30–35 % av vuxentandvården. Allt pekar dock på att detta procenttal inte kommer att uppnås 1981. Vi tror att privatvårdsläkarna måste utnyttjas för allmäntjänstgöring i utbildningen, just för att klara vuxenvården.

Herr talman! Från moderat håll har vi ända sedan tandvårdsförsäkringens tillkomst påtalat det orimliga i att tandläkarna berövats förhandlingsrätt om sina egna arbetsvillkor. I proposition 44 har denna onödigt vassa kant i försäkringen slipats av en del, och det är vi glada för. Formuleringarna om förhandlingsrätten är dock ganska dunkla, varför vi avgivit ett särskilt yttrande som innebär att vi nu ger oss till tåls för att invänta erfarenheter av förhandlingsrättens tillämpning.

Därmed har jag redogjort för samtliga reservationer som bär mitt och herr Fridolfssons namn. Ett genomgående tema från vårt håll är alltså samverkan, generositet, enkelhet och frivillighet i tandvårdsförsäkringen: Samverkan mellan den privata och offentliga tandvården, frivillig samverkan på lika villkor. Inte tvång och inte favorisering av någondera parten. Generositet genom att alla skall omfattas av försäkringen och största möjliga enkelhet vid tillämpningen. Då först kan vi tillvarata alla vårdresurser på ett effektivt sätt. Proposition 44, som till alla delar tillstyrkts av socialförsäkringsutskottets majoritet, tillgodoser tyvärr inte dessa krav.

Jag är övertygad om att utskottets värderade ordförande, herr Fredriksson, kommer att säga liksom socialministern redan har gjort att det nu föreliggande förslaget till utformning av tandvårdsförsäkringen till alla delar har accepterats av Tandläkarförbundet. Jag vill då påpeka att förbundet inte har haft någon generell förhandlingsrätt. Först när detta utskottsbetänkande är antaget får tandläkarna en viss begränsad förhandlingsrätt. Hitintills har det varit fråga om upphandling av ett paket där olika delar inte har kunnat särbehandlas.

Till sist en direkt fråga till socialministern.

En nyhet vid tandvårdsförsäkringens tillämpning är att nya patienter skall ha rätt att inom 3–6 månader få behandling. Om denna frivilliga överenskommelse med Tandläkarförbundet står det på s. 22 i prop. 1975/76:44: "Av riks försäkringsverkets skrivelse till regeringen framgår att man på tandläkarhåll är medveten om möjligheten att införa de särskilda bestämmelser i tandvårdstaxan som kan behövas för den händelse systemet inte skulle visa sig ha avsedd effekt sedan det har prövats under en tid."

Vad är innebörden i detta, herr Aspling? Är det ett hot om nya tvingande åtgärder i det här försäkringssystemet? Jag väntar med intresse på svaret.

Bara ytterligare ett kort påpekande. Herr Aspling sade å ena sidan att vi moderater var tandläkarnas försvarsadvokater och å andra sidan att vi ibland agerade utan stöd av tandläkarna. Bestäm er, herr socialminister! Vad är vi?

Socialministern sade också att vi är ute efter själva reformen. Jag skall inte klassificera det uttalandet, men jag hoppas att det anförande som jag här har hållit inte ger belägg för vad socialministern tycks tro.

Med det anförda yrkar jag, herr talman, bifall till reservationerna 1, 4, 5, 6, 7, 8 och 10.

I detta anförande instämde herrar Fridolfsson (m) och Nyhage (m).

Herr HYL TANDER (fp):

Herr talman! Föreliggande utskottsbetänkande från socialförsäkringsutskottet innebär en fortsättning på tandvårdsreformen. Man får hoppas att målsättningen att ge alla en bättre tandvård kommer att förverkligas, även om man tydligen måste ha tålmod. Vid betänkandet har fogats ett flertal reservationer, och mitt namn finns med på fem av dem.

I reservationen 2 anser jag det helt klart att man bör utgå från målsättningen att barntandvården skall komma i främsta rummet och att barnen skall omfattas av försäkringen. Det verkar nästan som glömska att de inte har kommit med i förslaget. Man tycks i varje fall inte ha tänkt igenom hur det i många fall fungerar i praktiken. Mycket ofta följer barnen med sina föräldrar till den tandläkare som dessa anlitar – speciellt som det kan vara litet extra spännande att gå till tanddoktorn, och det kan också vara skönt att hålla far och mor i handen de första

gångerna. Fru Swartz kommer att beröra denna fråga, liksom frågan om förtur i tandvården för gravida kvinnor, varför jag med detta inskränker mig till att yrka bifall till reservationerna 2 och 3. Jag vill redan nu meddela att det är tveksamt huruvida vi kan stödja reservationen 1 för den händelse denna i voteringen om kontraposition skulle biträdas av kammaren, eller om vi då kommer att avstå.

Principen om frivillig anslutning är bra som princip. Frågan är hur den kommer att fungera i verkligheten med den spärr som finns inbyggd i det föreliggande lagförslaget.

Att etableringsrätten är personlig kan medföra och har på flera orter medfört att det har uppstått stor brist på vårdmöjligheter när en privatpraktiserande tandläkare flyttat och så att säga tagit med sig praktiken och etableringsrätten. Jag skall i detta avseende återkomma med ett aktuellt exempel från mina hemtrakter, och jag hoppas att socialministern kan hjälpa till att finna någon lösning på en prekär situation där.

Vi har den bestämda uppfattningen att vad som bäst gynnar patienten är att så litet som möjligt av tvång och påtryckning förekommer och att man når bästa resultatet och arbetsglädjen och därmed den största tandvårdsproduktionen – för att använda ett i sjukvårdssammanhang inte alldeles tillfredsställande ord – och jag vill därför yrka bifall till reservationen 4.

När det gäller den föreslagna omläggningen av utbildningen bör allmäntjänstgöringen för tandläkarna vara ett steg i rätt riktning. Den för dock med sig ökade krav på handledare och ansvariga för utbildningen såväl kvantitativt som kvalitativt. För dem som redan är inne i sin utbildning och studiegång måste omläggningen tillämpas med finkänslighet. Även här måste tvång anses oacceptabelt. De tandläkarstuderande som är inne i sin studiegång bör få fortsätta denna efter de förutsättningar som gällde när de började sin utbildning. Det kan inte anses vare sig riktigt eller positivt ur vårdsynpunkt att under pågående utbildning drastiskt ändra studiegången. Jag yrkar därmed bifall till reservationen 9.

Den förebyggande vården är mycket viktig. Vi har när det gäller hälsovården i övrigt varit angelägna om att se till att man håller hälsan på en hög nivå för att inte vårdbehovet skall bli så stort. Detta gäller i särskilt stor utsträckning i fråga om tandhygien och tandvård. En ökad satsning på tandhygienister och annan personal som har samma uppgifter anser vi därför vara av mycket stort värde. Ökade insatser i det avseendet minskar behovet av ökade insatser för den akuta vården. Med detta vill jag yrka bifall till reservationen 11.

Herr talman! Jag vill därefter beröra ett par bekymmer som finns, och jag hoppas att socialministern skall kunna hjälpa till att skingra den oro som föreligger i det avseendet.

De i lagförslaget intagna reglerna om bemyndigande för regeringen har bland privatpraktiserande tandläkare väckt en viss oro, speciellt med hänsyn till en tidigare inträffad incident, som gällde frågan om innehållande av tandvårdersättning på grund av utebliven uppgiftsrapport.

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Herr Ringaby har redan berört den saken. Det skulle ur många synpunkter vara värdefullt om socialministern ville klarlägga och precisera tankegångarna bakom lagförslaget. Det skulle säkerligen bidra till att undvika missförstånd och eventuellt dämpa den oro jag här nämmt. I varje fall skulle det ge klara besked om den praktiska tillämpningen. Jag dristar mig därför till att ställa några frågor till socialministern, som jag hoppas att han kan besvara om möjligt rakt på sak så att det kan hjälpa till att skingra den oro som finns.

1. Vill socialministern redogöra för intentionerna bakom lagförslaget i den del som rör regeringsbefogenheterna?

2. Avser man att i förekommande fall tillgripa liknande åtgärder som den tidigare aktuella med innehållandet av tandvårdsersättningen?

3. Om detta avses – i vilka fall och hur?

Ännu en följdfråga för den händelse det skulle vara aktuellt med åtgärder. Hur kommer åtgärderna att vidtas i motsvarande fall beträffande folktandvårdens tandläkare?

Det är en jämlikhetsfråga, tycker jag, där man kan ha visst intresse av att få veta hur regeringen ställer sig. Det är kanske speciellt frågan om hur man skall lyckas lösa problemet med att få in de nya patienterna i tandvården kontra skötseln av de gamla patienterna som är av intresse. Om inte åtgärder vidtas som anses tillfredsställande i det sammanhanget, vore det intressant att få veta hur regeringen då kommer att agera. Lagförslaget innebär onckligen rätt vidsträckta fullmakter för regeringen att agera. Jag kan förstå oron bland tandläkarna och de tandvårdssökande och jag hoppas svaret kan dämpa den. Jag vill framhålla att det är tanken på patienternas bästa som ligger främst för mig och är orsaken till att jag tar upp saken. Jag anser att man når det bästa arbetsresultatet och att de flesta människor får hjälp om man får möjlighet till tandvård genom överenskommelser utan påtryckningsåtgärder. Om det skulle gå så långt som till öppen konflikt – det förefaller otroligt i dag, men vem vet – och vederbörande därmed skulle ställas utanför försäkringen, måste väl detta i sista hand gå ut över patienterna.

Så en annan fråga som gäller en oro som finns på många håll i vårt land där bristen på tandläkare gör att situationen är bekymmersam. Man känner ju bäst till det som ligger en själv närmast, och jag vill därför referera till situationen i Karlsborg i Skaraborgs län. Den är väl inte obekant, för socialministern har tidigare fått en framställning i frågan. Situationen där i dag kan verkligen betecknas som prekär och är i korthet följande.

Av tre tjänster inom folktandvården är nu en besatt. Tidigare har enligt uppgift alla varit besatta. Av två privatpraktiserande tandläkare har en flyttat praktiken till Stockholm, den andre vistas f. n. utomlands. Ingen kan med nuvarande regler ta upp den praktiken. Alltså är f. n. en tjänst besatt av fem. Kort och rakt på sak:

1. Vad vill socialministern göra för Karlsborg?

2. Är inte ramen för snäv för möjligheterna att öppna praktik genom

de bestämmelser som säger att man inte får tillåta andra än ersättnings-etablerade?

3. Hur vore det med en extra dispenskvot för dem som vill öppna praktik på underförsörjda orter? Det skulle i så fall kunna innebära en lösning även på andra orter med liknande bekymmer. Det finns 8 200 invånare i den aktuella kommunen och situationen är heller inte särskilt lysande för länet i övrigt. Man kan alltså inte därifrån få hjälp på något mer ingripande sätt.

Jag emotser med intresse och vissa förhoppningar svar på dessa frågor.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Socialministern har i sitt anförande redogjort för innehållet i den proposition som ligger till grund för socialförsäkringsutskottets betänkande nr 15. Jag kan därför i stort sett hålla mig till de reservationer som är fogade till utskottsbetänkandet.

Men jag skulle till att börja med vilja uttala min tillfredsställelse över att Tandläkarförbundet i allt väsentligt är överens med riksförsäkringsverket i fråga om lämpligheten av det som föreslås i propositionen. Även en mycket betydande majoritet inom riksdagen har uppenbarligen samma uppfattning. Av de elva reservationer som finns fogade till utskottsbetänkandet är sex undertecknade av enbart moderatledamöter och fyra av utskottets folkpartirepresentanter. En enda reservation är gemensam för moderaterna och folkpartiet. Men när det gäller den reservationen, som avser etableringskontrollen, har de moderata reservanterna nu intagit en annan uppfattning än den moderaterna hade när de skrev en partimotion i detta ämne i våras. Då hette det att inskränkningar i etableringsrätten borde upphävas så snart nuvarande krisläge inom tandvården övervunnits. Det är exakt det man skall göra enligt förslaget i den proposition vi behandlar i dag. Nu har moderatledamöterna enat sig med folkpartiet i ett yrkande om att etableringskontrollen skall bort omedelbart. Även om jag tycker att det är litet överdrifter i det som sägs av herr Ringaby och herr Hyltander om det krisläge som råder inom tandvården så har jag svårt att inse vad det är som i nuvarande läge fått moderaterna att tycka att man kan ta bort etableringskontrollen genast. Inte kan det vara något man kan utläsa ur propositionen.

Om jag sedan, herr talman, med några ord får beröra reservationerna och ta upp dem i den ordning de redovisats i utskottsbetänkandet börjar jag med den första. Den tar upp en fråga som debatterades ganska häftigt i utskottet när vi behandlade tandvårdspropositionen år 1973. Det gäller vilka som skall ingå i försäkringen. I princip omfattar försäkringen alla som fyllt 20 år, nu i starten är också 17- och 19-åringarna med. De har det litet bättre än andra försäkrade genom att de kan gå till folk-tandvården och få tänderna omskötta för hälften av vad det annars kostar, dvs. de betalar 25 % upp till 1 000 kronor, 12,5 % av det som ligger över tusenlappen. Barn och ungdomar i åldrarna upp till 16 år omfattas redan nu av landstingens och de landstingsfria kommunernas lagfästa

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

tandvårdsansvar. När folktandvården är fullt utbyggd skall den klara också 17- och 19-åringarna samt specialisttandvården och dessutom en betydande del av vuxentandvården. Nog måste det väl, herr Ringaby och herr Hyltander, vara rimligt att man i försäkringen bara tar med dem som inte innefattas av folktandvården. Syftet med tandvårdsförsäkringen är ju att man så snabbt som möjligt skall kunna ge så många försäkrade som möjligt den bästa tänkbara tandvård till så rimlig kostnad som möjligt.

I propositionen kan vi läsa att det i dag finns många nya patienter, dvs. personer som av någon anledning inte har en egen tandläkare men som söker tandvård och inte har någon möjlighet alls eller i varje fall stora svårigheter att komma under behandling. Vi får också ofta i TV-reportage och tidningsartiklar höra att väntetiden i många fall kan bli mycket lång. Detta kommer väl att förbättras när de nya stora tandläkarkullarna blir färdiga. Men i ett läge där väntetiden för nya patienter är påtagligt besvärande inom flera tandvårdsområden vill jag påstå att utvidgandet av tandvårdsförsäkringens personkrets är felaktig. Förskolebarnen har i praktiken redan nu gratis tandvård, trots att de tills vidare inte är med i försäkringen. 6-16-åringarna är inte heller något större problem och man skall också kunna klara 17- och 19-åringarna inom ramen för folktandvården. I den takt som vi får fler tandläkare och folktandvården kan byggas ut kommer ju förhållandena här att väsentligt förbättras. Jag är övertygad om det.

Jag yrkar alltså avslag på reservationerna 1 och 2.

Herr Hyltander har i sin reservation tagit upp de gravida kvinnorna. Han gick inte närmare in på detta problem i sitt anförande, men av reservationen framgår att man vill ha förtur för de gravida kvinnorna inom folktandvården. Nu är det väl inte alls säkert att en kvinna får sämre tänder därför att hon väntar barn. Jag har haft tillfälle att tala med några tandläkare om detta. De har sagt att det egentligen inte finns något belägg för detta påstående. Det är i varje fall inte bevisat.

Det finns en annan odontologisk tes – har det sagts från tandläkarhåll – som är lika obevisad, nämligen att dåliga tänder kan leda till reumatiska åkommor.

Det är sant att vi hade en mödratandvårdsförsäkring här i landet innan vi fick den allmänna tandvårdsförsäkringen, men anledningen till att den förstnämnda försäkringsformen infördes var inte odontologisk utan, som det står i utskottets betänkande, "att man via en begränsad försäkringsform ville vinna erfarenheter som kunde användas vid utformningen av en allmän tandvårdsförsäkring".

Försäkrade som är i akut behov av tandvård omhändertas ju redan nu omgående enligt den överenskommelse om akut- och jourtandvård som finns mellan de lokala tandläkarföreningarna och folktandvårdens huvudmän.

När det gäller försäkrade som inte har någon egen tandläkare men vill ha tandvård innebär propositionen en betydelsefull nyhet. Tandlä-

karförbundet har nämligen åtagit sig att medverka till att sådana patienter skall kunna konsultera tandläkare inom viss tid och sedan få vård inom rimlig tid efter konsultationen. Det ligger givetvis i förbundets intresse att verkligen se till att detta åtagande inte blir ett slag i luften. Eljest kanske det ändå finns en viss risk för tvångsregleringar.

Herr talman! Med hänsyn till det jag har sagt tycker jag inte det finns någon anledning för riksdagen att nu göra ett uttalande som syftar till att gravida kvinnor skulle få förtur inom folktandvården.

Förslaget i propositionen innebär att etableringskontrollen i princip skall vara kvar till 1979. Att denna kontroll inte är menad att vara något självändamål får man dock klart för sig när man läser att den skall omprövas varje år, första gången redan 1976. Det betyder att man kan ta bort kontrollen så snart det är lämpligt och möjligt.

Visst kan man förstå att tandläkarna på sina håll inte är glada åt begränsningen i rätten att öppna egen praktik. Det kan väl också hända att etableringskontrollen har slagit snett i vissa fall. Men å andra sidan är ju en huvudförutsättning för att tandvårdsförsäkringen över huvud taget skall kunna fungera att också folktandvården har tillräckliga tandläkarresurser. Redan när tandvårdsförsäkringen var alldeles ny, i början av 1974, visade det sig nämligen att många tandläkare försvann från folktandvården till enskild tandvård. Man prövade då, men med mycket klen resultat, olika sätt att på frivillighetens väg hindra denna flykt. Till slut, när ingenting annat hjälpte, såg man sig tvungen att tillgripa etableringsstopp. Alla ansökningar om att etablera privatpraktik vilandeförklarades t. v. Numera har man mjukat upp tillämpningen så att den som vill börja som privatpraktiker får föras upp på tandläkarförteckning, om det är fråga om ersättningsetablering. Tandläkarförbundet är ju ändå, ärade moderat- och folkpartikolleger i utskottet, överens med riksförsäkringsverket om att det är nödvändigt att behålla etableringsbegränsningen en tid framöver, om man skall kunna säkerställa tillgången på tandläkare inom folktandvården. Som jag tidigare nämnde är jag övertygad om att man kommer att ta bort kontrollen så snart omständigheterna det medger. Jag yrkar alltså avslag på reservationen 4.

Reservationen 5 tar upp ersättningsreglerna. Försäkringen betalar 50 % upp till 1 000 kr. och 75 % på överskjutande belopp. Moderaterna vill ha en enhetlig återbäring på 60 % med ett högkonstnadsskydd för "mycket dyrbara åtgärder". Man blir inte riktigt klok på vad reservanternas menar med "mycket dyrbara åtgärder". Om man får tro partimotionen 337 från i våras, är redan 2 000 kr. en hög kostnad. Fru Diesen m. fl. säger i motionen 1975/76:41, som väcktes med anledning av propositionen, att inkomstgränsen bör minst fördubblas och kanske ökas ännu mer.

Jag tycker inte att detta går riktigt ihop. Var vill egentligen reservanternas, herr Ringaby, om man vill ha ett högkonstnadsskydd, sätta in det skyddet? Skall det bli vid 2 000, 3 000 eller 4 000 kr. eller vid ett ännu högre belopp? Reservanternas förslag innebär en större återbäring från försäkringen vid tandvårdskostnader under 1 000 kr., men så snart

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

man kommer högre minskar återbäringen i förhållande till utlägget när det gäller den vanliga tandvården.

Jag har frågat mig vem som särskilt gynnas genom att man har en högre återbäring för mindre kostsamma tandvårdsarbeten och sedan minskar försäkringsandelen vid dyrare arbeten. Jag har faktiskt kommit till det resultatet att det nog är de som har det bättre ekonomiskt som får mest nytta av reservanternas förslag. Dessa människor har redan tidigare, dvs. innan det fanns någon tandvårdsförsäkring, haft bättre möjligheter – det visar alla undersökningar – att sköta sina tänder. Mycket talar för att de därigenom kan hålla kostnaderna nere i framtiden. De som inte har haft dessa möjligheter och därför har en skröplig tandstatus och nu behöver göra mer betydande arbeten – det kan gälla jacketkronor, bryggor eller någon kostsam operation – råkar uppenbarligen i ett sämre läge om reservationen bifalles.

I moderaternas partimotion sägs att det skulle vara förenat med administrativa fördelar att ha ett enhetligt återbäringssystem. Men ett bifall till reservationen innebär – om jag har fattat det rätt – att man får tre återbäringstaxor i stället för de två som vi nu har. Man får 75 % vid profylax, 60 % vid tandvård i allmänhet och härutöver ett särskilt högkostnadsskydd. Jag tycker knappast att detta innebär någon förenkling.

Herr Ringaby sade i sitt anförande att det var för enkelhetens skull som man föreslagit en enhetlig taxa. Han talade om att tandvårdsreformen hade många kantigheter, som i mycket ringa grad slipats av genom denna reform. Men inte tycker jag att denna reservation innebär att man slipar av några kantigheter. Jag yrkar avslag på reservationerna 5 och 6.

I reservationen 7 – också den en moderatreservation – vill reservanterna att förslag om en ny utformning av ersättningssystemet skall underställas riksdagens prövning. Redan 1973 bemyndigade vi regeringen att fastställa ny taxa. Men det skulle ske på förslag av riks-försäkringsverket. Det torde inte vara obekant att verket i sitt arbete med taxan biträds av en särskild tandvårdsdelegation med representanter för riks-försäkringsverket, socialstyrelsen och folktandvårdens huvudmän samt sist men inte minst – det vill jag understryka – tandläkarna och tandteknikerna. Nog skall väl den delegationen kunna klara av det här med taxan utan riksdagens inblandning. Och om det skulle visa sig att man inom delegationen kommer fram till ett ersättningssystem som innebär en radikal omläggning av hela taxan, något som socialministern var inne på i sitt anförande, så är jag övertygad om att regeringen kommer att finna det lämpligt att höra riksdagens uppfattning i saken. Jag yrkar i varje fall avslag på reservationen 7.

Därmed, herr talman, har jag kommit fram till reservation 8, som tar upp vissa administrativa frågor. Reservanterna tycker illa om det här med tidsstudier. De anser att det är för mycket av blanketterrutiner, och de ifrågasätter också om försäkringskassorna skall ha rätt att hålla inne tandvårdsersättningen bara därför att en tandläkare vägrar att stå till tjänst med uppgifter om sin rörelse. Reservationen går här ut på att man

skall ändra 11 § i tandvårdskungörelsen så att försäkringskassornas möjligheter att hålla inne tandvårdsersättningen försvinner. Den frågan var uppe till prövning vid konstitutionsutskottets dechargegranskning, varvid utskottets majoritet ansåg att detta villkor för utbetalning av ersättningen var nödvändigt för att uppgiftsskyldigheten skulle bli verkningfull. I kammaren segrade utskottsmajoriteten – låt vara med lottens hjälp – men riksdagen har i alla fall tagit ställning till frågan.

Nu säger herr Ringaby att kungörelsen som regeringen har utfärdat var helt lagstridig. Jag är inte någon lagklok man, det skall jag gärna erkänna, och jag kan därför inte avgöra i vad mån ett bemyndigande som tidigare fanns i lagen om allmän försäkring och som gällde just tandvårdsförsäkringen kunde sägas omfatta också rätt att hålla inne tandvårdsersättningen för den tandläkare som inte ville medverka till att följa upp hur försäkringen fungerat. Men så mycket kan jag väl ändå säga att det bemyndigande som nu skrivits in i lagens 2 kap. 1 § rimligtvis måste omfatta både rätt att ålägga tandläkarna viss uppgiftsskyldighet och att föreskriva att som villkor för att få ut tandvårdsersättning skall gälla att denna skyldighet verkligen fullgörs. Yrkandet i motionen 337 från förra riksmötet får enligt min mening anses överspelat med det förslag som nu föreligger.

Sedan är det väl ändå så, herr talman, att tandvårdsförsäkringen, som är en ny reform, måste följas upp ganska noga. Detta betonades också mycket starkt i samband med att riksdagen fattade beslutet om tandvårdsförsäkringen. Ersättningssystemet är ju av grundläggande betydelse för hela försäkringen, och det är naturligtvis viktigt att vi får ett taxesystem som är så rättvist som möjligt, sett ur såväl patienternas som tandläkarnas synvinkel. Jag vill påminna om att vi i utskottet vid behandlingen av förslaget om den nya försäkringen nog var av den uppfattningen att taxan stundom gav ett resultat som var mycket förmånligt för tandläkarna. Även de odontologiprofessorer som vid en hearing delgav utskottet sina synpunkter på taxan hade sina dubier om huruvida dess konstruktion verkligen var den rätta. Både i propositionen och vid riksdagsbehandlingen underströks därför angelägenheten av att man följde upp verkningarna i olika hänseenden av den nya taxan. Skall man kunna göra det, är det naturligtvis alldeles nödvändigt att ålägga tandläkarna en del kameralt arbete. Skall uppföljningen bli verkningfull och inte ett slag i tomma luften, måste naturligtvis myndigheterna kunna sätta någon kraft bakom orden. I synnerhet nu i försäkringens uppbyggnadsskede är det väl ganska naturligt att det blir en del papper att fylla i. Det kommer säkert att bli bättre när övergångsproblemen har övervunnits och vi har fått ett mera definitivt ersättningssystem. Riksförsäkringsverket har ju också ställt förenklingar i utsikt. Man talar om en omläggning av utbetalningen genom ADB när frågan om ett nytt ersättningssystem slutligen avgjorts.

Jag yrkar alltså avslag på reservationen 8 och har därmed kommit fram till reservationerna 9 och 10, som behandlar frågan om allmän- tjänstgöring för tandläkare.

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

F. n. genomgår tandläkarna bara en grundutbildning på fem år. Denna är avsedd att ersättas med dels 4,5 års grundutbildning åtföljd av ett års allmäntjänstgöring inom folktandvården. Universitetskanslersämbetet och socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag att undersöka hur en övergångsordning till ett nytt system bör se ut. Eftersom socialministern menar att en övergång till allmäntjänstgöring bör ske så snabbt som möjligt, vill han att man i första hand prövar ett system med ett års allmäntjänstgöring i förening med en omläggning av grundutbildningen fr. o. m. den femte terminen till sammanlagt 4,5 års grundutbildning.

Herr Hyltander säger i sin reservation att ingen som nu studerar till tandläkare skall behöva få sina studier radikalt omlagda under studiegången. Allmäntjänstgöringen bör således sättas in tidigast när alla som nu håller på med studierna har tagit sin tandläkarexamen. Han har ytterligare understrukt detta i sitt anförande.

Som framgår av betänkandet har utskottet skrivit rätt försiktigt om allmäntjänstgöringen. Skrivningen har också godtagits av centerns ledamöter i utskottet, som även hade en motion i frågan. Utskottet konstaterar att en övergång till en ny utbildningsordning med allmäntjänstgöring är bra och därför bör komma till stånd. Samtidigt understryker vi att en övergång under inga förhållanden får innebära att kvaliteten i undervisningen försämras i övergångsstadiet. Jag är övertygad om att ingen menar att så skall ske. Utskottet menar också att det förslag som inom kort kan väntas från universitetskanslersämbetet och socialstyrelsen kommer att bli föremål för sedvanlig remissbehandling. Då får säkerligen också tankläkareleverna möjlighet att anlägga synpunkter på den nya utbildningen och formerna för en lämplig övergångsordning.

Det är viktigt att komma ihåg att det ännu inte finns något slutgiltigt förslag om hur övergången till ett nytt utbildningssystem skall se ut.

Jag yrkar därför avslag på reservationen 9.

Herr Ringaby och herr Fridolfsson vill att allmäntjänstgöring skall kunna äga rum inte bara hos folktandvårdens tandläkare utan också hos privatpraktiker. Jag vet inte, herr Ringaby, om det finns något allmänt mera påtagligt intresse bland de privata tandläkarna att ta emot nyexaminerade tandläkare till sådan tjänst. Men den frågan bör enligt min mening lämpligen prövas när man behandlar det förslag till omläggning av grundutbildningen för tandläkare som kommer snart. Vi behöver inte ta ställning i dag, och jag yrkar därför avslag på reservationen 10.

När det gäller reservationen 11 vill jag påminna om att socialstyrelsen är i färd med en utredning om tandvårdspersonal. Man kan vara ganska säker på att den utredningen kommer in på frågan om tandhygienisterna och deras utbildning; det har socialministern i sitt anförande lämnat riksdagen upplysning om.

Vi har ju redan prioriterat den förebyggande vården inom tandvårdsförsäkringen. Det finns därför ingen anledning att nu diskutera en statlig utbildning av tandhygienister. Såvitt jag kan förstå behöver vi inte besluta om det nu.

Herr talman! Det finns också ett särskilt yttrande fogat till utskottets betänkande som gäller förhandlingsrätten och som herr Ringaby talade för. Han menade att någon förhandlingsrätt egentligen aldrig hade funnits. Det är väl i och för sig riktigt. Men det har ju ändå funnits möjligheter – det kan inte herr Ringaby bortse ifrån – för tandläkarna att inom tandvårdsdelegationen framföra sina synpunkter i olika avseenden och tala för sina intressen. Det särskilda yttrandet är ganska försiktigt skrivet, och jag behöver därför inte göra några ytterligare kommentarer till det. Tandläkarna och riks försäkringsverket är nu i varje fall överens om hur dessa överläggningar i fortsättningen skall ske. Då skall man väl hoppas att detta problem skall lösas på ett för båda parter hyggligt sätt.

Herr Ringaby har hållit sitt – höll jag på att säga – sedvanliga kritiska anförande om dessa betydelsefulla reformer. Herr Ringaby och även herr Hyltander har ställt en mängd frågor. De har riktats till socialministern, och jag är övertygad om att han också kommer att besvara dem. Det finns därför ingen anledning för mig att nu gå in på några närmare repliker till de tidigare talarna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Herr HYL TANDER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Fredriksson har vänt sig emot att barnen skulle få vara med i försäkringen och kunna gå till de tandläkare som föräldrarna anlitar. Han påstår att det är onödigt att i dag, med den bristsituation i fråga om vårdmöjligheter som råder, att utvidga personkretsen. Jag vill hävda att det här inte gäller att utvidga personkretsen. Vederbörande har ju rätt att få tandvård inom folktandvården. Om man flyttar över kapaciteten till den privata sidan, så innebär det inte att man ökar vårdbehovet utan att man flyttar det från ena stället till det andra. Det blir ökad vårdmöjlighet inom folktandvården om barnen i stället använder föräldrarnas tandläkare. Dessutom blir det, som herr Fredriksson påpekade, något dyrare för föräldrarna att anlita den privata tandläkaren för barnen, eftersom de då inte får den halva kostnad ersatt, som de skulle ha fått om de anlitat folktandvården.

Jag skall inte gå in närmare på de aktuella siffrorna som man redovisar – 523 timmar per år inom folktandvården för vuxentandvård och 1 498 hos de privatpraktiserande tandläkarna per år i genomsnitt. Jag vågar inte bestämt påstå att man kan förutsätta eller hoppas – vilket uttryck man nu skall använda – att fler människor skall kunna få tandvård inom den privata sektorn, men den möjligheten kanske finns. Då skulle detta faktiskt innebära att man har ett ökat utbud av vårdmöjligheter.

Reservationen 3 gäller gravida kvinnors sämre tänder. Erfarenheten har väl något att säga i det sammanhanget. Experterna är här tydligen inte ense. Jag kan bara konstatera att varken herr Fredriksson eller jag har några möjligheter att personligen redovisa slutgiltiga erfarenhetsbevis i den här frågan. Men jag har i detta fall hänvisat till tiobarnsmamman fru Swartz, som torde vara mycket kvalificerad att avge yttrande i detta sammanhang.

Beträffande reservationen 9 har jag inte mycket att säga. Även om det nu inte finns några sluttgiltiga regler för hur AT-tjänstgöringen och utbildningen för tandläkareleverna skall utformas, är det i alla fall riktigt som vi framhåller i den motion och den reservation som jag står för – att detta skall handhas med försiktighet så att ingen tvingas göra alltför drastiska avvikelser från den studiegång som man har påbörjat.

Herr RINGABY (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Fredriksson har ju varit moderat i tonfallet och inte gjort det grova påstående som socialministern gjorde – att vi är ute efter försäkringen. Men så känner ju också herr Fredriksson mitt agerande från utskottet och kan alltså göra en bättre bedömning av den saken än vad socialministern kan.

Herr Fredriksson nämnde dechargedebatten med anledning av detta att en försäkringskassa kan innehålla ett arvode om inte tidsuppgifterna är ifyllda. Ja, det är riktigt, herr Fredriksson. Det blev 155–155 vid voteringen, och det var bara med lottens hjälp som socialministern undgick en prickning.

Sedan sade herr Fredriksson att vår inställning i etableringsfrågan är en annan nu än när vi skrev partimotionen. Jag vill bara konstatera att partimotionen skrevs i januari i år. Det förslag som nu föreligger om att ta bort etableringskontrollen gäller från den 1 januari nästa år. Det är en tid av ett år däremellan. Vi visste också, när vi skrev motionen, att det skulle komma ett förslag i dessa frågor. Men vi tycker nu att detta förslag inte är tillfyllest, och därför föreslår vi att etableringskontrollen skall tas bort.

En enhetlig återbäringstaxa gynnar ingalunda de stora inkomsttagarna, herr Fredriksson. Om det vore så, skulle inte försäkringskassorna och folktandvården i Stockholm ha föreslagit en enhetlig taxa, det kan herr Fredriksson vara helt övertygad om.

Nog blir det enklare, herr Fredriksson, om man av två återbäringstaxor gör en. Dessutom blir det inte detta tryck på tandläkarna att göra mycken behandling i en omgång för att man skall få den högre återbäringen. Denna förenkling skulle därför också lätta på köerna.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hyltander talar om att det inte är någon utvidgning av personkretsen som han föreslår. Jag menar att om man vill föra in dessa ungdomar i försäkringen, så måste det ju innebära en utvidgning av personkretsen där, en utvidgning som inte kan vara nödvändig, såvitt jag förstår, eftersom ungdomarna har garanterad rätt till tandvård enligt förslag som vi tidigare har antagit.

Det skulle väl i och för sig inte innebära något särdeles mycket bättre förhållande att komma med i försäkringen. Landstingen, som är huvudmän, har redan nu möjlighet att träffa överenskommelse med privattandläkarna. Privattandläkarna har också varit positiva till den saken.

I den mån folktandvården inte kan ta emot dessa ungdomar kan de remitteras till privattandläkare och där få sin fria tandvård om överenskommelse träffas därom. Om de skulle tillföras försäkringen, tycker jag att konsekvensen borde fordra att också försäkringens återbärings-system skulle tillämpas för ungdomarna, och då blir det givetvis högre kostnader – om man nu inte ytterligare skall komplicera taxan, som herr Ringaby vill. Han menar ju att de, trots att de tillhör försäkringen, skall få fri tandvård, en tankegång som jag tycker är något ologisk.

Herr Ringaby talar mycket om frihet och säger att det bästa sättet skulle vara att alla tandläkare fick fritt etablera sig. Ja, friheten kan nog vara bra. Men inte är den så mycket värd att man för den bör riskera att man inte skulle kunna bygga ut folktandvården i den takt som man önskar och som är nödvändig om man skall kunna uppfylla målsättningen, nämligen att ge så god tandvård som möjligt åt alla till överkomliga priser.

Jag kan inte förstå annat än att det skulle bli mera krångligt om man följde moderatreservationen när det gäller taxan. Det blir tre taxor, som jag konstaterat, och man måste ha ett högkostnadsskydd. Var skall det högkostnadsskyddet ligga, herr Ringaby? Det har jag inte fått klart för mig ännu, och jag förstår inte att det skulle bli någon förenkling alls, om man följde den här reservationen.

Herr RINGABY (m) kort genmäle:

Herr talman! Det räcker inte, herr Fredriksson, med den här överenskommelsen som landstingen har gjort med privattandläkarna att ta hand om barn. Den innebär nämligen ingen generell rätt för föräldrar att ta med sig ett barn till den tandläkare som de brukar gå till. Detta gäller områden där folktandvården inte klarar barnen. Men det kan ju vara fyra mil till folktandvården och bara några hundra meter till privattandläkaren, herr Fredriksson. Är det då något fel att pappan eller mamman tar med sig barnet till privattandläkaren? Det kan ju vara ett litet arbete som kostar mindre än resan till folktandvården, även om vården där är gratis. Det är alltså en praktisk åtgärd, och den borde inte vara svår att genomföra.

Frihet talar jag faktiskt om, herr Fredriksson. Jag tror mycket på frihet och överläggningar mellan olika parter. Vi har klart slagit fast att när det gäller etableringskontrollen skall det vara överläggningar mellan landstingen och Tandläkarförbundets lokalavdelningar ute i länen. Det vore märkvärdigt om inte dessa kloka människor genom fria överläggningar med varandra skulle kunna komma fram till en vettig etablering. Tvång är inte roligt att tillgripa.

Högkostnadsskyddet överlämnar vi med fullt förtroende till tandvårdsdelegationen eller någon annan instans för vidare utredning av var det skall läggas in. Det kan läggas in vid 2 000, 3 000, 4 000 eller 5 000 – man får avgöra vad som är lämpligt.

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Herr HYL TANDER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Fredriksson och jag strider litet om ord här. Han och även jag använde uttrycket "utvidga personkretsen". Man utvidgar inte kretsen av vårdsökande om de vårdsökande flyttar från den ena vårdgivaren till den andra. Det var det jag sade i mitt förra anförande.

Det är möjligt att man formellt utvidgar den personkrets som omfattas av försäkringen om man ger även barnen tillfälle att gå till privattandläkare med försäkringsgaranti. Men man åstadkommer de facto inget större tryck i vårdbehovet, utan tvärtom gör man det kanske lättare att tillgodose vårdbehovet, om man öppnar den här möjligheten. Detta gäller speciellt de små barnen, och som herr Ringaby framhållit kan det ju vara långa och besvärliga avstånd till folktandvården. Man kan då välja den andra vårdmöjligheten som ligger närmare, om även barnen omfattas av försäkringen och kan följa föräldrarna till deras tandläkare.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ringaby säger att det räcker inte med överenskommelser mellan huvudmännen och tandläkarna därför att detta inte ger någon generell rätt att ta barnen med sig till de privatpraktiserande tandläkarna. Det är alldeles riktigt. Men det är klart att om man nu fäster så stor vikt vid att gå till en privatpraktiserande tandläkare, så finns det ju inget förbud mot att man gör det. Man får emellertid betala kostnaden.

Sedan tog herr Ringaby ett exempel. Han sade att det kan ju vara en lång resa till folktandvården, medan en privattandläkare kan bo på nära håll. Men i samma andedrag sade herr Ringaby att han tror på förhandlingsrätt och dialoger mellan olika parter. Jag skulle vilja understryka detta, och jag tror att de kloka människor som sitter i landstingen, hos huvudmännen, resp. företräder privattandläkarna kan resonera också om den här saken. Då bör det gå att komma överens om att ett sådant fall som herr Ringaby pekade på skall man remittera till privattandläkare, så att ett barn där kan få sin vård, om nu resan är mycket lång och kostsam. Nog bör det vara möjligt att genom överläggningar lösa sådana lokala problem.

Herr talmannen anmälde att herr Ringaby anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fröken ROGESTAM (c):

Herr talman! I socialförsäkringsutskottets betänkande om den allmänna tandvårdsförsäkringen behandlas, som flera talare framhållit, även en anmälan från departementschefen av ett kommande förslag till omläggning av studieordningen för tandläkarutbildningen. Den stora förändringen där gäller införande av allmäntjänstgöring som en del av utbildningen.

Den utredning som arbetar med denna studieordning har ännu inte

lämnat sitt slutliga förslag, och det har sålunda ännu inte varit ute på remiss. Däremot har man i en promemoria till socialdepartementet den 1 oktober i år presenterat några modeller för en omläggning av studieordningen och införande av allmäntjänstgöring.

Att införa en allmäntjänstgöring som en del av tandläkarutbildningen, med syfte att inskola tandläkarna i arbetslivet och att ge praktiskt kliniska erfarenheter, är en riktig åtgärd, och allmäntjänstgöringen bör komma till stånd snarast.

Men det är viktigt i det här sammanhanget att kvaliteten på utbildningen inte sätts åt sidan. Det är också någonting som utskottet stryker under i sitt betänkande.

För det första gäller kvalitetskravet den teoretiska utbildningen. Vid en eventuell provisorisk omläggning kommer tre studieordningar att fungera parallellt, något som i varje fall riskerar att medföra negativa effekter för utbildningskvaliteten.

För det andra gäller kvalitetskravet allmäntjänstgöringen. Det är väsentligt att ett tillräckligt antal klinikchefer har hunnit genomgå den av utredningen skisserade utbildningen innan de AT-tjänstgörande tandläkarna börjar på resp. kliniker. Enligt utredningens grundskiss skall denna klinikchefsutbildning, för att bl. a. inte negativt påverka folktandvårdens verksamhet, läggas ut över en period på fem och ett halvt år. Möjligheter redovisas visserligen att pressa ihop de viktigaste inslagen i utbildningen och ge den under en något kortare tid, men det kommer då att få effekter på folktandvårdens verksamhet.

Herr talman! Jag har med detta inlägg velat peka på dubbelsidigheten i problemet. Det är angeläget att allmäntjänstgöringen snarast blir en del av tandläkarutbildningen. Samtidigt går det inte praktiskt att genomföra denna omläggning alltför snabbt, om man fortfarande vill behålla kvaliteten på utbildningen.

Hur eventuella övergångsanordningar kommer att utformas har det ännu inte framlagts något förslag om. Men när förslaget kommer skall det remissbehandlas i vanlig ordning innan en proposition framläggs. Jag förutsätter att departementschefen i den kommande propositionen beaktar vad utskottet anfört om att kvaliteten på utbildningen inte får försämrats i samband med övergången till en ny studieordning. Jag är övertygad om att det här kommer att innebära att omläggningen inte kan ske enligt utredningens ganska optimistiska tidsplan utan att det kommer att bli någon fördröjning.

Detta är alltså bakgrunden till att vi från centerns sida har ställt oss bakom utskottets skrivning även på den här punkten.

Får jag sedan passa på att ställa en fråga till socialministern som har nått mig från äldre tandläkare.

Vi har i dag många tandläkare över 65 år som kan tänka sig att fortsätta verksamheten under några år för sina tidigare patienter men som inte anser sig orka och inte heller vill ta emot nya. I den situation som tandvården befinner sig i är det ju angeläget att tandläkare inte helt slutar

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

med sin verksamhet vid 65 års ålder, om de har möjlighet och ork att fortsätta. Den här gruppen tandläkare har begärt ett besked från tandvårdsdelegationen, om de har möjlighet att få fortsätta verksamheten för sina gamla patienter men, inför den avtrappning av verksamheten, som de med ålderns rätt vill göra, kan bli undantagna från kravet på att ta emot nya patienter. Något besked har de inte fått. Däremot finns det uttalade besked från många av dessa tandläkare att de slutar sin verksamhet något tidigare än de annars skulle ha gjort – och därmed minskar samhällets vårdresurser – hellre än de finner sig i att ta emot nya patienter.

Kan socialministern i dag ge den här gruppen ett sådant besked att samhället under de närmaste åren får behålla denna del av vårdresurserna, som det ju är så stort behov av?

Fru SWARTZ (fp):

Herr talman! I motionen 1228 har herr Hyltander och jag framfört vissa önskemål rörande tandvården. Vi uttalar som vår mening bl. a. att tandvård för barn bör bli ersättningsberättigad inom tandvårdsförsäkringen. Det gavs uttryck för samma mening i en motion förra året, men den hade tyvärr ingen framgång då.

Inte heller i år har utskottet haft förståelse för våra synpunkter. Utskottet framhåller att den vårdsamverkan vi nu har mellan tandvårdshuvudmännen och Tandläkarförbundet har lett till stora förbättringar vad gäller barntandvården inom huvudmannaområden där folktandvården ännu inte är tillräckligt utbyggd. Ja, jag vet att förbättringar har åstadkommit och tror också att det kommer att bli ytterligare förbättringar. Men läget är inte sådant att alla föräldrar känner sig tillfredsställda.

Enligt propositionen är situationen för de minsta barnen mycket varierande, beroende på vilket huvudmannaområde man hör till. För åldrarna 3–5 år anges att 38 % av samtliga barn har fått fullständig behandling. Antalet varierar dock mellan olika huvudmannaområden från 6 till 89 %. Till detta skall då tydligen läggas den del av den kvarts miljon barn i åldrarna 3–16 år, som under 1974 har fått behandling.

Vi har alltså inte möjlighet ännu att ge alla barn erforderlig vård. De föräldrar som av detta och andra skäl själva ordnar sina barns tandvård hos sin egen tandläkare borde då rimligen komma i åtnjutande av samma ersättning via tandvårdsförsäkringen. Denna tanke har tidigare utvecklats här av både herr Hyltander och herr Ringaby. Dessa föräldrar svarar ju för sina barns tandvårdskostnader.

Jag finner det ganska naturligt att föräldrar tidigt tar med sina små barn till sin tandläkare. Både kontroll och vård kan verkligen behövas på ett tidigt stadium. Ju förr dess bättre. Barn och tandläkare lär då också känna varandra, vilket kan ge barnen den trygghet som nog är skön att känna. Att ge föräldrarna möjlighet till ersättning vore inte att premiera dem, de får ju ändå stå för en del av kostnaderna, men det skulle öka valfriheten, vilket vore av stor betydelse inte minst för

ängsliga barn. Och sådana barn kommer det alltid att finnas. Det är f. ö. en ängslan som kan hänga med ända upp i vuxen ålder. Jag tänker att många av kammarens ledamöter har sina stunder i tandläkarens vänt- rum i friskt minne, inte minst när de satt där som barn.

Jag är inte helt överens med herr Fredriksson om att det är bra ordnat för de små barnen i detta avscende. Mina ställningstaganden bygger kanske inte så mycket på statistik utan mera på exempel som jag har mött ute i livet. Detta gäller både beträffande barnen och de gravida kvinnorna. Vad de sistnämnda angår skulle jag väl kunna berätta åtskilliga sanna historier ur livet, som det heter, men jag skall inte trötta kammarens ledamöter med det i dag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 2 av herr Hyltander.

Vad tandvården för gravida kvinnor angår har vi i motionen hemställt att riksdagen hos regeringen begär förslag till förtur inom folktandvården för dessa kvinnor. Före tandvårdsreformens genomförande hade de förtur inom folktandvården. Havandeskapstiden medför stora risker för kvinnan när det gäller kariesangrepp, och det är oerhört viktigt att hon under den tiden står under ordentlig tandläkarkontroll och ges möjlighet till erforderlig tandvård. Enligt min uppfattning är det inte ovanligt att kvinnor under sin graviditet får svåra angrepp på sina tänder som sedan nödvändiggör mycket omfattande och dyrbara tandvårdsarbeten, när kontroll och vård av olika skäl inte har satts in i tid.

Vad som sägs i propositionen ger inte tillräcklig garanti för att gruppen gravida kvinnor får någon förtur. Det vore emellertid önskvärt att den gruppen nämns när det gäller försäkrade i akut behov av vård som skall tas om hand omedelbart.

Herr talman! Jag yrkar bifall också till reservationen 3 av herr Hyltander.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Som jag sade i mitt huvudanförande finns det egentligen inte något odontologiskt bevis för att kvinnor genom sin graviditet får sämre tänder än andra. Fru Swartz har motsatt uppfattning. Jag är inte helt övertygad om att hon har rätt, men låt gå för det. Men då skall vi väl hoppas att man i den akuta vård vi har kommer att ta hänsyn till detta. Jag kan medge att det kanske kan vara viktigare för gravida kvinnor än för många andra att få sina tänder översedda. Men den saken skall väl kunna klaras utan att vi därför bifaller reservationen 3.

Sedan sade fru Swartz att alla föräldrar inte är nöjda med de förhållanden som nu råder inom folktandvården, och det förstår jag mycket väl. Men det beror väl inte på att barnen inte är anslutna till folktandvården utan helt enkelt på att vi ännu inte har tillräckligt med tandläkare. Resurserna är ännu för små. Men i den mån vi får fler tandläkare – och det utbildas ju ändå ca 500 per år – skall väl förhållandena bli bättre undan för undan. Och jag tror ändå – där har jag en annan uppfattning än herr Ringaby – att det är riktigt att de nyutbildade tandläkarna tillförs

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

folktandvården. Det tror jag är den bästa vägen för att vi skall få en hygglig tandvård här i landet.

Fru SWARTZ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är naturligtvis glad över att herr Fredriksson anser det vara i högsta grad nödvändigt att gravida kvinnor får behövlig tandvård. Men då kan jag bara inte förstå att man inte har kunnat ansluta sig till det som är inskrivet i herr Hyltanders reservation. Då hade det ju blivit en starkare skrivning från riksdagens sida, och detta berättigade önskemål hade då kommit fram på ett annat och bättre sätt.

Vad sedan gäller tandvården för barn är det helt klart att det är de f. n. otillräckliga resurserna som inger den största oron. Men jag tror ändå att vi alltid kommer att ha föräldrar, som av anledningar som jag tidigare framhöll, gärna ser att de får ta med sina barn till sin egen tandläkare. Och just detta att förebygga barnens ängslan tycker jag är någonting som vi måste ha i minne. Det finns och kommer alltid att finnas ängsliga barn, som vi bör se om litet speciellt. När föräldrarna får ta på sig hela kostnaden själva, som de får göra i dag, är det kanske inte någon stor skara föräldrar som orkar med detta, men några fler skulle det väl ändå bli om de fick ersättning via tandvårdsförsäkringen. Det är ju ingenting som säger att ängsliga barn bara finns hos sådana föräldrar som kan ta den stora kostnaden.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns inte stor anledning för mig att nu komma med någon längre replik.

Jag kan hålla med om att det är viktigt att barnen får följa sina föräldrar till tandläkaren. Men det kan de ju göra också inom folktandvården. Om man klarar av – vilket är en av förutsättningarna – att träffa överenskommelse mellan huvudmän och privattandläkare kommer människor också att kunna gå till privattandläkarna utan att behöva betala ersättning. Men det är klart att det råder olika förhållanden inom olika landsting. Inom vissa landsting har man kommit långt och har en bättre folktandvård än i andra landsting. Men det är min förhoppning att förhållandena skall förbättras även i andra landsting.

Fru SWARTZ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Just därför att förhållandena är så olika inom olika landsting skulle det vara ett steg framåt om man hade kunnat ordna det så som vi skisserat i vår motion.

Fru OHLIN (s):

Herr talman! Med anledning av propositionen om tandvårdsförsäkringen har jag väckt en motion i den här frågan. Men efter den debatt som förts i dag kan jag fatta mig ganska kort.

Vad jag i min motion vill rikta uppmärksamheten på är den situation

som uppstår för människorna på en ort när tandläkare med privatpraktik, som är anslutna till försäkringssystemet, avflyttar från orten. I regel flyttar de till attraktivare orter, och en snedbalans uppstår alltså mellan olika orter när det gäller tilldelningen av tandläkarservice. Åtgärderna för att trygga behovet av tjänster till folktandvården, som har det lagstadgade vårdansvaret för barn- och specialisttandvården, anser jag vara viktiga. Men vad jag begärt är icke en generell ökning av antalet privatpraktiserande tandläkare utan endast möjlighet till ersättning när vakanser uppstår vid avflyttning från en ort. Det är med utgångspunkt i lokal kännedom om vilka förhållanden som kan uppstå för den vuxna befolkningen när tandläkare flyttar och folktandvården på orten icke har möjlighet att ge människorna den vård som behövs som jag har väckt min motion.

Utskottet hänvisar i sitt betänkande till ett interpellationssvar av socialministern, där han nämner att överläggningar pågår om vilka åtgärder som kan vidtas för att man skall komma till rätta med tandläkarbristen på vissa orter. Jag utläser också av detta att möjligheter till ersättnings-tandläkare finns. I betänkandet vill jag gärna finna en välvillig inställning till denna sak, och det är också viktigt att tandvårdsförsäkringen i praktiken blir den värdefulla reform för alla som avsikten med den är.

Sälunda finner jag att de i motionen påtalade konsekvenserna är föremål för uppmärksamhet av berörda myndigheter. Det är med tillfredsställelse som jag i dag har lyssnat till socialministerns tal att överenskommelse om möjlighet till ersättningstandläkare i dagarna har träffats inom tandvårdsdelegationen.

Herr talman! Jag har intet särskilt yrkande utan ansluter mig till utskottets hemställan.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Det har ställts en del frågor till mig under denna debatt, och tidpunkten bör vara inne för mig att försöka svara på dessa frågor. Men innan jag tar upp frågorna mera direkt kanske jag får säga ett par ord mer allmänt.

Jag lyssnade på nytt till herr Ringabys, jag skulle gärna vilja säga negativa, svartmålande beskrivning av tandvårdsförsäkringen. Han sjöng privattandvårdens höga visa i sitt inlägg och han märkte kanske inte själv hur det då skorrade av många falska toner. Herr Ringaby tycks leva kvar i en gångens tid. Han vill inte acceptera att vi nu faktiskt har en allmän tandvårdsförsäkring, som gjort tandvården liksom hälso- och sjukvården i övrigt till en samhällets angelägenhet.

I grund och botten är väl herr Ringaby emot den allmänna tandvårdsförsäkringen. Vill han och hans parti inta den ståndpunkten, är det självfallet moderaternas sak, men då intar moderaterna en ståndpunkt som inte delas av vare sig tandläkare eller deras patienter. Herr Ringabys inlägg på denna punkt ger mig bara anledning att understryka att vi i regeringen med all kraft kommer att slå vakt om utformningen av

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

den allmänna tandvårdsförsäkring, som är en mycket viktig social reform.

Det skulle kunna anföras många exempel på hur herr Ringabys argumentation är upplagd. Jag skall väl, herr talman, inte på den punkten förlänga debatten, men nog kan man bli litet förvånad. Herr Ringaby klagar å ena sidan över att folktandvården ännu inte har möjligheter att hundraprocentigt ge barnen tandvård. Å andra sidan inleder han i samma ögonblick en utomordentligt stark kritik mot etableringsregeln – det instrument som vi har för att garantera folktandvårdens utbyggnad och stabilitet. Var skulle vi ha stått i dag, herr Ringaby, inom folktandvården om vi icke hade haft detta instrument, som har garanterat folktandvårdens fortsatta utbyggnad? Jag nämner det bara som ett exempel.

Herr talman! Jag besökte Jämtland för något år sedan. Det är ett landskap som innesluter mycken glesbygd. Vid den tidpunkten fanns det, om jag inte minns fel, i Jämtland 35 privatpraktiserande tandläkare, men av dessa var bara fyra etablerade utanför Östersund. Här fick jag verkligen konkret uppleva vad folktandvården betyder i dag för glesbygdens människor, särskilt dess barn och ungdom. Res upp till Norrland, herr Ringaby! Bland de stora ting som har hänt uppe i Norrlands bygder intar folktandvården en alldeles speciell ställning genom att den i grunden förändrat människornas möjligheter till tandvård och tandhälsa.

I flera av de frågor som ställts har etableringsregeln berörts, och jag vill därför, herr talman, säga några ord också om etableringskontrollen. Vi har diskuterat denna flera gånger tidigare här i riksdagen, och jag har då angivit skälen för att inte medge dispens från de föreskrifter om ersättningsetablering som riks-försäkringsverket utfärdat och som haft stöd av såväl Landstingsförbundet och socialstyrelsen som Sveriges tandläkarförbund. Skulle man i nuvarande läge tillåta en redan verksam tandläkare att slå sig ned som privatpraktiker på en viss ort, skulle följden bli att tandläkarens patienter på den gamla orten blev lidande. Tillät man en nyexaminerad tandläkare att bli privatpraktiker på den ifrågasvarande orten, skulle man beröva folktandvården på en annan ort resurser att klara sin tandvård, bl. a. för barn och ungdom.

Jag har velat peka på att det inte sällan står en modern och välutrustad mottagning och väntar på tandläkare på folktandvårdskliniken i samma ort där tandläkaren begär att få dispens för att etablera sig som privatpraktiker.

Det finns anledning understryka att det är riks-försäkringsverket som har till uppgift att besluta i frågor om ersättningsetableringen. I diskussionen har förts fram åsikten, att man borde kunna knyta en rätt till etablering som privatpraktiker till just den ort där tandläkaren vill slå sig ner och där tandläkarbristen är stor. Tandläkaren skulle därmed inte ha möjlighet att föra med sig sin anslutningsrätt, om han flyttade till en annan ort. Mot en sådan metod kan anföras att man därmed skulle få två kategorier av försäkringsanslutna privatpraktiserande tandläkare:

de som fritt kan flytta sin verksamhet inom landet och de som inte kan det.

Som har framhållits i propositionen diskuteras bl. a. dessa etableringsfrågor i riksförsäkringsverkets tandvårdsdelegation, där både socialstyrelsen, Landstingsförbundet och Tandläkarförbundet är representerade. Skulle man inom delegationen uppnå enighet om att pröva ett system med ortsbundna etableringar, finns det självfallet ingen anledning att motsätta sig detta. Det förutsätter givetvis att man håller sig inom den nuvarande privatpraktikerkårens storlek, så att nettotillskottet av tandläkare i enlighet med riksdagens beslut kan gå till folktandvården. Ett sådant system skulle också kunna aktualisera frågan om inskränkningar i redan etablerade tandläkares möjligheter att flytta från en ort med stor tandläkarbrist.

Inom de allra närmaste månaderna kommer ett nytt databaserat tandläkarregister att vara i funktion hos riksförsäkringsverket. Det blir då också möjligt att mäta förändringarna i privatpraktikerkårens numerär på ett bättre sätt än tidigare. Riksförsäkringsverket och dess tandvårdsdelegation får därmed det instrument som är nödvändigt, om man vill pröva möjligheterna att utveckla systemet med ersättningsetablering ytterligare.

Herr talman! Jag har velat säga detta med anledning av att frågan självfallet alltid tilldrar sig stort intresse på skilda orter.

Herr Ringaby ställde en fråga till mig om vad uttalandet i propositionen beträffande nya patienter innebär. Svaret är enkelt: Uttalandet var ett direkt citat ur den överenskommelse som riksförsäkringsverket och Tandläkarförbundet träffat. Det visar att också Tandläkarförbundet inser det nödvändiga i att även de nya patienterna får komma till tandläkare.

Herr Hyltander ställde vissa frågor till mig som efter vad jag förstod berörde den mera rättsliga regleringen av tandvårdsförsäkringen. Svaren återfinner herr Hyltander i den utförliga redogörelse som lämnats i propositionen på s. 25 om behovet av att anpassa reglerna om tandvårdsförsäkringen i lagen om allmän försäkring till den nya regeringsformen. Författningsförslaget innebär i korthet att de bemyndiganden som riksdagen lämnade regeringen i samband med 1973 års beslut nu tas in i lagen om allmän försäkring i enlighet med den nya regeringsformens föreskrifter. Några nya regler eller bemyndiganden som inte redan finns i dag innehåller däremot inte författningsförslaget.

Fröken Rogestam ställde frågan om äldre tandläkares möjligheter att inte vara med i den organiserade form som nu kommer att etableras i vad gäller att ta emot nya patienter. Jag nämnde redan i mitt inledningsanförande att i dagarna pågår arbetet med att föra ut detaljbestämmelser till tandläkarna och till allmänheten. Av den redovisning av systemet som har lämnats till departementet och regeringen i samband med riksförsäkringsverkets förslag framgår att det skall ankomma på de lokala samrådsorganen – med representanter för folktandvården, de privatpraktiserande tandläkarna och försäkringskassorna – att avgöra hur de nya patienterna skall fördelas på de enskilda tandläkarna.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Herr talman! Det skulle självfallet finnas anledning att på åtskilliga punkter föra debatten vidare. Jag skall emellertid stanna här genom att understryka bara en sak till – det blir samtidigt en replik till herr Ringaby igen.

Jag vill gärna understryka värdet av den överenskommelse mellan riks-försäkringsverket och Tandläkarförbundet som har legat till grund för den proposition som vi i dag behandlar i riksdagen. Den ger också uttryck för en vilja att konstruktivt gå vidare i vad gäller den här mycket viktiga sociala reformen. Mot den bakgrunden ter sig moderaternas agerande minst sagt förvånansvärt. I varje fall lämnar de inga konstruktiva bidrag till tandvårdsförsäkringens utveckling, och det är inte heller patienternas intresse som står i förgrunden. Det är ett försök – jag upprepar det – att komma åt en stor social reform. Här tycker jag att moderaterna, ärligt talat, har gått för långt. När Tandläkarförbundet självt har varit med om att konstruera och utforma det förslag som vi i dag har att ta ställning till, leder moderaternas plädering för någon sorts privatiseringsideologi till slutsatsen att de egentligen är ute för att riva upp en överenskommelse, som jag har sett som ett mycket stort värde då jag haft att utarbeta den proposition vi nu har att behandla.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Herr Aspling fortsätter med det fullständigt ovederhäftiga och horribla påståendet att vi moderater skulle vara ute efter att riva upp försäkringen. Jag tror inte att ens herr statsrådets egna partivänner här i kammaren blir övertygade av det påståendet.

Vilken är situationen, herr statsråd? Ni socialdemokrater säger att man skall ha 50 % återbäring när man går till en tandläkare. Vi moderater säger att man skall ha 60 % återbäring. Är det att försämra tandvårds-reformen?

Herr Aspling talar om glesbygden och påstår sig slå vakt om den. Men herr Asplings förslag innebär att en glesbygd blir utan tandläkar-praktik om tandläkaren flyttar från glesbygden till en tätort, eftersom etableringsrätten är personlig; den hänger med en tandläkare livet ut. Det kan väl inte vara rimligt? En av herr Asplings egna partivänner har också uppmärksammat detta. Är det så att en tandläkare blir avförd från försäkringskassans lista innan det har kommit någon ny, så kan det inte komma någon efter honom.

Vi hävdar att en ny tandläkare skall ha rätt att utan krångel etablera sig på en ort i glesbygd, om tandläkaren där flyttar från glesbygden in till en tätort och alltså tar med sig etableringsrätten dit. Är detta negativt för patienterna? Det är patienterna jag talar för, herr Aspling, och icke tandläkarna. De klarar sig nog. Det är i första hand patienterna detta gäller.

Jag har kritiserat bestämmelsen att en tandläkare som inte fyller i hur lång tid det tar att göra en amalgamfyllning skall kunna få böta 10 000 kr. Är det att gå tandläkarnas ärenden? Det drabbar ju faktiskt ingen tredje part. Om en löntagare strejkar så att det hårt drabbar tredje

man blir bötesbeloppet 200 kr. Är det likhet? Herr Aspling svarar inte på frågan vilken innebörden är av den dunkla skrivningen på s. 22 i propositionen. Om det nu inte går att på frivillighetens väg få in nya patienter hos tandläkarna – som frökan Rogestam påpekade kan det vara gamla tandläkare – skall det särskilda bestämmelser till för att klara det. Jag har frågat vad de särskilda bestämmelserna kommer att innebära, men jag har inte fått något svar på den frågan. Herr Aspling säger bara att det är ett citat. Det må vara att det är ett citat. Men det måste väl ligga någon tankeverksamhet bakom orden? Det skulle vara roligt att veta i vilken riktning de tankarna gått.

Moderaterna lämnar inga konstruktiva bidrag till försäkringen, säger herr Aspling. Det är verkligen ett egendomligt påstående. De reservationer som har fogats till utskottsbetänkandet är samtliga förbättringar och konstruktiva förslag för att få försäkringen att fungera. De har till stor del fått stöd av folktandvården i Stockholm, herr Aspling.

Herr HYLINDER (fp):

Herr talman! Jag blir i herr Asplings svar hänvisad till s. 25 i propositionen. Jag vet inte om det beror på läs- och tolkningssvårigheter, men jag finner inget strikt svar på mina frågor. Jag vidhåller alltså frågorna jag ställde för att, som jag angav, bidra till att undanröja missförstånd om lagtexten beträffande regeringens bemyndiganderätt och dämpa den oro som otvivelaktigt finns i tandläkarkretsar just på grund av incidenten med den indragna betalningen. Det var för att få klarhet om den praktiska tillämpningen som jag ställde mina frågor. Jag vet inte om det var oartigt att inte lämna över dem skriftligt. Jag skall därför be att få repetera dem. Det var fyra frågor i den delen.

Vill socialministern redogöra för intentionerna bakom lagförslaget? Svaret att de finns angivna i propositionen kan i någon mån betraktas som tillfredsställande, dock inte i det klarläggande syfte som jag avsåg med frågan.

Den andra frågan är mera klar: Avser man att i förekommande fall tillgripa liknande åtgärder som det tidigare aktuella innehållandet av tandvårdsersättningen? Och som följdfrågor:

Om detta avses, i vilka fall och hur?

Vilka åtgärder kommer att vidtas i motsvarande fall beträffande folktandvårdens tandläkare? Här tänker jag speciellt på det här att ta emot nya patienter, för det måste väl gälla alla som är med i bilden.

Sedan tog jag upp ett bekymmersamt fall i mina hemtrakter. Det är möjligt att vi inte skall diskutera enskilda fall här, men jag kan inte underlåta att ställa frågan: Vad vill socialministern göra i Karlsborg? Där hade man tidigare fem tandläkare och har nu en. En privatpraktiker har flyttat sin praktik till Stockholm. En annan finns utomlands och har alltså ingen ersättningspraktik någonstans. Han bidrar inte till att totalt sett hålla tandvårdsresurserna på samma nivå utan har faktiskt minskat dem, och detta har då gått ut över en sådan ort som Karlsborg.

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Här kommer jag in på den extra dispenskvoten – eller, om man vill uttrycka det så, att man skall ha etableringsmöjligheten knuten till såväl tandläkaren som orten. Där kan jag möjligen finna något positivt i socialministerns inledande svarsanförande. Han sade att om riks-försäkringsverket kan gå in för detta skulle man kunna tänka sig att just i orter med svag försörjning på tandvårdsområdet binda etableringen dit. Det är det enda positiva som jag har lyckats vaska ut av svaret.

Jag är alltså fortfarande intresserad av precisa svar på mina frågor. Jag vet inte om man medvetet undviker att svara; i så fall kvarstår oklarheten, möjligheterna till missförstånd och oron, och det vore synd när man nu ändå försöker förbättra systemet. Som jag antydde är en förbättring av atmosfären till nytta också för patienterna, och det är dem vi vill slå vakt om.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! För herr Ringaby är väl läget det att han känner sig ganska illa trängd när han nu agerar i denna fråga. Moderaterna står ju mycket ensamma i dessa viktiga och grundläggande frågor. Moderaterna är, jag upprepar det, ute efter att i utomordentligt väsentliga delar riva upp den beslutade tandvårdsförsäkringen. Då får herr Ringaby också räkna med att han möter mothugg. Jag upprepar att vi nu som tidigare kommer att i alla avseenden slå vakt om denna stora, socialt viktiga likställighetsreform.

Herr Ringaby återkommer med frågor. Jag vet inte om han inte lyssnade på vad jag konkret svarade. Han sade att jag bara citerade. Jag sade klart och tydligt att detta var ett direkt citat från den överenskommelse som riks-försäkringsverket och Tandläkarförbundet hade träffat. Dessa viktiga parter har alltså överenskommit och också protokollerat att frågan om att kunna garantera nya patienter vård och tillsyn är så väsentlig att den måste ges en mycket hög prioritet.

Nu genomför vi ett nytt system den 1 januari. Det är min förhoppning – jag har sagt det upprepade gånger i mitt anförande – att det också skall komma att fungera. Det positiva är att Tandläkarförbundet aktivt ställt sig bakom förslaget och i olika avseenden hårt engagerat sig för det. Jag hänvisar bl. a. till de senaste numren av Tandläkarförbundets egen tidskrift, där dessa frågor fått en mycket framträdande plats.

Till herr Hyltander vill jag säga att jag här har redogjort för författningsförslaget och framhållit att det inte innehåller några nya regler. Men observera att tillämpningen av reglerna ankommer på riks-försäkringsverket. De frågor som herr Hyltander här radar upp skall därför icke riktas till mig. Herr Hyltander får här gå vidare till riks-försäkringsverket.

Herr talman! Jag skall icke ytterligare förlänga debatten. Jag vill bara understryka att det propositionsförslag vi nu behandlar kommer att vidareutveckla den tandvårdsförsäkring som redan betydligt så mycket för så många och som i fortsättningen kommer att ha en mycket stor betydelse för såväl unga som gamla i det här landet.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Jag kan bara konstatera att jag inte får några direkta sakliga svar av statsrådet beträffande de förslag vi framställt. Det är mera av allmänna rundslängar mot mig och mitt parti, och dessa får väl stå för socialministerns egen räkning. Jag känner mig ingalunda trängd, herr Aspling. Vi är inte heller ensamma. Som jag redan flera gånger har sagt har vi bakom oss den personal som skall administrera försäkringen. Vi står alltså ingalunda ensamma.

Jag tycker att vi borde föra den här debatten på ett sakligare sätt och att man inte skulle beskylla sina motståndare för att vilja riva upp försäkringen. Varje läskunnig människa kan konstatera att det är totalt felaktigt. Herr Aspling sade att vi går för långt. Jag tycker att herr statsrådet går för långt om han fortsätter att hävda att vi är ute efter försäkringen och inte för att förbättra den.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag har ganska ingående läst moderaternas motioner och reservationer, och dessa talar sitt eget språk.

Herr Ringaby har använt mycken tid i dag – jag har med intresse lyssnat på honom – för att kritisera tandvårdsförsäkringen, som han anser vara felaktigt utformad i väsentliga delar. Han får då finna sig i att jag också tar upp denna hans märkliga kritik. Om moderaterna här hade fått som de velat är jag alldeles övertygad om att tandvårdsförsäkringen skulle ha brutit samman och blivit någonting helt annat än vad den är.

Jag har här betonat väsentliga saker, nämligen folktandvårdens utbyggnad och nödvändigheten av att tandvården på detta sätt blir en viktig integrerad del av vår hälso- och sjukvård. Om vi hade gjort som moderaterna velat skulle detta i väsentliga delar ha förhindrats. Herr Ringaby får förstå att jag reagerar mot detta. Om moderaterna vill driva den här meningen är det självfallet er sak, men ni får vara på det klara med att ni då också möter de argument som vi i så fall anser att dessa attacker förtjänar.

När herr Ringaby sedan tar upp frågan om kassor och personal etc. skulle jag vilja säga: Var väldigt försiktig! Det finns en stor uppslutning kring tandvårdsförsäkringen i det här landet även från de människor som administrerar försäkringen – det kan jag försäkra herr Ringaby. Det skulle många här i kammaren kunna vittna om med stor erfarenhet från arbetet ute på fältet.

Det är framför allt patienterna som vi har satt i centrum, som dagens debatt i hög grad har handlat om och som det beslut riksdagen om en kort stund skall fatta i hög grad kommer att gälla. Det är patienterna och deras trygghet som har varit bakgrunden till den proposition vi har på riksdagens bord i dag.

Herr HYL TANDER (fp):

Herr talman! Jag är för att få svar på mina frågor hänvisad till riks-försäkringsverket, men i det lagförslag som nu ligger på riksdagens bord står det uttryckligen: "--- kan regeringen dels bestämma högsta arvode ---, dels meddela närmare föreskrifter för verksamhetens bedrivande ---." Det är för att få veta vad som ligger i förlängningen av den texten som jag har ställt frågorna. Jag måste konstatera att jag tyvärr inte kunnat få några precisa svar, och därför kvarstår de möjligheter till missförstånd och oro som jag med mina frågor velat hjälpa till att undaröja.

Herr RINGABY (m):

Herr talman! Jag kan helt och fullt instämma i vad herr Aspling sade till sist, att det gäller patienterna. Jag hoppas att herr Aspling tror mig och mitt parti på vårt ord när vi förklarar att det är patienterna i första hand som vi försöker slå vakt om.

Sedan säger herr Aspling att han tror på sitt förslag. Ja, herr Aspling får tro på det förslaget, men vi tror också på de förändringar vi föreslår. Vi kan bara konstatera att tandvårdsförsäkringen inte har fungerat på det fina sätt som vi alla hade hoppats på, och därför föreslår vi vissa förändringar. Men kom inte, herr statsråd, och säg att dessa förändringar betyder att vi är emot försäkringen.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill bara säga att herr Ringaby har fått de svar jag tycker han förtjänar efter sitt negativa uppträdande i hela frågan om tandvårdsförsäkringen. Det finns anledning för mig att understryka det.

Visst kan vi ha olika meningar, herr Ringaby, i många frågor – det har vi, vi representerar så skilda uppfattningar i grundläggande spörsmål – men när vi kommer in på tandvårdsförsäkringen och jag lyssnar på moderaterna och tar del av moderaternas förslag finner jag, herr Ringaby, en mycket saklig grund för mitt påstående att ni är ute för att bokstavligen riva upp en stor social reform.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till 1:o utskottets hemställan, 2:o reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson samt 3:o reservationen nr 2 av herr Hyltander, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Ringaby begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Hyltander begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 1 antar reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 2 av herr Hyltander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sven Gustafson i Göteborg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 52
Nej - 33
Avstår - 217

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Ringaby begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 227
Nej - 49
Avstår - 28

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Hyltander, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hyltander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 2 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Hyltander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hyltander begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 271
Nej - 32
Avstår - 1

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herr Ringaby m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herr Ringaby m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Ringaby begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 229
Nej - 72
Avstår - 1

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herrar Ringaby och Fridolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärde votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Ringaby begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 253
Nej - 47
Avstår - 2

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 av herrar Ringaby och Fridolfsson, och förklarades den

förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 5 röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Ringaby begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 256
Nej - 47

Mom. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av herrar Ringaby och Fridolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 6 röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fridolfsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 256
Nej - 47

Mom. 7

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 8 och 9

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 8 av herrar Ringaby och Fridolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Den allmänna
tandvårdsförsäk-
ringen*

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 8 och 9 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 8 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Ringaby begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 253
Nej - 49

Mom. 10

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 11

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 9 av herr Hyltander, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hyltander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 11 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 9 av herr Hyltander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hyltander begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 275
Nej - 28
Avstår - 1

Mom. 12

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 10 av herrar Ringaby och Fridolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Ringaby begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 12 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 10 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen.

Mom. 13

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 11 av herr Hyltander, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hyltander begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 13 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 11 av herr Hyltander.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hyltander begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 272
Nej - 31
Avstår - 1

Mom. 14

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11 Enhetliga regler för beräkning av socialförsäkringsavgifter på uppdragsinkomster m. m.

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1975/76:17 med anledning av propositionen 1975/76:46 om enhetliga regler för beräkning av socialförsäkringsavgifter på uppdragsinkomster m. m. jämte motioner.

I propositionen 1975/76:46 hade regeringen (socialdepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1970:742) om lönegarantiavgift,
3. lag om ändring i lagen (1959:552) om uppörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande:

”I propositionen föreslås enhetliga regler för beräkning av socialförsäkringsavgifter på uppdragsinkomster. Enligt gällande regler erlägger uppdragstagaren socialförsäkringsavgifter om inte uppdragsgivaren enligt s. k. likställighetsavtal har åtagit sig avgiftsskyldighet. Förslaget i propositionen innebär att uppdragstagare befrias från avgiftsskyldighet och att i stället uppdragsgivare automatiskt skall vara skyldig att erlägga socialförsäkringsavgifterna. Avgiftsskyldigheten får i stort sett samma omfattning som den nu har för uppdragsgivare som har träffat ett fullständigt likställighetsavtal. Uppdragsinkomst skall enligt förslaget vid beräkning av sjukpenninggrundande och pensionsgrundande inkomst alltid anses som inkomst av anställning. Härigenom får uppdragstagarna samma trygghet inom ATP som anställda.

I fråga om egenföretagare behålls den nuvarande möjligheten att i fråga om socialförsäkringsavgifter kunna träffa likställighetsavtal beträffande visst arbete. Det föreslås att omfattningen av uppdragsgivarens avgiftsskyldighet när avtal träffas skall vara densamma som den som föreslås för annan uppdragsersättning. Uppdelning i begränsade och fullständiga likställighetsavtal skall inte längre förekomma.”

I detta sammanhang behandlades de med anledning av propositionen väckta motionerna

1975/76:78 av herr Bohman m. fl. (m), vari hemställdes att riksdagen beslutade återinföra begränsningen av avgiftsunderlaget för socialförsäkringsavgifter till 7,5 gånger basbeloppet per årslön fr. o. m. den 1 januari 1976,

1975/76:79 av herr Gustafsson i Stockholm m. fl. (s),

1975/76:80 av herr Olof Johansson i Stockholm m. fl. (c, fp), vari hemställdes att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1975/76:46 beslutade anhålla hos regeringen om att avdragsrätten vid beskattningen för företagares och fria yrkesutövares egenavgifter till socialförsäkringarna fr. o. m. den 1 januari 1976 ändrades från ett s. k. allmänt avdrag till ett avdrag i den förvärvskälla ur vilken den avgiftspliktiga inkomsten härrörde,

1975/76:81 av herr Magnusson i Borås m. fl. (m), vari hemställdes att riksdagen skulle besluta att ändra reglerna för egenföretagares arbetsgivaravgifter så att avdrag för arbetsgivaravgifter för egenföretagare fick göras i rörelsebilagan vid deklarationen och att avdrag för egenföretagaren liksom för den anställde fick göras för den under inkomståret aktuella arbetsgivaravgiften, dvs. genom att nuvarande avdragseftersläpning togs bort, och

1975/76:82 av herr Ringaby m. fl. (m), vari hemställdes att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1975/76:46 beslutade att möjligheten att sluta likställighetsavtal om enbart ATP-avgiften skulle bibehållas.

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Utskottet hemställde

1. beträffande avgiftstak i socialförsäkringssystemet att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:78,

2. beträffande generell rätt att sluta begränsade likställighetsavtal att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:82,

3. beträffande möjlighet tills vidare för vissa yrkesutövare att sluta begränsade likställighetsavtal att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:79 (yrkande 1),

4. beträffande avgiftsunderlag för uppdragstagares socialförsäkringsavgifter att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:79 (yrkande 2),

5. beträffande behandlingen i beskattningshänseende av egenföretagares avgifter till socialförsäkringarna att riksdagen med anledning av motionerna 1975/76:80 och 1975/76:81 hos regeringen begärde att nämnda motioner överlämnades till företagsskatteberedningen för övervägande,

6. att riksdagen skulle anta de i propositionen framlagda förslagen till

a) lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,

b) lag om ändring i lagen (1970:742) om lönegarantiavgift,

c) lag om ändring i lagen (1959:552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Reservationer hade avgivits

beträffande avgiftstak i socialförsäkringssystemet m. m.

1. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet bort hemställa
under 1

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:78 hos regeringen begärde att vårsessionen med riksmötet 1975/76 förelades förslag av innebörd att avgiftstaket återinfördes i socialförsäkringssystemet,

under 2

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:82 och under förutsättning att yrkandet under 1 inte bifölls hos regeringen begärde att vårsessionen med riksmötet 1975/76 förelades förslag av innebörd att generell möjlighet infördes att sluta begränsat likställighetsavtal i enlighet med vad reservanterna anfört,

beträffande behandlingen i beskattningshänseende av egenföretagares avgifter till socialförsäkringarna

2. av herrar Ringaby (m) och Fridolfsson (m) vilka ansett att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionerna 1975/76:80 och 1975/76:81 hos regeringen begärde förslag till höstsessionen med 1976/77 års riksmöte syftande till att avdrag för den för inkomståret aktuella arbetsgivaravgiften för egenföretagare skulle få göras i rörelsebilagan i deklarationen fr. o. m. inkomståret 1977.

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Herr FRIDOLFSSON (m):

Herr talman! I våras lade regeringen fram en proposition, nr 92, om sänkning av den statliga inkomstskatten. I vanlig ordning vågade inte finansministern lita på att den stimulans som skattesänkning innebär skulle göra en totalfinansiering överflödigt. Att få ihop pengar för sådana ändamål är inte det lättaste när snart alla källor är uttömda. Men regeringen bet huvudet av skammen. Efter att ha skaffat sig återförsäkringar i den s. k. Haga II-uppgörelsen föreslog man att begränsningen av avgiftsunderlaget till 7,5 gånger basbeloppet per årslön för socialförsäkringsavgifterna skulle slopas fr. o. m. 1976. ATP-avgiften undantogs – i varje fall t. v. Den moderata riksdagsgruppen yrkar naturligtvis avslag på förslaget om slopande av det s. k. beloppstaket. Motiveringen är lika enkel som obestridlig: det är principvidrigt att låta socialförsäkringsavgifter utgå på inkomstdelar som icke medför förmåner från socialförsäkringen.

Propositionen 92 medförde en uppseendeväckande inkonsekvens. Den gick ut på att inkomstskatten skulle sänkas. Men med den föreslagna ordningen skulle detta minsann inte alltid komma att bli fallet för sådana som hade s. k. uppdragsinkomster, eller vad man i dagligt tal ofta brukar kalla extraknäck.

Nu gäller att man kommer överens med uppdragsgivaren om vem som skall betala ATP- och socialförsäkringsavgifterna. Åtar sig uppdragsgivaren att betala alla avgifterna, har man slutit ett fullständigt likställighetsavtal. Med det menas att uppdragstagaren, i det här fallet extraknäckaren, likställs med en anställd när det gäller arvodet. Man kan också sluta ett begränsat likställighetsavtal. Då betalar arbetsgivaren endast ATP-avgiften, medan den andra parten betalar sin egen sjukförsäkringsavgift.

Genom en ofullständighet i lagstiftningen bortfaller i det senare fallet folkpensionsavgiften helt och hållet. Det har herr Ringaby och jag kritiserat i utskottsbehandlingen och menar att en sådan brist i regelsystemet bör det åligga regeringen att avhjälpa.

Hur som helst, propositionen 92 innebar att det skulle bli betydligt svårare för uppdragstagare att träffa likställighetsavtal, särskilt i den mån det skulle framstå som uppenbart att uppdragsinkomsterna skulle komma att ligga över basbeloppstaket. Då skulle socialförsäkringsavgifterna bli en ren löneskatt för uppdragsgivare. För uppdragstagaren skulle avgiftsskyldigheten innebära marginalskatter på över 80 %, i extrema fall t. o. m. över 100 %. Att man får tillbaka en del av pengarna ett par år senare som en följd av den avdragsrätt som arbetsgivaravgifterna medför, gör inte saken så mycket bättre. Här skulle det alltså kunna bli fråga om en rejäl skatteökning för somliga inkomsttagare i stället för den i propositionen 92 utlovade skattesänkningen.

Socialministern sköt den här frågan på framtiden i proposition 92 och menade att utformningen av reglerna för likställighetsavtal skulle inbefattas i pensionskommitténs uppdrag.

Pensionskommittén har naturligtvis fått bråttom att rätta till den här

saken, och resultatet är den nu föreliggande propositionen. Den innebär i stort sett att en uppdragstagare alltid skall betraktas som anställd av uppdragsgivaren då det gäller utbetalningen av ersättning. Det blir således fråga om samma situation som nu gäller då parterna har slutit ett fullständigt likställighetsavtal. Uppdragsgivaren får betala ATP-avgift och socialförsäkringsavgift till sjukförsäkringen och till folkpensioneringen. Det märkliga är att man här lyckats slopa taket också för ATP-avgiften när det gäller uppdragsinkomster. En ny partimotion från moderata samlingspartiet återkommer nu med förslaget om beloppstaket och yrkar att beloppstaket skall återinföras för socialförsäkringsavgifterna. I vår reservation nr 1 yrkar vi att detta riksmötes vårsession skall föreläggas ett sådant förslag.

Visserligen är det en fördel att uppdragstagare får sina försäkringsavgifter betalda av uppdragsgivaren, men det kan ju inte ligga i någondera partens intresse att dessa avgifter omvandlas till en löneskatt då inkomsten överskrider en viss nivå. Vi anser således att det egentligen vore bäst att bibehålla möjligheterna till likställighetsavtal under förutsättning att avgiftstaket är återinfört.

Nu kan man emellertid inte vara säker på att vårt förslag får riksdagsmajoritetens stöd. Därför har vi ett alternativt yrkande med anledning av en motion av herr Ringaby m. fl. som går ut på att, om vårt huvudyrkande inte bifalles, regeringen skall till våren förelägga riksmötet sådant förslag som medger en generell möjlighet att sluta ett s. k. begränsat likställighetsavtal, alltså för enbart ATP-avgiften. Då skulle man kunna undvika att ATP-avgiften likställs med löneskatt för de inkomster som överstiger 7,5 basbelopp. Vi menar att i sådana fall bör precis som nu den lokala skattemyndigheten avväga inkomsttagarens avgiftsskyldighet enligt de försäkringsmässiga principer som vi i moderata samlingspartiet vill bibehålla. Och för ATP-avgiften är dessa principer formellt inte rubbade.

Reservationen 2 har avgivits med anledning av motionerna nr 80 av herr Olof Johansson i Stockholm m. fl. och nr 81 av herr Magnusson i Borås m. fl. – motionerna innefattar tillsammans motionärer från samtliga tre borgerliga partier. I den reservationen yrkar vi att riksdagen begär proposition till riksmötet nästa höst, som syftar till att avdrag för den för inkomståret aktuella arbetsgivaravgiften för egenföretagare skall få göras i rörelsebilagan i deklarationen fr. o. m. inkomståret 1977. Det här innebär två nyheter: dels att avdraget skall få göras i rörelsebilagan, dels att det skall gälla den för inkomståret aktuella arbetsgivaravgiften.

Uppenbara rättviseskäl ligger bakom detta yrkande, och skatteutskottets yttrande liksom socialförsäkringsutskottets betänkande är synnerligen positiva. I motionen 81 av herr Magnusson i Borås m. fl. visas att om en anställd får inkomst efter skatt på ca 35 000 kr. kostar det arbetsgivaren ca 59 000. Om en egenföretagare skall uppnå samma inkomst kostar det honom eller henne ca 80 000 kr., alltså en tredjedel mer. Som framhålls i motionerna beror detta på att egenföretagaren nu måste betala arbetsgivaravgift på sin egen inkomst inkl. arbetsgivarav-

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

giften – alltså avgift på avgift. Vidare beror det på att avdrag för en egenföretagares arbetsgivaravgifter bara får göras för föregående års avgifter, dvs. i regel med ett lägre belopp än det egenföretagaren måste inleverera till statskassan. För en anställd får däremot avdrag för avgifterna göras för samma år som de betalas. Vi anser att dessa missförhållanden skall ha rättats till fr. o. m. inkomståret 1977.

Med det anförda yrkar jag, herr talman, bifall till de två reservationer som fogats till socialförsäkringsutskottets betänkande nr 17.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr KORPÅS (c):

Herr talman! Genom dagens väntade beslut får vi tillrättade några olyckliga konsekvenser av riksdagens beslut i våras att ta bort taket på socialförsäkringsavgifter. Det kan vara svårt att förutse alla följder. Och det förefaller mig som om propositionen och utskottsbetänkandet förbisett åtminstone en grupp med en viktig samhällsfunktion, nämligen de som har royaltys från t. ex. tillfälligt författarskap eller patenträtt. Det borde vara så att man befriar sådan royaltys som har sin grund i tillfällig verksamhet från allmän arbetsgivaravgift och från egenavgifter. De avgifterna borde i stället betalas av förlag eller företag, som tar tjänsten i anspråk. En heltidsanställd persons – t. ex. en lärars – extrainkomst av tillfällig författarverksamhet kan i princip inte skilja sig från extrainkomster i form av konsult-, styrelse- eller föredragsarvoden. Att ersättningen utgår som royaltys och inte som engångsvederlag är ju en rent teknisk historia.

Emellertid har försäkringsdomstolen i flera fall under senare år funnit, att t. ex. författararvoden i form av royaltys konstituerar rörelse, oavsett om den tillfällige författaren i övrigt bedriver rörelse eller inte. Denna tolkning torde inte i första hand grunda sig på författningstexten i kommunalskattelagen utan på departementschefens kommentar till propositionen 213 år 1928, att det var själva – det följande är ett citat ur propositionen; därav de vackra konjunktivformerna – ”delaktigheten i den verksamhet, därifrån royaltys uppbures, som antoges konstituera en rörelse för den som uppbure royaltys. Rörelse borde således, såvitt ej vore fråga om inkomst av jordbruksfastighet eller inkomst av annan fastighet, anses föreligga, oavsett om den, som uppbure royaltyn, i övrigt bedreve någon rörelse eller ej.”

Jag kan inte närmare gå in på försäkringsdomstolens tolkning eller departementschefens kommentar 1928. men det måste vara orimligt att t. ex. en lärare, som uppbär royaltys för en på fritid skriven lärobok, från den 1 januari 1976 skulle kunna belastas med marginalskatt och sociala avgifter på över 90 %.

Detta kan uppenbarligen heller inte vara meningen i det föreliggande lagförslaget. Det vore därför angeläget, att det från statsrådet eller från utskottet görs ett auktoritativt uttalande, att de regler som vi nu behandlar också innefattar royaltys från tillfällig verksamhet vid sidan av annat ar-

bete. Om ett sådant uttalande inte kan göras, måste regeringen omgående föreslå en sådan ändring i denna lag eller i kommunalskattelagen att vi kommer ifrån denna rimligen ej avsedda effekt på en verksamhet, som är så väsentlig för pedagogisk, vetenskaplig och teknisk utveckling i vårt land.

Efter denna röstförklaring, herr talman, har jag inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Den proposition som behandlas i betänkandet gäller frågan om socialförsäkringsavgifter på uppdragsinkomster. Låt mig allra först understryka att det nu föreliggande förslaget om socialförsäkringsavgifter på vissa inkomster är att hälsa med den största tillfredsställelse. Genom förslaget befrias uppdragstagarna från egenavgifter, och det blir i stället uppdragsgivarna som får betala socialförsäkringsavgifter på den ersättning de ger till uppdragstagaren i den ordning som enligt nuvarande regler gäller för uppdragsgivare, som tecknat fullständigt likställighetsavtal, med undantag för den lilla löntagaravgiften. Genom att uppdragsinkomster jämställs med inkomst av anställning kommer uppdragstagarna att bli jämställda med andra löntagare. Förmånerna blir likartade för dessa kategorier, och avgifterna blir enhetligare och rättvisare samtidigt som den praktiska tillämpningen blir enklare och likställighetsavtal blir helt överflödiga i fortsättningen för uppdragstagarna.

Herr Fridolfsson har talat för moderatreservationen, i vilken det i första hand yrkas att den nuvarande begränsningen av avgiftsunderlaget till sju och en halv gånger basbeloppet skall bibehållas, och han har ett andrahandsyrkande om att begränsade likställighetsavtal skall kunna träffas. Det förstnämnda yrkandet innebär inte någon nyhet för kammarens ledamöter. Moderaterna har som bekant kraftigt kritiserat den s. k. Haga-II-uppgörelsen, och nu har man tagit det föreliggande förslaget till intäkt för att upprepa den kritiken.

Nu har den överenskommelsen så grundligt diskuterats tidigare här i riksdagen att jag inte kan finna det särskilt meningsfullt att herr Fridolfsson och jag skall fortsätta den debatten i detta sammanhang.

Jag vill endast säga till herr Fridolfsson att jag nog skulle ha hyst större respekt för hans kritik härvidlag, om han gjort det minsta lilla försök att redovisa någon annan möjlighet att tillföra staten ersättning för den inkomstminskning som skulle bli följden, om riksdagen skulle komma på idén att bifalla moderaternas förslag. Nu tror ju herr Fridolfsson att så inte skall ske; i varje fall är han inte säker. Men jag kan nog säga till honom att han kan känna sig ganska säker på att riksdagen inte kommer att följa det här förslaget. Det rör sig här om mycket stora belopp – kanske över 1 miljard kronor. Det är inga småsummor, alltså. Herr Fridolfsson säger: Att skaffa pengar är inte det lättaste. Det kan jag förstå, eftersom han inte försöker att hitta på någonting annat, om han tycker det är så galet att slopa beloppstaket. Det är ju ändå så, att villkoren för den provisoriska skattesänkning som enligt riksdagens beslut

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

skall genomföras från den 1 januari 1976 är att staten skall tillföras motsvarande inkomster, och här gäller det just en del av dessa inkomster.

Det andra yrkande som moderaterna har, om riksdagen skulle vägra att återinföra avgiftstaket i socialförsäkringen, innebär att man i fortsättningen skall ha möjlighet att träffa begränsade likställighetsavtal. Ett liknande yrkande finns också i en annan motion, undertecknad av bl. a. herr Gustafsson i Stockholm. I denna motion är yrkandet emellertid begränsat till att avse dem som yrkesmässigt bedriver konstnärlig och litterär verksamhet.

Vad reservanterna framför allt torde avse är de marginaeffekter som kan uppstå för dem som vid sidan av en anställningsinkomst har en uppdragsinkomst som i och för sig är hänförlig till förvärvskällan rörelse. Såvitt jag förstår löser propositionen i huvudsak de problem som kan vara förenade med de i och för sig kraftiga marginaeffekter som skatter och avgifter tillsammans kan medföra. Förslaget innebär nämligen i princip att uppdragstagarna befrias från avgiftsskyldighet och att uppdragsgivarna automatiskt blir skyldiga att erlægga de avgifter som enligt nuvarande ordning åvilar uppdragsgivare som träffat ett fullständigt likställighetsavtal.

Många uppdragstagare torde stå i ett sådant beroendeförhållande till sina uppdragsgivare att de kan anses vara uppdragstagare i förhållande till denne som arbetsgivare. Deras inkomst blir då att anse som inkomst av anställning, och uppdragsgivaren måste betala de sociala avgifter som belöper på inkomsten. Är den ersättning som uppdragsgivaren betalar ut till uppdragstagaren att hänföra till inkomst av jordbruksfastighet eller rörelse, och alltså inte till inkomst av anställning, skall – precis som nu – uppdragsgivaren och uppdragstagaren kunna träffa likställighetsavtal. För att få ett så enhetligt system som möjligt har man emellertid begränsat rätten att träffa sådana avtal till de s. k. fullständiga likställighetsavtalen. Uppdragsgivaren måste alltså i fortsättningen ta på sig både avgiften för ATP och avgiften för sjukförsäkringen. Med det fullständiga avtalet följer också skyldighet att betala avgifter till folkpensioneringen. I praktiken innebär förslaget ingenting nytt i sak. Det fullständiga likställighetsavtalet får i fortsättningen samma effekt som nu, med det undantaget att uppdragsgivaren slipper betala den lilla löntagaravgift som rör sig om 0,02 %.

Den som i dag kan sluta begränsat likställighetsavtal kommer med de nya bestämmelserna, som bara tillåter fullständiga avtal, inte heller i ett mycket sämre läge än nu. Genom det begränsade avtalet har uppdragstagare sluppit betala ATP-avgift. Det har uppdragsgivaren gjort i hans ställe. Däremot har uppdragstagaren själv fått betala sin sjukförsäkringsavgift. Av utskottets betänkande framgår att vid ett begränsat avtal varken uppdragsgivaren eller uppdragstagaren debiteras någon avgift till folkpensioneringen. Detta är en egendomlig effekt av det begränsade likställighetsavtalet som har hängt med så länge de begränsade avtalen har funnits.

Den här möjligheten att genom ett begränsat avtal slippa ifrån folkpensionsavgiften försvinner givetvis nu när bara fullständiga avtal kommer att kunna tecknas. Men detta måste ju sägas vara en positiv effekt av de nya bestämmelserna. Jag skulle nog vilja fråga herr Fridolfsson, om han tycker att det är riktigt att man skall kunna träffa avtal med uppdragsgivaren om ATP-avgift och därmed säkra sin pension med att ingen skall kunna debiteras folkpensionsavgiften, som också är en av de tunga avgifterna i försäkringssystemet. ATP-avgiften är den drygaste. Den rör sig om 11 %, medan folkpensionsavgiften är 6,2 % och sjukförsäkringsavgiften 8 %. Sjukförsäkringsavgiften kommer vederbörande inte ifrån, men däremot kan de slippa undan pensionsavgiften, och det tycker vi är orimligt. Vi bör göra oss av med ett sådant system.

I två motioner tas vissa skattefrågor upp. Utskottet har sänt motionerna på remiss till skatteutskottet, som har konstaterat att de nuvarande skattereglerna i många fall är till nackdel för företagare och att det finns skäl att söka åstadkomma större enhetlighet. Socialförsäkringsutskottet har därefter föreslagit att motionerna överlämnas till företagsskatteberedningen för övervägande i samband med utredningens ställningstagande i fråga om företagsbeskattningens framtida utformning. Herr Fridolfsson har i sitt anförande redogjort för några av de nackdelar som följer med det här systemet, men jag tänker inte här börja någon skatteteknisk debatt med honom, eftersom vi anser att frågan närmare bör utredas. Jag tycker inte heller att det finns anledning att nu göra något uttalande om att utredningen bör arbeta så snabbt att den kan ta ställning så tidigt som nästa år, utan utredningen får behandla de här problemen i samband med övriga frågor om avdragsrätt för egenföretagarna. Vi bör kunna nöja oss med detta.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Fredriksson frågar mig om jag anser det vara riktigt att man skall kunna upprätta ett s. k. begränsat likställighetsavtal, vilket skulle innebära att folkpensionsavgifterna icke kom med i bilden. Jag sade i mitt huvudanförande att här föreligger en ofullständighet i lagstiftningen, och den måste ju regeringen avhjälpa på något sätt. Jag är medveten om problemet, men det är inte olösligt.

Liksom herr Fredriksson anser jag att det måhända inte är så intressant att vi nu diskuterar våra skilda ståndpunkter i vad gäller den s. k. Haga-II-uppgörelsen. Det är riktigt att vi från moderat håll kritiserade uppgörelsen. Vi menar att socialförsäkringsavgifter skall ge förmåner i den utsträckning som de har erlagts. Den uppgörelse som här träffades innebar däremot en utbyggd löneskatt, varken mer eller mindre. I frågan om socialförsäkringsavgifter för extraarbete, som vi diskuterar i dag, blir resultatet att även ATP-taket rivs.

Jag är förvånad över att mina borgerliga vänner i socialförsäkringsutskottet icke anammat vårt synsätt på denna punkt. Att utskottets so-

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

cialdemokrater, som svär på allt vad regeringen föreslår, inte gjort det är inte så mycket att förundra sig över, men att de borgerliga representanterna går i fällan, trots att de kan konstatera vad förslaget resulterar i, förstår jag inte. Att egenföretagarna hamnar i stryckklass i den s. k. skattefrågan, som också behandlas i betänkandet, är helt klart. Det har både skatteutskottet och socialförsäkringsutskottet varit medvetna om. Men det bryr man sig inte om, det lägger man så att säga åt sidan. Egenföretagarna är i underläge. Naturligtvis borde något göras för att snabbt försöka lösa problemet. När man har svart på vitt på att det är tiotusentals kronor som avgiftsmässigt skiljer mellan en egenföretagare och en anställd är det uppåt väggarna att ingenting görs.

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att herr Fridolfsson i sitt första anförande sade att det inte bra som det är, nämligen att man kan träffa likställighetsavtal om ATP-avgiften och ingen debiteras sjukförsäkringsavgiften. Min fråga till honom gällde hans personliga uppfattning i frågan om det här var riktigt.

Nu säger herr Fridolfsson att detta är en sak som regeringen bör ta ställning till och lösa. Det är lätt att säga. När det gäller kostnaderna för skattesänkningen springer herr Fridolfsson ifrån notan, och när det gäller sänkningen av folkpensionsavgiften överlämnar han notan till ett annat bord.

Vi har inte lagt skattebesvären för egenföretagarna åt sidan, som herr Fridolfsson säger. Vi har sagt att den frågan bör utredas. Men detta är en tekniskt besvärlig sak, och det är därför inte så lätt att snabbt fatta ett beslut. Först måste man ha frågan tillräckligt klarlagd. Den här saken får man ta upp i samband med förslag i andra frågor som gäller egenföretagarna. Vårt ställningstagande innebär alltså inte att vi har lagt frågan åt sidan. Alla de frågor som gäller egenföretagare är så involverade i skattebestämmelserna att de först måste utredas fullständigt.

Frågan om enhetliga socialförsäkringsavgifter ligger hos pensionsålderskommittén, och den kommer att fortsätta sitt arbete. Det förslag som kommittén har haft att ta ställning till gäller uppdragstagarna. Den andra frågan kommer att bli föremål för fortsatt utredning i de båda kommittéerna.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Genom en ofullständighet i lagstiftningen blir läget när det gäller folkpensionsavgiften det jag beskrev i mitt första inlägg. På den punkten har jag deklarerat att det måste åligga regeringen att komma med förslag till lösning. Det är regeringen som framlägger propositioner, och det är regeringen som skall framlägga förslag.

Herr Fredriksson menar att vi springer ifrån notan. Det gör vi inte alls. När förslaget kommer skall vi titta på det. Men de socialdemokratiska representanterna låter med hjälp av andra skriva ut notan på några hundratusentals egenföretagare. De får betala för era skattesänkningar.

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det skall bli oerhört intressant att se vilket förslag herr Fridolfsson och moderaterna kommer att framlägga för att finansiera den skattesänkning som skall träda i kraft den 1 januari 1976.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Med anledning av propositionen om enhetliga regler för beräkning av socialförsäkringsavgifter på uppdragsinkomster hemställs i en motion av herr Lindkvist, herr Palm och mig om vissa ändringar i lagen om allmän försäkring. Vi begär att möjlighet bibehålls tills vidare för den som yrkesmässigt bedriver konstnärlig och litterär verksamhet att sluta begränsade likställighetsavtal samt att de synpunkter som vi framfört i motionen skall övervägas av pensionskommittén i dess fortsatta utredningsarbete. Motionen syftar till att förbättra den besvärliga situation som kulturarbetarna kommer i om propositionens förslag genomförs.

När det först gäller arbetsgivaravgift på uppdragsinkomster kan det konstateras att förslaget i den delen innebär stora problem. Redan i sitt referat av propositionen gör utskottet ett misstag när det säger: "Uppdragsinkomst skall enligt förslaget vid beräkning av sjukpenninggrundande och pensionsgrundande inkomst alltid anses som inkomst av anställning."

Både betänkandet och propositionen har nämligen ett lagförslag som efter det att uppdragsinkomsterna har behandlats har följande fortsättning: "är ersättningen att hänföra till inkomst av rörelse ---." Den bestämda formen betyder uppenbarligen – också förarbetena tyder på det – att den ifrågasvarande gottgörelsen i båda fallen kan se exakt likadan ut. Skillnaden ligger just i om den är att hänföra till rörelse eller inte.

Man får uppfattningen att utskottet betraktar "uppdrag" som en skatterättslig term. Det är den inte. Den är civilrättslig. En advokat arbetar på uppdrag, en revisor, en målarmästare, en föredragshållare, en överläggare i regel och en bildkonstnär som sysslar med utsmyckning av byggnader och offentliga platser.

Det gäller därför att först avgöra från yrke till yrke om uppdrag ingår i rörelsen eller inte. När det gäller bokföringspliktig rörelse är saken lätt: advokaten, revisorn, målarmästaren tar emot uppdrag i sin rörelse. Men skulle de få i uppdrag att hålla föredrag är de sannolikt fria uppdragstagare, t. o. m. om föredraget gäller deras yrke. På andra områden kan man bara från fall till fall avgöra saken eftersom yrkesmässigt bedriven verksamhet som författare, översättare, målare, tonsättare – ja, sannolikt också en yrkesföreläsares verksamhet – enligt 27 § kommunalskattelagen skall deklarerareras som rörelse.

När det gäller de av förslaget avsedda uppdragen får man hoppas att så många som möjligt av gränsfallen dras in under den önskade automatiken. Det kommer emellertid att återstå en mängd fall, då uppdragen anses ingå i rörelse. Det bör observeras att många kulturarbetare tidigare har följt kommunalskattelagens anvisning. Detta har i viss mån under-

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

lättat för dem att få avdrag – dock inte alltid. Här vill jag hänvisa till de synpunkter som KLYS i andra sammanhang har framfört.

När allmän arbetsgivaravgift infördes blev frågan akut – det kunde vara fördelaktigt att gå över till "tjänst 2" som det ju kallas på deklara-tionsblanketten, men var det tillåtet? Nu blir frågan allt allvarligare. Accepterar skattemyndigheten att en rörelsedeklarerande författare de-klarerar sina översättningsinkomster som särskilda uppdrag?

Detta visar att det kommer att vara viktigt för många uppdragstagare att lösa problemet genom likställighetsavtal. Om så kan ske blir det oin-tressant hur man bedömer uppdragen. Då återstår att fråga vilken möj-lighet kulturarbetarorganisationerna har att sluta sådana avtal.

Det mesta har sagts i motionen. Jag vill här bara konstatera att mycket nedlagt arbete för att åstadkomma åtminstone begränsade likställighets-avtal har varit förgäves. Man kan också se frågan från andra hållet. På statens kulturråds konferens för tidskrifter den 28 november i år om-vittnades det från många statsstödda kulturtidskrifter och ideella tid-skrifter att kravet på arbetsgivaravgift måste påverka antingen arvodena, antalet bidrag eller behovet av ytterligare stöd. En höjning av arvodes-kostnaden med drygt 26,6 %, där likställighetsavtal nu ej alls föreligger, eller åtminstone med 15,6 % omöjliggör att arvodena hålls indexreglerade och torde snarare leda till att de måste sänkas. Om en sådan tidskrift inte är i tvångssituation utan har medarbetare som skall deklarerat för rörelse torde inte bara viljan utan också förmågan att sluta likställig-hetsavtal saknas.

Reglerna om avgiftsunderlag och avgiftsfinansiering i socialförsäkrings-systemet är föremål för fortsatta överväganden inom pensionskommittén.

Herr talman! Jag utgår ifrån att de för kulturarbetarna mycket angelägna problem som vi tagit upp i vår motion ägnas speciell uppmärksamhet i kommitténs fortsatta arbete och att de synpunkter som framförts i vår motion blir föremål för allvarlig prövning.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Jag skall medge att det är en besvärlig och invecklad fråga att avgöra, huruvida sådana här inkomster skall anses vara upp-dragsinkomster eller inkomst av rörelse, osv. Jag vill emellertid framhålla att motionsförslaget att enbart konstnärer och författare skulle få rätt att träffa begränsade likställighetsavtal strider mot principen att alla för-säkrade bör behandlas lika och att man inte bör införa begränsningar på grund av t. ex. yrkestillhörighet. Det strider faktiskt mot syftet med den här reformen, nämligen att skapa enhetliga och enkla regler för av-giftsberäkningen. Som utskottet konstaterat skulle följden av ett bifall till förslaget också bli att man bibehöll en ordning som innebär att av-gifterna till folkpensioneringen inte betalades. Som jag tidigare framhållit är detta någonting som utskottet inte har kunnat acceptera.

Såsom utskottet uttalat i sitt betänkande ger motionsförslaget inte nå-gon lämplig lösning. Det naturliga måste vara att man för de fall som

avses i motionen arbetar på att åstadkomma likställighetsavtal. De fackliga organisationerna stöder sina medlemmar i deras strävan att få sådana avtal. Den grundläggande synen i propositionen, nämligen att uppdragsgivare skall erlägga socialförsäkringsavgift, måste utgöra ett stöd i strävandena att träffa sådana här likställighetsavtal.

Jag kan instämma i den föregående talarens förhoppning att det skall bli möjligt att i det fortsatta utredningsarbetet lösa dessa tekniskt ganska svåra frågor. Men så länge resultatet av utredningens arbete inte föreligger har utskottet inte kunnat tillstyrka yrkandet i motion nr 79.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag erkänner gärna att detta är besvärliga och invecklade frågor, och det är därför inte så lätt att finna någon lösning. Vad vi i motionen yrkar på är rätt för just konstnärliga yrkesutövare att tills vidare få träffa begränsade likställighetsavtal. Jag är inte övertygad om att dessa svårigheter inte kan undanröjas.

De fackliga organisationerna på området har försökt och fortsätter att försöka lösa problemet med likställighetsavtal, men propositionsförslaget har verkligen inte underlättat det arbetet.

Jag tar emellertid fasta på vad herr Fredriksson sade allra sist, när han instämde i min förhoppning att pensionskommittén skulle ägna sig åt dessa frågor och försöka finna någon lösning.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Två synpunkter bara.

Den ena synpunkten gäller kulturarbetarna. Där ber jag att få anknyta till inläggen av herrar Korpås och Gustafsson i Stockholm. Det har sagts i debatten att genom förslaget från regeringens och utskottets sida skapar man klarhet och får större enkelhet i administrationen. Det torde förhålla sig tvärtom, såvitt jag förstår efter att ha lyssnat på debatten.

Kvar står frågetecknet: Är en inkomst i ena fallet att betrakta som inkomst av uppdrag, i andra fall att betrakta som inkomst av rörelse? De allmänna skattelagarna är inte samordnade med denna proposition. Då blir det oklarhet. Då blir det pappersexercis, ovisshet och långvarig behandling av ett onödigt antal ärenden i försäkringsdomstolen. Detta är ett provisorium som följd av ett annat provisorium och det kan inte vara tillfredsställande.

Nu säger utskottets värderade ordförande att man får hoppas att pensionskommittén skall lösa frågan. Den förhoppningen hyser vi alla, men jag tycker att det är beklagligt att man inte gjort en större ansträngning att få klarhet i dessa begrepp redan nu.

Den andra synpunkten anknyter till herr Fridolfssons inlägg. Det orimliga i att inte ha något tak för dessa avgifter framstår i alltmer öppen dager. Haga II tillkom i hastighetens och förvirringens tecken, det är tydligt. Nu får vi som följd ett försök att lappa på vad som då skedde. Det blir ingen ordning förrän man infört ett tak för dessa avgifter och undanröjt det orimliga system som tillkom genom Haga II.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Herr FREDRIKSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad herr Hernelius senast sade var bara ett understrykande av moderaternas gamla synpunkter; det var alltså ingenting nytt.

Klarheten och enkelheten, anser herr Hernelius, kommer inte fram i det här förslaget. Jo, det är fallet när det gäller uppdragstagarna. Det är klart och tydligt utsagt att det blir enhetliga socialförsäkringsavgifter för dem. Vad som kvarstår är rörelseidkare och därmed jämställda, men där kommer skattefrågan in. Man kan inte lösa problemet för deras del genom det förslag som ligger och som gäller socialförsäkringsavgifterna, utan där måste man koppla in skattefrågan.

Det är den saken som skall utredas, och den utredningen får vi avvakta. Sedan hoppas jag att vi skall kunna lösa problemet.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Kvar står den fråga som t. ex. herr Korpås ställde: Är en inkomst som en lärare har för en artikel inkomst av rörelse eller inkomst av uppdrag?

Herr FRIDOLFFSSON (m):

Herr talman! Bara några ord med anledning av herr Gustafssons i Stockholm inlägg. Herr Gustafssons m. fl. motion är inne på samma tema som den motion som herr Ringaby m. fl. har väckt vad gäller möjligheterna att träffa likställighetsavtal. Det är bara den skillnaden att herr Gustafsson och hans medmotionärer vill att det skall vara en begränsad yrkesgrupp som skall ha denna rätt.

Vi har i vår reservation omnämnt herr Gustafssons i Stockholm motion. Jag vill bara understryka detta för herr Gustafsson och påpeka att han kan ju rösta med reservationen.

Den förhoppning som herr Gustafsson och herr Fredriksson till sist uttalade att pensionskommittén skulle ta upp den här frågan i sitt fortsatta arbete kan jag naturligtvis också instämma i, eftersom det i varje fall är ett steg i rätt riktning för en viss grupp även om jag tycker att den generella uppläggning som framkommer i herr Ringabys m. fl. motion är mycket bättre.

Jag märkte att herr Gustafsson var missbelåten med utskottets behandling av hans motion och jag förstår honom. På s. 13 i betänkandet säger utskottet på ett mycket mera fränt och brutalt sätt av herr Gustafssons motion. Utskottet skriver nämligen när man åberopar herr Gustafsson motion: "Utskottet, som tidigare avfärdat tanken på en generell sådan rätt, anser det än mindre motiverat att införa särregler för en speciell yrkesgrupp." Man är verkligen optimistisk om man tror att med en så hård skrivning motionen ligger bättre till än motionen från moderat håll.

Utskottets ordförande är också förhoppningsfull. Det förvånar mig att utskottsmajoriteten inte gett uttryck för detta i sin skrivning. Där finns inte ett ord om att pensionskommittén skall beakta frågan.

Torsdagen den
4 december 1975

*Enhetliga regler för
beräkning av
socialförsäkrings-
avgifter på upp-
dragsinkomster
m. m.*

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fridolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 17 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fridolfsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 248
Nej - 47
Avstår - 1

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fridolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 17 mom. 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Ringaby och Fridolfsson i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fridolfsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 246
Nej - 49
Avstår - 1

Mom. 3 och 4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Torsdagen den
4 december 1975

*Skattefullmakt för
finans- och
skatteutskotten*

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herrar Ringaby och Fridolfsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Fridolfsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 17 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herrar Ringaby och Fridolfsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Fridolfsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 245
Nej - 46
Avstår - 7

Mom. 6

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Skattefullmakt för finans- och skatteutskotten

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1975/76:15 med anledning av propositionen 1975/76:29 om skattefullmakt för riksdagens finans- och skatteutskott enligt 8 kap. 6 § regeringsformen, m. m. jämte motion.

I propositionen 1975/76:29 hade regeringen (finansdepartementet) föreslagit riksdagen att anta de vid propositionen fogade förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1968:430) om mervärdeskatt,
2. lag om ändring i lagen (1957:262) om allmän energiskatt,
3. lag om ändring i lagen (1957:209) om skatt på sprit och vin,
4. lag om ändring i lagen (1960:253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker,
5. lag om ändring i lagen (1961:394) om tobaksskatt,
6. lag om ändring i lagen (1956:545) om omsättningskatt på motorfordon,
7. lag om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande:

”I propositionen föreslås att sådan skattefullmakt som avses i 8 kap. 6 § regeringsformen skall tas in i flertalet författningar avseende indirekt skatt. Härigenom skapas de formella förutsättningarna för den i regeringsformen förutsatta ordningen att riksdagens finans- och skatteutskott under tid då riksmöte inte pågår på förslag av regeringen skall kunna bestämma om indirekt skatt, såvitt gäller skattesats och tid då skatten skall börja eller upphöra att utgå.”

I detta sammanhang hade behandlats den med anledning av propositionen väckta motionen 1975/76:39 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen beslutade avslå de i propositionen 1975/76:29 ställda förslagen om införande av fullmaktsparagraf i lagen (1968:430) om mervärdeskatt, i lagen (1957:262) om allmän energiskatt, i lagen (1957:209) om skatt på sprit och vin, i lagen (1960:253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, i lagen (1961:394) om tobaksskatt, i lagen (1956:545) om omsättningsskatt på motorfordon samt i lagen (1941:251) om särskild varuskatt.

Utskottet hemställde

1. beträffande skattefullmakt för finans- och skatteutskotten att riksdagen med avslag på motionen 1975/76:39 och med anledning av propositionen 1975/76:29 skulle

1. anta de vid propositionen fogade förslagen till
 1. lag om ändring i lagen (1968:430) om mervärdeskatt,
 2. lag om ändring i lagen (1957:262) om allmän energiskatt,
 3. lag om ändring i lagen (1957:209) om skatt på sprit och vin,
 4. lag om ändring i lagen (1960:253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker,
 5. lag om ändring i lagen (1961:394) om tobaksskatt,
 6. lag om ändring i lagen (1956:545) om omsättningsskatt på motorfordon, i denna del,
 7. lag om ändring i förordningen (1941:251) om särskild varuskatt, i denna del,
2. anta av utskottet framlagda förslag till
 1. lag om ändring i lagen (1968:419) om allmän arbetsgivaravgift,
 2. lag om ändring i förordningen (1973:602) om särskild vägtrafikskatt.

2. beträffande övriga ändringar rörande bilaccisen och den särskilda varuskatten att riksdagen skulle anta de ovan under punkterna 1.1.6 och 1.1.7 angivna författningsförslagen i övrigt.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Grundlagberedningen föreslog att en del av beskattningsrätten skulle överföras från riksdagen till regeringen. Det skulle gälla de indirekta skatternas storlek. I den nya regeringsformen, som slutgiltigt antogs av 1974 års riksdag, infördes bestämmelsen att riksdagens finans- och skatteutskott skulle kunna utöva beslutanderätt på riksdagens vägnar

rörande den indirekta beskattningen, då riksdagen inte är samlad. Även om detta innebar en förändring i förhållande till grundlagberedningens förslag, så tummades det på beskattningsrätten som bör tillkomma riksdagen allena. En del av riksdagen – två utskott – är inte riksdagen, framhöll vänsterpartiet kommunisterna i en partimotion vid detta tillfälle.

I propositionen 1975/76:29 föreslås skattefullmakt för riksdagens finans- och skatteutskott enligt 8 kap. 6 § regeringsformen. Propositionens förslag omfattar lagarna om mervärdeskatt, allmän energiskatt, skatt på sprit och vin, tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, tobaksskatt, omsättningsskatt på motorfordon och särskild varuskatt. Det är alltså omfattande fullmakter för finans- och skatteutskotten som begäres. Förslaget innebär att flera av de viktigaste skatterna kan bli föremål för beslut i utskotten. Det finns inget i regeringsformen som fastlägger omfattningen av skattefullmakten, och vi kan inte se regeringens förslag som en följdlagstiftning. Regeringen har valt att föreslå ett mycket vitt-omfattande bemyndigande.

Vänsterpartiet kommunisterna var motståndare till fullmaktsparagrafen, när den infördes i regeringsformen. Vi kvarstår vid denna uppfattning och vi kan därför inte biträda propositionens förslag. I motion 1975/76:39 har vi därför yrkat avslag på de föreslagna skattefullmakterna.

Skatteutskottet säger i sitt betänkande att ett bifall till motionen skulle innebära att stadgandena i regeringsformen om delegation skulle bli en död bokstav på grund av att följdlagstiftning saknas. Vi kan, som sagt, inte se regeringens förslag enbart som en följdlagstiftning utan som ett förslag med vittgående konsekvenser. Inte bara det faktum att motionärerna motsatt sig grundlagsutformningen, som utskottet uttrycker saken, gör att vi går emot propositionen. Av avgörande betydelse är att riksdagen i efterhand får ta ställning till utskottens beslut och därmed kommer att stå inför fullbordade fakta. Detta är en allvarlig sak som verkligen bör beaktas innan man ger så omfattande fullmakter.

Förfarandet att ge skattefullmakter till två utskott att på regeringens förslag fastställa skattesatser på indirekta skatter beskär möjligheterna till opinionsbildning och offentlig diskussion kring frågor som i högsta grad berör de enskilda människorna. Detta är en konsekvens som borde mana till eftertanke.

Skatteutskottets antagande att den föreslagna fullmaktslagstiftningen kommer att användas under mycket speciella förutsättningar och endast om det finns ett tillräckligt parlamentariskt stöd för de avsedda skatteändringarna förändrar inget i sak. Tillräckligt parlamentariskt stöd kanske inte är det svåraste att uppnå, men om detta skall vara skäl för att undandra viktiga skattefrågor från offentlig debatt måste verkligen ifrågasättas. De speciella förutsättningar utskottet talar om bedöms också av regeringen och de partier som kan tänkas stödja ett förslag om skattehöjningar.

Det är en mycket betänklig väg man slår in på genom de begärda fullmakterna. Vänsterpartiet kommunisterna kan inte biträda de i pro-

positionen begärda fullmakterna, och jag vill, herr talman, yrka bifall till motionen 1975/76:39.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Skattefullmakt för
finans- och
skatteutskotten*

Herr WÄRNBERG (s):

Herr talman! I motsats till herr Berndtson vill jag påstå att propositionen 15 och därav följande utskottsbetänkande innebär en följdlagstiftning. Det är endast ett automatiskt fullföljande av det grundlagsbeslut som har fattats av riksdagen. Herr Berndtsons invändningar hör alltså hemma i grundlagsdebatten i stället för i dagens debatt.

Då denna fråga är avgjord av riksdagen, vore det märkligt om riksdagen nu skulle avslå regeringens proposition och inte genomföra de ändringar i resp. lagar som är nödvändiga för att regeringsformen skall kunna tillämpas. Jag vill betona att det inte kan ha varit riksdagens mening att den gjorda grundlagsändringen av formella skäl aldrig skulle kunna tillämpas. Vi måste acceptera de följdlagstiftningar som det nu är fråga om. Sedan kan man naturligtvis diskutera gradskillnaden beträffande fullmakternas vidd, men det är inte detta som det nu gäller, utan herr Berndtson yrkar avslag på alltsammans.

Även om jag sade att herr Berndtsons invändningar hör hemma i grundlagsdebatten, kan naturligtvis saksäl anföras också nu. Detta är inte en bestämmelse som skall användas i tid och otid. Den är omgärdad av många säkerhetsåtgärder. Först och främst måste det vara fråga om ett förslag från regeringen. Utskottsinitiativ får här inte förekomma. Bemyndigandet får naturligtvis inte användas när riksmöte pågår utan endast när riksdagen inte är samlad. Vidare måste beslutet underställas kommande riksmöte ganska omgående, och eftersom utskotten är parlamentariskt sammansatta kommer de inte att fatta något beslut som strider mot riksdagsmajoritetens uppfattning.

Vi måste ändå ha klart för oss att de konjunkturpolitiska svängningarna i dag är så pass snabba att det vid något tillfälle kan behövas att man antingen höjer en skatt eller, herr Berndtson, sänker en skatt, om det finns konjunkturpolitiska skäl för det.

Ett annat skäl som jag vill anföras är att man kan vilja ändra på skattesatserna inom alkohollagstiftningen. Det gäller ju att slippa ifrån den hamstring som annars sker under de månader som man skulle kunna få vänta innan riksmötet samlas. Samma sak gäller tobaksbeskattningen, och där är hamstringeffekten, skulle jag vilja påstå, ännu större än i fråga om alkoholen.

Den debatt som herr Berndtson efterlyste – och som måste föras i varje fråga – kommer, men något i efterskott. I och för sig tror jag inte att någon riksolycka inträffar om riksdagen debatterar en redan genomförd lag och har stora möjligheter att ändra på den. Jag tror inte att det blir något fel på opinionsbildningen därför att en skattelagstiftning har varit i kraft en eller annan månad.

Därmed vill jag yrka bifall till skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 15.

Torsdagen den
4 december 1975

*Skattefullmakt för
finans- och
skatteutskotten*

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har svårt att se det som en säkerhetsåtgärd att initiativet skall tas i form av ett regeringsförslag. Och när herr Wärnberg talar om risken för hamstring, så är det ju ett argument som kan åberopas vid varje tillfälle för att dra ner rullgardinen och behandla indirekta skatter utan allmänhetens insyn.

Jag tycker inte att det har redovisats några vägande sakskaäl för att skattefullmakter behövs, än mindre att det skulle vara ett brådskaende behov att nu omedelbart fullfölja regeringsformens bestämmelser därvidlag. Även om regeringsformen möjliggör införande av skattefullmakter, så behöver man väl inte ha så bråttom. Vidare behöver man inte nödvändigtvis ge lagstiftningen den vidsträckta omfattning som föreslås i propositionen.

Det låter naturligtvis bra när herr Wärnberg säger att riksdagen ändå i efterhand får diskutera besluten. Nu vet vi ju hur det är i verkligheten. Det är knappast troligt att partierna skulle "köra över" sina utskottsrepresentanter, utan de beslut utskotten har fattat kommer att gälla. Kvar står också det förhållandet att någon offentlig debatt icke har föregått besluten i utskotten.

Herr EKSTRÖM (s):

Herr talman! Till skatteutskottets betänkande har fogats ett protokollsutdrag från finansutskottet, i vilket utskottet uttalar att det anser att den utformning, som det föreslagna bemyndigandet har fått, i vissa situationer kan bli ett betydelsefullt medel att snabbt fatta beslut av ekonomisk-politisk innebörd. Finansutskottet ifrågasätter också i sitt yttrande om inte även den allmänna arbetsgivaravgiften borde innefattas i bemyndigandet. Skatteutskottet har tagit upp den tanken och utarbetat härför erforderlig ändring i lagtexten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till skatteutskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 39 av herr Hermansson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 39.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Berndtson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 275
Nej - 16
Avstår - 2

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölles.

§ 13 Föredrogs

Skatteutskottets betänkande

1975/76:17 med anledning av propositionen 1975/76:83 om ändring i taxeringslagen (1956:623)

Utrikesutskottets betänkande

1975/76:3 med anledning av dels regeringens skrivelse med redogörelse för verksamheten inom Europarådets ministerkommitté under år 1974, dels berättelse från den svenska delegationen vid Europarådets parlamentariska (rådgivande) församling rörande församlingsmötena under tiden maj 1974–januari 1975 (26:e sessionen)

Socialutskottets betänkande

1975/76:17 med anledning av motion om underrättelse till anhöriga om intagning av patienter på sjukhus i vissa fall, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 14 Inrättande av medicinsk specialitet inom området alkoholistvård, m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:18 med anledning av motion om inrättande av medicinsk specialitet inom området alkoholistvård, m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1975:1237 av herr Carlshamre (m), vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om skyndsamma åtgärder för att

1. ge alkoholistvården ställning som medicinsk specialitet eller subspecialitet,
2. ge tjänstgöring inom alkoholistvård högre meritvärde än nu för alla läkare.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1237.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Inrättande av
medicinsk specialitet
inom området
alkoholistvård,
m. m.*

Reservation hade avgivits av herrar Carlshamre (m) och Åkerlind (m) som ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen med anledning av motionen 1975:1237 gav regeringen till känna vad reservanterna anfört.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Det ärende vi nu skall behandla är som ett isberg. Den synliga biten handlar om utbildningen av läkare för vård av alkoholister och andra beroendesjuka, men under ytan finns hela problemet med de ytterst bristfälliga vårdresurser som vi har att erbjuda dessa patienter. Det katastrofalt dåliga utbildnings- och rekryteringsläget är en flaskhals som ovillkorligen måste vidgas om vi någonsin skall kunna bjuda en acceptabel medicinsk vård för en av våra största folksjukdomar.

Jag säger, herr talman, i min motion 1237 att alkoholisterna är den största patientkategori som t. ex. en invärtesmedicinare någonsin träffar på i sitt vårdarbete. Många har sagt mig att det påståendet ändå måste vara överdrivet. Men jag tror inte det, herr talman. Enligt världshälsoorganisationens definitioner utvecklar ungefär 10 % av den vuxna manliga befolkningen i västerlandet alkoholberoende. För kvinnorna uppskattas andelen till mellan 1 och 3 %, men den andelen växer.

Här hemma i Sverige har man t. ex. i Göteborg tittat närmare på en hel årsklass män – alla som var födda 1913. Man har funnit att var fjärde man i hela årsklassen minst en gång har registrerats hos nykterhetsnämnd, och 16 % har registrerats två eller flera gånger. Nu är det självfallet inte så att alla som blir registrerade hos en nykterhetsnämnd är i egentlig mening alkoholister, men siffran är i alla fall skrämmande hög.

Sakkunniga läkare och forskare uppskattar att vi i Sverige har minst 300 000 vårdbehövande alkoholberoende personer. Av dem är det ungefär 60 000 som över huvud taget får någon vård. 50 000 får hjälp på öppna kommunala alkoholpolikliniker, ungefär 17 000 på sjukhusanknutna kliniker och som inlagda patienter. Det förekommer en viss dubbelräkning, men man kan räkna med 60 000 totalt. Det betyder att bortåt en kvarts miljon alkoholsjuka över huvud taget inte blir föremål för någon som helst behandling.

Det har gjorts undersökningar vid ett par stora Stockholms sjukhus som visar att ungefär var tredje patient som kommer in till ett psykiatriskt akutintag är alkoholist. Räknar man med läkemedelsmissbrukarna stiger siffran med 10 %. Och av de svårt sjuka – de som är så pass sjuka att de omedelbart blir inlagda – är 55 % beroendesjuka.

Det blir ungefär samma bild om man i stället tittar på ett somatiskt akutintag. Även på det området har gjorts en undersökning vid ett stort sjukhus i Stockholm under en, som personalen säger, ganska lugn höstvecka. Man kunde då konstatera att 29 % av alla som över huvud taget kom till mottagningen hade mätbar alkoholmängd i blodet. 25 % – en fjärdedel – hade en alkoholhalt som skulle ha varit fällande i ett mål

om rattonykerhet. Och så många som var tionde patient – av samtliga sökande – hade alkoholhalter mellan 3,1 och 5,6 promille – alltså en ganska rejäl fylla.

Fallet med rekordpatienten, han med 5,6 promille, är nästan tragikomiskt typisk för hela den vårdsituation vi bjuder. I journalen stod, när det fallet avslutats, ordagrant följande antecknat: "In i berusat tillstånd. Får sova över natten. Kan stå på benen på morgonen. Får gå till arbetet."

Den läkare som låtit mig ta del av den uppgiften – jag försäkrar, herr talman, att det skedde under betryggande sekretess för patientens del – kommenterar: Man undrar verkligen om denna patient vare sig hade ett arbete eller om han gick till något klart mål över huvud taget morgonen efter utskrivningen. För egen del skulle jag, med den lilla erfarenhet jag har från fältet; vilja tillägga att han sannolikt hade ett klart mål, nämligen närmaste systembolagsbutik.

Inte bara jag, utan jag tror jag vågar säga varenda läkare som på allvar arbetar med alkoholistvård, är övertygad om att den situationsbilden är karakteristisk för alkoholberoende människors läge i Välfärdssverige i dag. Det är ingen som riktigt vill veta av den patientkategorin.

Den vanlige psykiatern upplever missbrukarklientelet som en belastning – naturligt nog – f. ö. saknar psykiatrin i allt väsentligt en vårdorganisation, som ens tillnärmelsevis är lämpad för att ta hand om missbrukarna och sköta dem i en vård med långtidsperspektiv.

Medicinare och kirurger snarare döljer problemen än löser dem när de ställer diagnoser som högt blodtryck, magsår, magkatarr och allt möjligt annat – i och för sig riktiga diagnoser, där man dock går förbi patientens primära och huvudsakliga åkomma, alkoholsjukdomen, och tar fasta på vad som kanske inte kan kallas ett symptom men i varje fall en följsjukdom.

Hur har det kunnat bli så? I motionen och i den därifrån utgående reservationen gör jag gällande att till en mycket stor del detta är ett utbildningsproblem. Men det är inte bara det. Vi har över huvud taget alldeles otillräckliga och dessutom mycket splittrade vårdresurser. Det är bara några få regioner där man kan tala om någon rimligt utbyggd vårdkedja. Vi har en sådan för en del av Stockholms läns landstingsområde, knuten till Karolinska sjukhusets förnämliga alkoholklirik och till den teoretiska institution för alkoholsjukdomar som också finns där, samt på något ytterligare ställe i landet. I övrigt finns inte sådana möjligheter. Vi har den kvantitativt stora insats som görs av de lokala, oftast kommunala alkoholpoliklinikerna, men där finns inget samband från steg till steg i en vårdkedja, och det finns inget långtidsperspektiv i vården.

Men även om sjukvårdshuvudmännen ville och kunde snabbt bygga upp fullgoda vårdkedjor över hela landet skulle vi ändå inte kunna bemanna dem med kompetent personal. Vi saknar utbildad personal på alla nivåer. Det gäller inte bara läkare utan i minst lika hög grad sjuksköterskor. 500 sjuksköterskor som heltidsarbetar på alkoholpolikliniker

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Inrättande av
medicinsk specialitet
inom området
alkoholistvård,
m. m.*

Torsdagen den
4 december 1975

*Inrättande av
medicinsk speciali-
tet inom området
alkoholistvård,
m. m.*

saknar alla någon som helst utbildning för det jobb de utövar. De klagar också över att de inte får någon utbildning.

Men i dag gäller det läkarna, och där är bristen såvitt jag förstår katastrofal. Utskottet säger i anslutning till remissyttranden från socialstyrelsen och andra instanser att bristen på läkare i alkoholistvården är en del av en allmän läkarbrist. All right, det är den väl, men den är värre på detta område. Eller var finns det vårdområde där 40 % av de ytterst få tjänster som är inrättade står vakanta och där åtminstone 90 % av dem som tjänstgör i vården saknar adekvat utbildning för sitt arbete? Det är en läkarbrist som är värre än den som gäller för hela sjukvårdsområdet i stort.

Vi har polikliniker som ständigt står inför hotet att stängas helt av det skälet att man över huvud taget inte har någon läkare, inte ens för de mycket få timmar i veckan som en sådan klinik behöver. Det är utomordentligt svårt att bemanna klinikerna för kvalificerad vård med kunnig och utbildad personal.

Utan att nedsätta någon annan klinik tror jag att man vågar säga att den mest kvalificerade kliniken i landet på detta område är Karolinska sjukhusets klinik för alkoholsjukdomar. Den borde rimligen ha betydande dragningskraft, men det har den inte. Där finns fyra underläkartjänster inrättade. Kliniken har existerat i tolv år, och på den tiden har dessa fyra underläkartjänster haft 138 innehavare. Det betyder en genomsnittlig tjänstgöringstid på ungefär tre månader.

Detta ger självfallet inte någon klinisk erfarenhet av vården som kan vara något att bygga på i fortsättningen, och det ger ingen kontinuitet i vården vid den klinik det gäller. Tidigare gällde det f. ö. i huvudsak medicine studerande, som inte var färdigutbildade, och nu är det i huvudsak AT-läkare. Om detta gäller det friska trädet, dvs. en väletablerad och välordnad klinik, vad skall då inte gälla på andra ställen?

Men varför är det så? Man kan fråga vilken chefsläkare man vill som håller på med detta på någon av de stora poliklinikerna: Finns det då inget intresse bland dina unga kolleger för denna sida av medicinen? – Jo, säger han. Vi blir ofta uppringda av unga läkare och medicine studerande som skulle vara intresserade av att arbeta en längre tid i den här vården, men när vi upplyser dem om vilken återvändsgränd de i så fall ger sig in i drar de sig naturligt nog tillbaka.

Hela denna verksamhet är som en återvändsgränd. Den ger synnerligen litet av meritvärde.

Nu säger utskottet – och det är riktigt; utskottet har över huvud taget tagit utomordentligt ambitiöst på det här ärendet. Låtit grundligt remissbehandla det osv. – att enligt nu gällande regler skall alla vårderfarenheter tillmätas stort meritvärde på områden där just de erfarenheterna har värde och betydelse. Ja, det skall de, och så görs kanske i något fall också. Det är bara det att hela detta sjukdomsområde är på något sätt okänt: det är inte "inne" i den medicinska traditionen. Om man ledigförklarar en tjänst som överläkare på en vanlig medicinsk klinik, tänker man helt

enkelt inte på, om man försöker beskriva den tjänsten, att kanske bortåt hälften av de patienter som läkaren där träffar är alkoholister och att grundlig erfarenhet av alkoholistvård därför borde vara en utomordentlig merit för just den tjänsten. Enligt gällande bestämmelser kan den vara det, men efter vad jag har tyckt mig kunna förstå – och jag har frågat många – tänker man liksom bara inte på det; man tillmäter inte den erfarenheten något särskilt värde. Men det är viktigt att man ger ett meritvärde åt sådan erfarenhet! Detta gäller, med ett visst antal månader, inom ämnet allmän psykiatri, det gäller inom rättsmedicin, med en viss kortare tid – och det är ju rimligt, eftersom de flesta människor som rättsmedicinare får att göra med antagligen är alkoholpåverkade – och det gäller, jag vill nästan säga lustigt nog, också inom barnpsykiatri som ett särskilt meritvärde. Annars tillämpas den allmänna regeln att man skall ta hänsyn till meriter som har värde för det vårdområde det gäller. – Detta är alltså *en* broms för rekryteringen.

Så är det utbildningen. Förslaget i motionen och i reservationen går ju bl. a. ut på – det är huvudförslaget – att man skall inrätta en medicinsk specialitet för beroendesjukdomar.

Utskottet anser – också det i enlighet med ytterligt sakkunniga remissyttranden – att detta, åtminstone f. n., knappast kan vara lämpligt, därför att, säger man, om ett medicinskt område skall ges ställning som medicinsk specialitet, krävs att vissa kriterier skall vara uppfyllda. Ett sådant kriterium är att området skall vara väl avgränsat gentemot andra specialiteter; det skall alltså verkligen vara någonting speciellt. Och så frågar man vad det speciella elementet är i vård av beroendesjuka.

Jag skulle vilja föreslå den som tvivlar att gå upp till Karolinska sjukhusets alkoholklirik för att försöka få någon uppfattning om den vård som där ges och för att se, om inte denna vård verkligen är en mycket specialiserad vård, som man inte ser någon annanstans. Och det är ingalunda en utsiktslös vård! De som håller på med den räknar med en tydlig och mycket bra rehabilitering i åtminstone 50 % av fallen. Det är inget dåligt resultat, vilket bl. a. gör denna vård direkt lönsam för samhället, om man skulle titta på det. – Nog är det speciellt.

Nej, säger socialstyrelsen och utskottet; detta är en tvärvetenskaplig verksamhet, där man har inslag av psykiatri och invärtes medicin och socialmedicin och farmakologi och neurologi, och alltihop finns där detta behövs för att ta hand om dessa patienter. Det ligger mycket i det argumentet. Men om nu en viss medicinsk verksamhet kräver en tvärvetenskaplig utbildning, som är så bred att den tar minst lika lång tid som utbildningen för en annan specialitet på ett smalt område, är då inte *det* i och för sig anledning nog att ge den en ställning som specialitet, med allt vad som därmed följer av meritvärde och annat? Att det inte skulle finnas tillräckligt behov – man kräver nämligen minst 150 specialister på ett område för att erkänna det som en specialitet – tror jag ingen vill göra gällande. Vi behöver många hundra specialistutbildade läkare på det här området.

*Inrättande av
medicinsk specialitet
inom området
alkoholistvård,
m. m.*

*Inrättande av
medicinsk speciali-
tet inom området
alkoholstuvård,
m. m.*

Kan det vara så väldigt betydelsefullt att gå just den vägen att man inrättar en specialitet? Jag är dess bättre inte läkare, men – det vågar jag säga – bokstavligen alla som är direkt engagerade i det här arbetet säger alldeles entydigt samma sak: Vi får inte grepp om det här problemet, vi löser det inte förrän verksamheten blir erkänd som medicinsk specialitet. Då först kan vi klara rekryteringen, då först kan vi ge den utomordentligt svåra och komplicerade specialistutbildning som faktiskt behövs för att klara vårdproblemet. Jag tycker att man får böja sig för detta.

Nu tror jag, herr talman, att saken är på väg. Sådant har hänt förr. Det är inte länge sedan vi fick socialmedicinen erkänd som medicinsk specialitet, fast socialutskottet och riksdagen var lika kallsinniga den gången med i stort sett samma motivering: här var det fråga om tvärvetenskap och inte om någon specialitet. Till sist kom ändå specialiteten. Jag tror att den till slut måste komma på det här området också.

Vad tjänar det då till att jag står här tämligen ensam, tillsammans med min vän herr Åkerlind, och pläderar för ett beslut nu, som väl ändå inte kan komma? Jo, herr talman, bl. a. det förhållandet – jag har nämnt det förut – att alkoholberoendesjukdomarna, trots att de är så vanliga, är på något sätt okända och icke accepterade som sjukdomar gör att det kan vara viktigt att tjata. Ibland är det det, och det är det jag håller på med. Jag tjarar om den här frågan för att på det sättet dra något litet strå till stacken i hopp om att vi skall kunna få ordentlig rullning på problemet. Det är en skandal, herr talman, att vi lämnar en av de största patientkategorier – kanske den största – vi över huvudet taget har i folkhemmet nära nog utan vård.

Med detta ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag vill göra några få kommentarer till herr Carlshamres långa och delvis engagerade anförande och närmare precisera vad utskottet sagt. Herr Carlshamre har ju i sitt inlägg refererat till en stor del av vad utskottet anför mot hans motion.

Jag tror att herr Carlshamre har rätt när han säger att de alkoholpåverkade är vår största patientkategori; jag ger mig inte in i någon motargumentation på den punkten, för det finns säkerligen mycket som talar för det. Men utskottet tror inte att man skulle kunna lösa det problemet genom att exempelvis ge läkarna på området något slags specialistkompetens, och det är det som ligger bakom utskottets ställningstagande. Men det är möjligt – jag bestrider inte det, herr Carlshamre – att också det här området relativt snabbt blir erkänt som specialitet.

I princip kan naturligtvis inte ett utskott gå emot en sådan här sak, men när praktiskt taget alla tunga remissinstanser är eniga om att man inte skall göra någonting nu, har vi i varje fall den här gången knappast haft någonting annat att göra än att besluta i enlighet med vad remissinstanserna har sagt. Socialstyrelsen, Kommunförbundet, Landstingsför-

bundet, Svenska läkaresällskapet och Sveriges läkarförbund anser nämligen alla att man inte nu skall ge alkoholistvården ställning som specialitet. Samtliga dessa har intagit en negativ ställning, även om det finns nyanser i deras yttranden; det vill jag gärna understryka.

Utskottet framhåller för sin del att det finns andra möjligheter att stimulera läkare till tjänstgöring inom alkoholistvården än att inrätta specialitet för denna verksamhet. Vi pekar på att tillgodoräknande av tjänstgöring i alkoholistvården i större utsträckning än vad som f. n. förekommer när det gäller läkares vidareutbildning är en tänkbar utväg. En annan väg som utskottet anvisar är att låta införa särskilda behörighetsvillkor för överordnade läkartjänster inom alkoholistvården.

Utskottet säger också att det finns skäl för både socialstyrelsen och nämnden för läkares vidareutbildning att följa läkarsituationen inom alkoholistvården och vidta de åtgärder som kan anses erforderliga för att öka rekryteringen till detta vårdområde. Vi ställer oss inte alls negativa, utan vi pekar på olika utvägar för att komma till rätta med detta onekligen besvärliga problem.

Jag håller helt med herr Carlshamre om att det är otillfredsställande att ett så stort och besvärligt område inte har tillräckligt med läkarkapacitet. Men vi har tyvärr fortfarande brist på läkare i vårt land. Vi har försökt lösa problemen genom att rikta läkartillströmningen till bl. a. långvården och den psykiatriska vården, och det har varit en nödvändighet för att klara dessa områden. De har ännu inte på långa vägar tillräckligt med läkare, men det är alltså en väg man har försökt gå.

Jag vill gärna understryka att jag hoppas att man också när det gäller det område som herr Carlshamre här har pekat på skall kunna åstadkomma en bättre situation än f. n.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Jag söker inte strid med vare sig socialutskottets majoritet eller dess ordförande. Jag är helt övertygad om att utskottet och utskottsordföranden ser med stort allvar på dessa frågor. Jag är tacksam för vad utskottet trots allt har kunnat göra, när man pekat på andra möjligheter att stimulera rekryteringen. Det är möjligt att de kan hjälpa en bit på väg.

Jag vill bara tillägga att jag delar herr Karlssons i Huskvarna uppfattning att man inte löser problemet med vård av alkoholsjuka genom att inrätta en medicinsk specialitet. Det krävs mycket mer än så. Men enligt min och många sakkunnigas uppfattning är detta en av förutsättningarna för att vi skall kunna börja lösa problemet.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind, och förklarades den förra

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Inrättande av
medicinsk specialitet
inom området
alkoholistvård,
m. m.*

Torsdagen den
4 december 1975

*Om eventuell
användning av
mark i Tanums
kommun för
upparbetningssta-
tion för kärnbräns-
leavfall*

propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Carlshamre begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 18 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Carlshamre begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 225
Nej - 54
Avstår - 6

§ 15 Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1975/76:21 med anledning av motion om åtgärder för att minska antalet självmord

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16 Om eventuell användning av mark i Tanums kommun för upparbetningsstation för kärnbränsleavfall

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Mattssons* i Skee (c) den 25 november anmälda fråga, 1975/76:123, och anförde:

Herr talman! Herr Mattsson i Skee har frågat mig om riksdagsbeslutet om utbyggnad av tretton kärnkraftaggregat förändrat regeringens syn på användningen av det markområde vid Sannäs som ägs av AB Atomenergi.

I svar på en enkel fråga av herr Magnusson i Tanum konstaterade jag i maj 1974 att enligt den fysiska riksplanen bl. a. kärnkraftverk inte skall byggas i norra Bohuslän, vilket utesluter ett kärnkraftverk i Hogdal.

Frågan om det eventuella behovet av en svensk upparbetningsanläggning prövas f. n. av utredningen om radioaktivt avfall, den s. k. Aka-utredningen. I utredningens uppgifter ingår bl. a. att klarlägga om mark redan nu måste reserveras för en upparbetningsanläggning. Utredningen skall studera lokaliseringmöjligheterna och därvid utgå från de riktlinjer för hushållning med mark och vatten som statsmakterna fastställde år 1972. Utredningens arbete beräknas slutföras under år 1976.

Regeringen har innan Aka-utredningens betänkande framlagts och re-

missbehandlats ingen anledning att ompröva den inställning som vid tidigare tillfällen har redovisats.

Herr MATTSSON i Skee (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på frågan.

AB Atomenergi äger sedan slutet på 1950-talet ett par fastigheter i Tanums kommun och studerade på dessa fastigheter möjligheten att anlägga en upparbeitungsstation för kärnbränsleavfall. Tanums kommun har funnit det synnerligen angeläget att få ta denna mark i anspråk för annan industriell verksamhet och har försökt ta upp förhandlingar med fastighetsägaren för att förvärva området. Det har också funnits intresse för Gränges Hedlunds etablering, den som sedan ägde rum i Karlskrona. Kommunens tanke med ett förvärv av marken är att det skall vara möjligt att få någon industri intresserad av att förlägga verksamhet hit. En förutsättning är då att kommunen kan ge besked om både mark- och planfrågorna.

Anledningen till att jag ställt denna fråga är att dåvarande industriministern Wickman i en interpellationsdebatt år 1971 förklarade att det saknades skäl att reservera markområdet i Sannäs för en upparbeitungsanläggning. År 1974 sade statsrådet Ingvar Carlsson här i kammaren att en kärnkraftsanläggning i norra Bohuslän inte är förenlig med den fysiska riksplaneringens riktlinjer.

I ett brev till Tanums kommun svarar AB Atomenergi på en förfrågan att man vill avvakta Aka-utredningens förslag innan man tar upp en markdiskussion. I brevet från bolaget heter det: "I avvaktan på utredningens rekommendationer och därmed föranledda beslut beträffande sättet att långsiktigt lösa kärnkraftens avfallsfrågor känner sig bolaget förhindrat att avhända sig markområdet i Sannäs."

I sitt svar nu säger industriministern att man i och för sig inte ändrat uppfattning på grund av beslutet att bygga ut tretton kärnkraftverk. Men i sista stycket i svaret heter det:

"Regeringen har innan Aka-utredningens betänkande framlagts och remissbehandlats ingen anledning att ompröva den inställning som vid tidigare tillfällen har redovisats." Om nu Aka-utredningen skulle komma fram till slutsatsen att vi inom Sverige måste försöka ta hand om avfallet och bygga en upparbeitungsstation, innebär – såvitt jag förstår – det som industriministern här säger att Sannäsområdet kan komma i fråga för det här ändamålet. Jag skulle vilja ha ett besked huruvida industriministerns svar skall tolkas på det sättet. Jag skulle beklaga om det vore fallet. Det finns en stark opinion mot att området används för det här ändamålet.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om eventuell
användning av
mark i Tanums
kommun för
upparbeitungssta-
tion för kärnbräns-
leavfall*

Torsdagen den
4 december 1975

*Om kraftlednings-
gators inverkan på
naturmiljön*

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Johanssons* i Skärstad (c) den 25 november anmälda fråga, 1975/76:124, och anförde:

Herr talman! Herr Johansson i Skärstad har frågat mig om jag vill utveckla min syn på frågor om dragande av kraftledningsgator vad gäller inverkan på naturmiljön och de krav på god planering som bör kunna ställas.

Ökningen av elförbrukningen leder bl. a. till att vi måste bygga ut kraftledningsnätet. Det kan inte undvikas att konflikter med andra samhällsintressen härvid uppstår.

Vid planering av en ledningsdragning skall ledningsbyggaren enligt 20 § naturvårdslagen (1964:822) ta kontakt med berörd länsstyrelses naturvårdsenhet för samråd. Länsstyrelsens uppgift är därvid att i ett tidigt stadium bevaka det allmänna naturvårdsintresset inom det berörda området.

Sedan planeringen av ledningen är klar upprättas ansökan om koncession som inges till statens industriverk. Industriverket har att med utgångspunkt i bestämmelserna i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar och andra författningsbestämmelser på området, bedöma kraftledningen från bl. a. behovs- och planmässighetssynpunkt. Vid valet av ledningssträckning skall beaktas bl. a. intresset av att ledningen åstadkommer minsta möjliga olägenheter från naturvårdssynpunkt.

Herr Johanssons i Skärstad fråga är föranledd av vattenfallsverkets planerade 400-kW-ledning mellan Barsbäck och Tenhult. Ärendet har av industriverket överlämnats till regeringen för prövning. På ett avsnitt av ca 5 km närmast Tenhult är ledningen planerad att gå parallellt med en ledning från Tenhult till Hedenlunda, för vilken vattenfallsverket innehar koncession på den aktuella sträckan. Avverkning för ledningsgatan har ägt rum. Statens industriverk undersöker f. n. om det är möjligt att dra ledningen i den ändrade sträckning som har förordats av vissa markägare. Detta alternativ innebär att sträckan med parallellföring in mot Tenhult blir ca 1 km kortare. Om markägarnas förslag till ändrad ledningsdragning godtas innebär det att avverkning inom ett ca 4 ha (1 000 x 40 m) stort område har skett i onödan.

För egen del anser jag att koncession för en ledning bör vara klar innan ledningsgatorna huggs upp.

Jag vill till sist nämna att planverket, industriverket och vattenfallsverket bedriver ett utvecklingsarbete beträffande kraftledningsstråkens behandling i planeringen. Jag har vidare inhämtat att industriverket har för avsikt att i samband med redovisningen av de branschstudier som genomförs inom ramen för den fysiska riksplaneringen även beakta kraftledningsfrågorna.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret.

Får jag först deklarerat att jag är medveten om att vi för att få fram elektrisk energi måste använda oss av ledningar och därmed kraftledningsgator. Det som har föranlett mig att ställa den här frågan är det som hänt i Tenhult, som industriministern hänvisade till. Först drog man där fram en gata, vilket markägarna var sympatiska och generösa nog att gå med på, men sedan fick de veta att man ämnade gå en annan väg. Detta innebar ett stort ingrepp i deras skogsmark. Skog och skogsmark är ju värdefulla tillgångar.

Jag finner inte någon anledning att kommentera industriministerns svar, som jag tycker är positivt. Jag skulle bara vilja ställa några följdfrågor som dessa markägare är mycket intresserade av att få svar på.

Kan industriverket eller Vattenfall – vem det nu är som skall ta de hårda tagen – av dessa markägare tvinga sig till en ny kraftledningsgata när man redan gått fram över deras mark och skövlat så mycket värdefull skog?

Finns det några utredningar på gång? Vi har ju haft sådana här kraftledningar så länge vi minns. Kan man möjligen finna något annat sätt som inte behöver ta så mycket värdefull skogsmark i anspråk? Man kunde kanske tänka sig att göra som med telefonledningar, gräva ner dem i jorden, eller man kunde kanske när man drar fram dubbla kraftledningar ha dem i höjdläge den ena över den andra osv.

Med tanke på det värde som skog och skogsmark betingar skulle jag vilja fråga om man kunde göra någon utredning när det gäller själva ersättningen till markägarna.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag har ju klart deklarerat min mening att någon huggning inte borde förekomma förrän man är helt klar vad gäller sträckningen. Beträffande frågan om Vattenfall kan tvinga sig till en ny ledningsgata vill jag säga att det blir en bedömningsfråga. Om det på grund av ekonomiska, tekniska eller andra omständigheter är fördelaktigare att gå fram på ett nytt område är i så fall de på vars område man först gått fram berättigade till ersättning som man då får förhandla om.

Beträffande den andra frågan om möjligheterna att gräva ner ledningarna har jag själv intresserat mig för den och diskuterat den åtskilliga gånger med Vattenfall. Man hävdar därifrån att man ännu inte har den tekniska lösningen för att kunna dra fram ledningar med så hög belastning som exempelvis 400 kilovolt under jord. Däremot försöker man finna sådana möjligheter. Jag hoppas också i likhet med herr Johansson i Skärstad att man skall finna den tekniska lösningen så småningom, men ännu är den tyvärr inte klar.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Jag är inte riktigt nöjd med det senaste svaret. För de

markägare som har relativt små skogsområden är detta en mycket angelägen fråga. För dem som släppt till mark och huggit ner värdefull skog är den avgörande frågan huruvida de skall tvingas att upplåta ännu en gata på sin skogsmark. Borde inte Vattenfall kunna välja att gå på mindre värdefull mark, exempelvis mossmark, vilket man inte tycks vara så angelägen om att göra numera? I Småland har vi mycket mossmark där det inte blir så stora skador om man drar fram ledningar.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Låt mig bara säga att det skall till väldigt starka skäl för att vi nu skall gå med på en ändring av ledningsdragningen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 18 Om förslag till riksdagen om kvinnlig tronföljd

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Björcks* i Nässjö (m) den 19 november anmälda fråga, 1975/76:106, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Björck i Nässjö har frågat statsministern om regeringen avser att ta initiativ till sådant utredningsarbete om införande av kvinnlig tronföljd att ett första beslut om ändring av gällande successionsordning kan ske före 1976 års riksdagsval. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Jag avser att inom kort hemställa om regeringens bemyndigande att tillsätta en utredning med uppdrag att utreda frågan om rätt till tronen också för kvinnor. Denna utredning skall givetvis som alla andra utredningar arbeta så snabbt som frågans beskaffenhet tillåter. Det är dock inte realistiskt att räkna med att resultatet av utredningsarbetet kan föreligga så snart att ett riksdagsbeslut skulle kunna fattas redan under våren 1976.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr justitieministern för svaret på den fråga som jag ställt till herr statsministern, som nu finns här i kam-maren.

Riksdagen beslutade den 22 oktober att begära utredning och förslag om kvinnlig tronföljd. Det är en klar beställning som riksdagen har gjort, och det är viktigt att riksdagens beslut respekteras. Såvitt jag kan förstå av svaret ämnar regeringen inte tillsätta den här utredningen så pass snabbt eller ge den sådana direktiv att den kan vara klar med sitt arbete före valet 1976, vilket skulle göra att riksdagen kunde ta ett första beslut rörande grundlagsändringen.

Jag tycker detta är betecknande. Det rör sig i själva verket om förändring av en paragraf i successionsordningen, och förslag till lagtext,

har också lagts fram i motioner från moderata samlingspartiets sida. Så förfärligt mycket att utreda finns det inte om man verkligen vill få ett resultat. Men det är kanske det, herr talman, man inte vill. Vid partikongressen sade statsministern enligt protokollet:

”Vid varje kongress stiger ombuden upp i talarstolen och plågar partiledningen i den här frågan. Jag känner mig pinad därför att jag upplever det inte som särskilt muntert att debattera den.”

Citatet var hämtat ur tidskriften Fackföreningsrörelsen som angivit att det tagits ur snabbprotokollet från kongressen. Så upplever man tydligen monarkifrågan inom regeringen, och är det därför man inte vill vara med om att effektuera ett beslut från riksdagsmajoritetens sida? Varför vill man konstra, varför vill man försena och varför vill man förhålla frågan? Jag kan inte finna något rimligt skäl för detta.

Nu säger justitieministern att utredningen skall tillsättas, men att han utgår från att den inte kan komma med något förslag inom sådan tidrymd att riksdagen kan fatta beslut under våren. Han preciserar emellertid ingen tidpunkt för tillsättandet. Eftersom jag förutsätter att utredningen, bara den kommer till stånd, skall kunna presentera ett förslag ganska snabbt vill jag fråga herr justitieministern om han avser att tillsätta utredningen före eller efter jul.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Regeringen vill varken försena eller förhålla den här frågan. Utredningen skall naturligtvis som alla andra utredningar slutföra sitt uppdrag utan onödig tidsutdräkt. Men den måste ha så mycket tid på sig att den får en möjlighet att överväga olika tänkbara lösningar och klara ut de lagtekniska svårigheter som kan uppkomma.

Jag vill framhålla att den utredningsuppgift som det nu är fråga om inte är riktigt så enkel som herr Björck i Nässjö tycks tro. Det är lagtekniskt en ganska komplicerad uppgift att göra ingrepp i en författning som är så ålderdomlig och i så hög grad avspeglar ett förgånget samhälle som successionsordningen. Även om utredningen tillsattes redan i dag skulle den inte få mer än ungefär en månad till sitt förfogande för arbetet. Det förefaller att vara i kortaste laget.

Herr Björck frågade om tidpunkten för tillsättandet. Att den ännu inte tillsatts har berott på att vi arbetar med direktiven, men det förefaller mig inte omöjligt att vi skall ha utredningen tillsatt före jul.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka för det sista beskedet. Om utredningen kommer till stånd före jul finns det naturligtvis bara anledning att vara glad över detta. Då tror jag också det finns möjligheter att göra någonting i frågan så att riksdagen kan fatta beslut före valet 1976. Kan riksdagen inte göra detta, herr talman, kommer vi i det läget att vi först någon gång i början av 1980-talet kommer att ha möjligheter att genomföra en ändring.

Jag tycker, herr talman, att detta är en viktig principfråga. Därför finns det anledning att inte förhålla frågan i onödan. Frågan är dessutom ingalunda ny, utan jag förutsätter väl att man i justitiedepartementet är väl förtrogen med de spörsmål som det här handlar om. Frågan måste ju rimligtvis inom detta departement ha varit föremål för översyn när man diskuterade och i justitiedepartementet utarbetade hela den stora propositionen som föregick den totala grundlagsrevision som genomfördes för några år sedan.

Herr talman! Justitieministern säger att regeringen vill varken försena eller förhålla denna fråga. Jag skall naturligtvis inte vara ofin och ifrågasätta detta utan jag vill gärna tro herr justitieministern på hans ord. Då förutsätter jag också att utredningen får sådana direktiv och en sådan personuppsättning att frågan icke onödigtvis förhållas i praktiken.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Eftersom herr Björck i Nässjö tycks ha svårt med beräkningen av tidsåtgången, skall jag gärna hjälpa till. Om vi tänker oss dagen för riksdagsbeslutet så sent som möjligt, dvs. den 31 maj, har vi sedan att gå ett steg tillbaka i tiden till dagen för utskottsbeslut. För att två bordläggningar skall medhinnas får vi gå en vecka tillbaka eller till den 24 maj. Utskottsbeslutet kan inte gärna fattas innan motionstiden har gått ut, och helst skall utskottet efter den tidpunkten ha någon vecka på sig för att ena sig om och avfatta sitt beslut. Från den 24 maj får vi gå tillbaka 15 plus 7 eller 22 dagar.

En proposition kan alltså läggas senast i slutet av april. Att skriva och trycka en proposition får kanske ta fyra veckor. I så fall är vi omkring den 1 april. Skall vi ha någon remissbehandling – och det är kanske inte helt omotiverat när det gäller grundlagsändring – får vi ta ytterligare ett kliv bakåt, skall vi säga två månader, dvs. till början av februari.

Utredningen skulle alltså ha julveckan och januari månad på sig för sitt arbete.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Jag tackar herr justitieministern för hjälpen med beräkningarna, som ju inte är helt obekanta för mig som ledamot av konstitutionsutskottet. Men om det nu är så förfärligt bråttom, varför har då regeringen inte gjort någonting under de sex veckor som har gått sedan riksdagen fattade beslutet i frågan?

Sedan, herr talman, är det ändå på det sättet att sådana där beräkningar tar man till från regeringens sida när det passar. Jag skall inte i denna kammare nu räkna upp ärenden där regeringen minsann har varit snabb som bara den, när det har gällt att få fram saker som har legat regeringen varmare om hjärtat än monarkifrågan. I sådana fall finns det minsann inte sådana här besvärliga hinder utan då är justitiedepartementet minsann ett av våra mest informella departement.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 19 Om planeringen av kommunalt beredskapsarbete för ungdom

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

Herr arbetsmarknadsministern BENGTTSSON erhöU ordet för att besvara herr *Olssons* i Edane (s) den 20 november anmälda fråga, 1975/76:117, och anförde:

Herr talman! Herr Olsson i Edane har frågat mig om den lokala och regionala planeringen är så god att beredskapsarbeten för ungdom kan sättas i gång i avsedd tid.

I reguljära beredskapsarbeten för arbetslösa, dvs. sådana arbeten som anordnas utan hänsyn till de arbetssökandes ålder, sysselsattes vid mitten av november i år närmare 3 000 ungdomar under 25 år.

Sedan regeringen i oktober beslutat om en höjning av statbidraget till kommunala beredskapsarbeten som anordnas särskilt för ungdom, har länsarbetsnämnderna genomfört en ytterligare inventering av kommunala projekt, som kan ge arbete åt ca 3 500 ungdomar under en tid av sex månader. Huvuddelen av dessa arbeten beräknas kunna påbörjas omkring årsskiftet.

Härtill kommer att mellan 5 000 och 6 000 ungdomar beräknas komma att under året få möjlighet till praktiktjänstgöring vid statliga verk och myndigheter.

*Om planeringen av
kommunalt
beredskapsarbete
för ungdom*

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Först ett tack till arbetsmarknadsministern för svaret på min fråga.

Regeringens åtgärder i syfte att häva ungdomsarbetslösheten är alltför väl kända för att jag skall behöva upprepa dem här.

Vad jag med min fråga vill efterlysa är i stället den regionala planeringen för att så snabbt och effektivt som möjligt ta emot det förhöjda statsbidrag som har ställts i utsikt för beredskapsarbeten. Jag syftar då på de 20 milj. kr., som finns upptagna till de förstärkta insatser mot ungdomsarbetslösheten som regeringen har föreslagit. Jag har en känsla av att den regionala beredskapen ändå inte är vad den borde vara.

SSU, som driver dessa frågor kring ungdomsarbetslösheten med stor energi, har satt i gång en landsomfattande syneförrättning, och de hittills tagna kontakterna med kommuner och landsting har inte lett fram till önskat resultat.

Enligt oktoberräkningen hade vi hemma i Värmland 1 325 ungdomar registrerade som arbetslösa. Av dessa var 891 flickor och 434 pojkar. Det är möjligt att dessa siffror är något ljusare för november månad, sedan bl. a. landstinget upplåtit 26 praktikplatser och Karlstads kommun redovisat ett 40-tal. Men alltjämt torde mellan 1 200 och 1 300 ungdomar sakna arbete bara i mitt hemlän.

Den här frågan blev huvudämnet vid den nyligen hållna arbetarmässan i Värmland, och motioner i ärendet har också tillställts vår kommande distriktskongress.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om planeringen av
kommunalt
beredskapsarbete
för ungdom*

Jag hade tillfälle att i söndags se repriserna av Pejling från Malmö, där Olof Palme, som nu är närvarande här i kammaren, slog fast att arbetslösheten bland ungdomen just nu är det viktigaste problemet. Statsministern menade att vi nu måste se till att så få ungdomar som möjligt skall behöva debutera i arbetslivet med att gå arbetslösa.

Jag frågar kort och gott: Borde det inte, med anledning av denna situation, i varenda kommun ute i landet finnas beredskapsnämnder så att man relativt snabbt kunde sätta ungdomen i arbete när det kommer en lågkonjunktur som den vi nu upplever?

Herr arbetsmarknadsministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag vill påpeka vad herr Olsson i Edane också nämnde, att den här åtgärden – beredskapsarbeten för ungdomar under 25 år med särskilda statsbidrag – bara är en av alla de åtgärder som måste sättas in för ungdomarna. Resultatet av en del av de föreslagna åtgärderna kan vi inte avläsa, eftersom riksdagen ännu inte har fattat beslut. Men vi kan avläsa resultatet av en del, och det är tillfredsställande.

Dessutom vill jag passa på tillfället att tacka Socialdemokratiska ungdomsförbundet för den aktivitet förbundet har visat på detta område. Det är naturligtvis nödvändigt att man ser till att kommunerna håller hög beredskap. De kommunala myndigheterna har nämligen redan ansvaret för att sköta planeringen. I detta sammanhang har riksdagsmännen ett oerhört ansvar, herr Olsson, eftersom vi har riksdagsmän från alla regioner. Det är gott och väl att bevaka dessa intressen i riksdagen och jaga på mig – det är helt riktigt. Men lika viktigt är att ute i regionerna bevaka att den kommunala planeringen ligger långt framme, i all synnerhet som riksdagsmännen normalt också är kommunala förtroendemän. Jag tror att vi får hjälpas åt att jaga på ute i kommunerna för att beredskapen skall bli tillfredsställande. Vi har rapporter som tyder på att man i vissa kommuner är väl framme men att det i andra kommuner kunde vara mycket bättre. Men vi får som sagt hjälpas åt. Ungdomsförbundet gör ett gott arbete.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Jag är också övertygad om att ungdomsförbundet gör ett gott arbete och att vi bör hjälpas åt med detta problem.

I mitt första inlägg hänvisade jag till Olof Palmes framträdande i Pejling. För att ytterligare en gång citera statsministern vill jag säga att han också slog fast att varje kommun bör ha en särskild beredskapsnämnd. Därför vill jag här fråga arbetsmarknadsministern om det inte kunde vara en god åtgärd att rent av lagstifta om att näringsliv, landsting och kommuner borde ha beredskapsplaner upprättade.

Hur ser det ut ute i landet? Finns de särskilda beredskapsnämnder som statsministern ansåg borde finnas och som bl. a. SSU med kraft har efterlyst? Det var för fyra år sedan som SSU begärde att kommunerna skulle upprätta särskilda beredskapsplaner mot ungdomsarbetslösheten.

Vi måste vara eniga om att den situation som uppkom 1971–1972, då vi stod ganska nakna i fråga om beredskap, inte får upprepas. Jag tror inte heller att den situationen behöver upprepas om alla ansvariga tar itu med ungdomens problem på arbetsmarknaden och verkligen tar krafttag.

Därför vill jag rikta en följdfråga till statsrådet: Finns det jordmån för en lagstiftning på detta område, och kan det förväntas initiativ i den riktningen?

Herr arbetsmarknadsministern BENGTTSSON:

Herr talman! Som jag sade i mitt första inlägg har kommunerna i dag ett ansvar för den här planeringen, och genom länsarbetsnämnderna och de regionala arbetsförmedlingskontoren ser man till att man har beredskapsplaner mot arbetslöshet redan nu. Men de speciella inriktningarna mot ungdomarna skall vi se till att man får, och det underlättas därav att kommunerna erhåller högre startbidrag för beredskapsarbete som sker för ungdomar.

Men så vill jag göra ett påpekande till. Och den här gången, herr Olsson i Edane, står vi inte nakna inför den situation som kommer. Vi har presenterat en hel rad åtgärder där kommunerna måste vara med men där också staten går in. Vi lägger stor vikt vid arbetet ute på arbetsförmedlingarna, som också nu rustas upp, särskilt med tanke på eventuell höjning av ungdomsarbetslösheten, vilken ännu så länge ligger väl till i jämförelse med förhållandena vid den här tiden förra året. Men framöver kan vi få bekymmer, och det är därför vi har hela den här beredskapen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 20 Om en ny ekonomisk världsordning

Herr statsministern PALME erhöll ordet för att besvara herr *Svenssons* i Kungälv (s) den 24 oktober anmälda interpellation, 1975/76:37, och anförde:

Herr talman! Herr *Svensson* i Kungälv har i en interpellation hemställt att jag lämnar en redogörelse för och gör en bedömning av FN-arbetet kring en ny ekonomisk världsordning och Sveriges ställningstagande i detta, särskilt mot bakgrund av den sjunde extra generalförsamlingen. Vidare önskar han att jag meddelar regeringens syn på de förändringar på kort resp. längre sikt som bör aktualiseras i svensk politik och utvecklar synpunkter på hur kraven på politiskt ansvarstagande och aktiv opinionsbildning bör mötas.

Det internationella arbetet att förbättra u-ländernas ekonomiska och sociala utveckling har pågått avsevärd tid men fått ökad politisk styrka under senare år. FN har varit det centrala organet för politisk opinionsbildning och har bildat ram för de förhandlingar som gällt ekonomiska

förbindelser mellan rika och fattiga länder. En viktig utgångspunkt för dessa är FN:s utvecklingsstrategi för 1970-talet som har angivit mål för u-ländernas utveckling och i-ländernas bidrag till denna.

Vid årtiondets mitt tvingas man konstatera att resultaten är nedslående. Sjunkande råvarupriser under 1974 och 1975 och det höga oljepriset har medfört starka påfrestningar för u-ländernas finansiella situation. Den kraftiga konjunkturedgången i västvärldens ekonomier i förening med stark inflation har gjort läget än mer allvarligt. I de fattigaste länderna, där en miljard människor bor, har per capita-inkomsterna sjunkit de senaste två åren. Livet för dessa människor präglas av hunger, sjukdom, orättvisor och hopplöshet. Också de något mera välbärgade u-länderna har sett sin utveckling stagnera.

De politiska och ekonomiska omvälvningar som inträffade under 1973 ledde till att FN:s generalförsamling inkallades till ett sjätte extra möte i april 1974. Detta präglades av de oljeproducerande staternas nyvunna maktställning och u-ländernas inbördes solidaritet och sammanhållning. De betonade kraven på ekonomiskt oberoende och kontroll över den egna utvecklingen. Riktlinjer drogs här upp för en "Ny internationell ekonomisk ordning", som sammanfattades i en Deklaration och ett Handlingsprogram. Flertalet industriländer hade reservationer mot viktiga delar i dessa båda dokument, och Förenta staterna tog uttryckligt avstånd från tanken på en ny ekonomisk världsordning. Västliga industristater kritiserade "majoritetens tyranni" och "u-ländernas konfrontationspolitik".

Den sjunde extra generalförsamlingen i september 1975 ägde rum i en mera samarbetsvillig atmosfär. Man nådde inga lösningar på konkreta problem men enades ändå om riktlinjer för fortsatta förhandlingar. Förenta staternas och EG:s önskan att genom en aktiv insats nå positiva resultat och undvika konfrontation spelade en stor roll för utgången. Inte mindre viktigt var att u-länderna hade intresse av att gå in i ett praktiskt förhandlingsskede. Det var heller inte oväsentligt att vissa små industristater, däribland Sverige, klart visade vilja att gå u-länderna till mötes och kunde bistå parterna att finna kompromisser.

Vad är då den sakliga innebörden av u-ländernas viktigaste krav, och hur ställer sig Sverige till dessa? Som interpellanten framhåller är det fråga om en mångfald åtgärder på bl. a. det handelspolitiska, finanspolitiska och biståndspolitiska området. Sverige har framlagt sin syn på dessa problem i ett antal inlägg i FN. I grunden ligger synen på de fattiga ländernas frigörelseprocess. I denna politiska fråga yttrade jag i FN:s generalförsamling för några veckor sedan i stort följande:

Politisk självständighet blir ihållig, nästan illusorisk för varje ny stat om denna inte också får möjlighet att påverka och styra den ekonomiska och sociala utvecklingen. U-länderna är i sin fulla rätt när de med ökad kraft och i full solidaritet begär förändringar i den internationella ekonomin och avsevärt utvidgat bistånd från den rika världen.

Utvecklingen i de fattiga nationerna måste väsentligen vara deras egen

uppgift. Den internationella ordningen kan inte ensam lastas för brist på framsteg i den inre utvecklingen. I själva verket förblir reformer i den internationella ordningen meningslösa och ofta omöjliga att uppnå utan motsvarande reformer på det nationella planet. Samtidigt måste dock de rika länderna acceptera en reform av ett ekonomiskt system som illa har tjänat de fattiga länderna.

Jag framhöll i FN att den svenska regeringen hade utlovat sitt stöd för en ny ekonomisk världsordning och jag upprepade detta löfte.

Jag vill också mera konkret säga att Sverige kommer att stå fast vid sina internationella åtaganden om offentligt bistånd; uppnåendet i år av vårt enprocentsmål utgör ett viktigt led i vår internationella solidaritetspolitik,

verka för internationella förhandlingar för att lätta de fattigaste och hårdast drabbade u-ländernas skuldbördor,

samarbeta i förhandlingar rörande vissa råvaror i världshandeln och i arbetet på ett integrerat råvaruprogram i syfte att stabilisera råvarumarknaderna och förbättra u-ländernas exportinkomster,

verka för ett system för stabilisering av u-ländernas exportintäkter från råvaror,

hävda att särskild hänsyn måste tas till utvecklingsländernas behov vid reformen av det internationella valutasystemet,

förespråka en större roll för u-länderna särskilt inom de internationella institutioner som handhar finansiering av deras utveckling.

Dessa huvudpunkter i den svenska inställningen, som jag framförde i FN, stämmer väl med flera av u-ländernas viktigaste önskemål. Dessa stater ställer emellertid också andra krav. En del av dessa kan Sverige inte stödja. Det är dock viktigt att framhålla att det här väsentligen gäller en skillnad i synen på *metoder*. Vissa u-landsförslag har vi bedömt som praktiskt och politiskt ogenomförbara eller som ekonomiskt betänkliga sett ur en global synvinkel. Men det väsentliga är att vi ansluter oss till de allmänna målen.

Låt mig här beröra tre huvudfrågor – internationell handel, bistånd och industriellt samarbete.

Diskussionen om *internationell handel* har i mycket kretsat kring råvaruproblemen. Det är ett gemensamt intresse hos u- och i-länder att råvarupriserna stabiliseras på en nivå som är lönsam för producenterna och skäligen för konsumenterna. Genom internationella överenskommelser bör detta mål kunna nås, men vi tvingas konstatera att de råvaruavtal och arrangemang, som hittills har ingåtts, ofta inneburit missräkningar. Vi måste nu inrikta oss på att förbättra innehållet i dessa överenskommelser, så att deras effektivitet blir större, samtidigt som vi arbetar på bredare lösningar som täcker flera råvaror. Vidare råder relativt stor enighet om att söka finna former för att kompensera u-länderna för bortfall i inkomsterna från råvaruexporten som ofta förrycker deras utvecklingsplanering. Ett konkret svenskt förslag om att täcka sådana inkomstbortfall genom ett system för supplementär finansiering har framlagts i FN.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om en ny ekono-
misk världsordning*

Det föreligger således behov av att stabilisera både råvarupriser och råvaruinkomster.

När det gäller u-landskrav på ett fast samband, s. k. indexering, mellan priserna på u-ländernas exportvaror och importvaror går uppfattningarna starkt isär. Sverige har i likhet med andra i-länder inte kunnat stödja ett sådant förslag. Detta förutsätter så stora ingrepp i den internationella handeln och i de nationella ekonomierna att det i dagens läge inte är realistiskt. Det skulle sannolikt få en inflationsdrivande effekt. Kort sagt menar vi att metoden skapar fler problem än den löser. Andra vägar finns, bl. a. att bistå u-länderna att själva bearbeta sina råvaror och exportera dem i förädlad skick och att rationalisera råvaruproduktionen för att göra produkterna mera konkurrenskraftiga. U-länderna kräver bättre tillträde till i-ländernas marknader för sina exportprodukter. De pågående multilaterala handelsförhandlingarna i GATT behandlar detta ämne. Här prövas i-ländernas vilja att främja den ekonomiska utvecklingen i u-länderna.

Sverige verkar traditionellt för fri handel i det internationella varuutbytet. Samtidigt understryker vi behovet av att särskilda förmåner ges till u-länderna. Det är viktigt, också för oss, att de större industriländerna medverkar i dessa strävanden. Ett enskilt land – i synnerhet med en så liten marknad som vår – skulle ha svårt att bära det importtryck som uppstår vid ensidig liberalisering. Genom allmänna tullsänkningar och särskilda tullförmåner för u-länderna, s. k. preferenser, är i runt tal 85 % av den totala importen från dessa länder i dag tullfri i Sverige. Då har jag bortsett från kaffe, där vi har en obetydlig tull som inte kan anses utgöra något hinder för importen. Några få procentenheter av den tullfria importen drabbas dock av våra importavgifter på jordbruksområdet.

I dag har vi i stort sett endast tullhinder kvar på textil- och konfektionsområdet. Trots detta är det importen av textil- och konfektionsvaror som har ökat mest från u-länderna. Den snabba utvecklingen har gjort Sverige till den största per capita-importören bland industriländerna av sådana varor. Den har också tvingat oss att av beredskapsskäl och för att uppnå en lugnare utvecklingstakt komma överens med ett fåtal länder om en mera balanserad importutveckling. Vi har därtill sett oss nödsakade att införa ett särskilt importskydd för skoindustrin. I sammanhanget vill jag betona att de åtgärder som vi beslutat till skydd för skoindustrin inte negativt påverkar u-ländernas konkurrensläge i förhållande till andra exportörer till den svenska marknaden. Jag kan nämna att den sjunde extra generalförsamlingen uttalade förståelse för behovet att av beredskapsskäl skydda viss icke-konkurrenskraftig industri.

Att göra en sammanfattande bedömning av utsikterna till framsteg på handelsområdet är utomordentligt svårt. Ett politiskt tryck ligger på i-länderna att fullfölja den positiva attityden i FN med konkreta åtaganden i kommande förhandlingar.

De rika oljeländernas hållning blir av stor betydelse; finansiellt stöd

från dem till en fond för råvarulager skulle stärka producenternas ställning. Råvaruproducenternas inbördes samarbete är ett dynamiskt inslag. Ett vidgat handelsutbyte mellan u-länderna kan bli av stor betydelse. Den ekonomiska utvecklingen i de västliga industriländerna, som tar emot tre fjärdedelar av u-landsexporten, torde dock i dagens läge vara avgörande för om u-länderna skall få något avsevärt ökat flöde av resurser genom sin utrikeshandel.

På biståndssidan är den internationella bilden ganska mörk. Det samlade offentliga biståndet från den västliga industrivärlden uppgick till ca 50 miljarder kr. år 1974. Räknat som andel av dessa länders samlade produktion innebär detta att biståndet minskade från drygt 0,5 % år 1963 till 0,33 % år 1974.

Om de västliga industristaterna skulle lämna ett offentligt bistånd som motsvarar 0,7 % av bruttonationalprodukten, skulle biståndsfördelen från dessa länder år 1975 komma i närheten av 150 miljarder kr. U-länderna skulle då nästan helt kompenseras för de kortsiktiga effekterna av den ekonomiska krisen. Det är dock orealistiskt att hysa förhoppningar om en biståndsvolym av denna omfattning, eftersom flera i-länder har minskat sina utfästelser om bistånd eller utlovat endast oförändrad volym.

Sverige har sedan flera år tillbaka ökat biståndsanslagen snabbare än något annat jämförbart land. Som första i-land har Sverige 1974 nått FN:s biståndsmål på 0,7 % av BNP. Vi driver också på det internationella planet tesen att det officiella biståndets kvalitet bör höjas, krediter befrias från bindning till inköp i givarländerna och utvecklingsbistånd i största möjliga utsträckning utgå som gåva. Sverige har beslutat ge allt sitt bistånd till de minst utvecklade länderna som gåva.

En central fråga i dagens läge är u-ländernas kolossala skuldbörda. Sverige anser att en samlad, internationellt överenskommen reglering bör sökas för att begränsa och lätta de fattigaste och hårdast drabbade u-ländernas skyldighet att återbetala statliga utvecklingskrediter. I-ländernas hållning till generella lösningar är allmänt negativ. Vi kan dock notera som ett framsteg att bl. a. på svenskt initiativ en konferens om skuldproblemen torde komma till stånd.

U-länderna begär att deras andel av världens totala *industriproduktion* skall öka från ca 7 % f. n. till minst 25 % år 2000. De hävdar att i-länderna bör till u-länderna överföra industrier i fråga om vilka u-länderna är mera konkurrenskraftiga. För att underlätta detta bör i-länderna anta program för anpassning av sin industristruktur.

Också ett land som Sverige har uppenbart svårigheter att i alla delar godta de metoder som u-länderna här anvisar. Vi kan inte göra generella åtaganden att verka för utflyttning av vår industri till u-länderna. Där emot kan vi genom en aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik medverka till en omstrukturerings av svensk industri som bidrar till att bemästra svårigheter vid ökat marknadstillträde av u-landsvaror. Ett exempel är de stödprogram som vi har för ett antal industribranscher. De har till uppgift att medverka i en planmässig modernisering och om-

Torsdagen den
4 december 1975

Om en ny ekonomisk världsordning

strukturering inför bl. a. ett ökat importtryck. Sverige kommer att engagera sig aktivt i de multilaterala konsultationer som skall föras om överföring av industriell och teknisk kapacitet från i- till u-länder. Ett vidgat bilateralt industriellt samarbete av den typ som Sverige under de senaste åren har inlett med flera u-länder bör också kunna stimulera utveckling av inhemsk industri och teknik i dessa stater. Här är det inte fråga om bistånd utan om kommersiellt utbyte av varor och tjänster, där svenskt kunnande kan komma u-länderna till godo genom att det till väsentlig grad är inriktat på att främja deras industrialisering.

Jag har här berört några centrala problem inom det internationella förhandlingsarbetet om en ny ekonomisk världsordning. Det finns många andra. Livsmedelshjälp och u-landsjordbruk är områden där Sverige har spelat en viss roll vid internationella överläggningar. Vi har fått gehör för ett internationellt katastroflager. Vi har också kraftigt vänt oss mot att livsmedelshjälp utnyttjas i politiska syften.

Valutaproblemen, frågor om multinationella företag och överföring av teknik, demokratisering och effektivisering av FN:s institutioner är andra ämnen som ingår i en ny ekonomisk världsordning.

Bland kommande internationella möten om detta kan jag nämna Pariskonferensen om internationellt ekonomiskt samarbete, Världsbankens och Valutafondens möte i januari nästa år och den fjärde sessionen med FN:s konferens för handel och utveckling, UNCTAD, i Nairobi våren 1976. FN måste också självt fortsatt spela en viktig roll i detta sammanhang.

Vilka är då utsikterna till framsteg i dessa internationella förhandlingar? Finns det här hos oss och i andra rika länder en vilja och beredskap till de förändringar som internationell solidaritet kräver?

Jag tror att en realistisk bedömning leder till slutsatsen att detta är en utveckling på lång sikt. U-länderna kan inte räkna med några snabba resultat. De är medvetna om detta men vad de begär är att redan nu praktiskt betydelsefulla steg tas i rätt riktning. Dessa måste motverka tendensen att klyftan mellan rika och fattiga länder ökas. De måste också ge u-länderna en bättre andel av välförhållanden i världen. Det är vår plikt att arbeta för att de politiska åtaganden som gjorts vid de senaste årens FN-möten följs upp och att i-länderna i kommande förhandlingar visar kompromissvilja och beredskap att i konkreta frågor gå u-länderna till mötes.

Jag vill också peka på det klara samband som föreligger mellan strävandena efter en ny ekonomisk ordning och nedrustning. De mänskliga, materiella och teknologiska satsningarna på upprustning utgör en oerhörd reserv av tillgångar för utvecklingsändamål. Om vi lyckas med att stoppa kapprustningen och inleda nedrustning, skulle denna reserv kunna utnyttjas för framsteg på vägen mot ekonomisk och social rättvisa.

Utsiktarna för de mera grundläggande förändringar som behövs på längre sikt hör också samman med frågan i vilken grad de rika länderna över huvud är beredda att ge upp sina privilegier. Vi får då inte blunda

för att de ökande klyftorna mellan nationer kan leda till skärpta konflikter och kanske t. o. m. till väpnat våld. Redan i sitt eget upplysta självintresse borde de rika staterna därför tänka om.

Vi har i Sverige utgått ifrån att insatser till förmån för de fattiga länderna kräver ett brett folkligt engagemang. Här i landet finns också ett sådant opinionsstöd. Folkrorelsens aktiva informationsarbete spelar en central roll härför. Det har starkt bidragit till dagens uppslutning kring vår utvecklingspolitik. Kyrkornas insatser har också haft stort värde. De statliga bidragen till de enskilda organisationernas program för u-landsinformation har kontinuerligt ökat.

Ett allmänt stöd i opinionen blir dock svårt att vinna, om vi inte samtidigt för en politik som minskar inkomst- och förmögenhetsskillnaderna i vårt eget land. Utjämning och solidaritet måste praktiseras både hemma och ute. De bördor som vi tar på oss måste fördelas rättvist. För att nämna ett exempel så skall inte någon grupp ensam behöva drabbas, om import av u-landsvaror konkurrerar ut svenska företag. Detta är ett gemensamt ansvar. För att kunna föra en progressiv u-landspolitik måste vi då ha en beredskap i form av en aktiv närings- och arbetsmarknadspolitik, en hög grad av social trygghet och en politik inriktad på gemenskap mellan människorna. Först därigenom får våra internationella deklARATIONER full trovärdighet.

Det är också nödvändigt att överväga hur vi i ett längre perspektiv skall hushålla med knappa resurser och forma ett samhälle där en god del av de samlade resurserna styrs över till de fattiga länderna och där samarbetet med dessa kraftigt utvecklas. Det räcker inte att vi knappar in på vår konsumtion om vi inte samtidigt skapar möjligheter att effektivt föra över detta sparande till produktiva investeringar eller ökad konsumtion i u-länderna.

Vårt medvetande om förhållandena i världen måste påverka vår syn på begreppet levnadsstandard och vår förbrukning av materiella resurser. Inte minst i den unga generationen finns ett växande intresse för att söka en bättre levnadsstandard främst i gemensamma sociala behov och i krav på en mänskligare miljö och en högre livskvalitet. Det är ett viktigt uttryck också för en internationell solidaritet.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag ber att till statsministern få rikta ett varmt tack för hans utförliga svar på min interpellation om en ny ekonomisk världsordning. Det kan kanske synas förmätet att ta upp en fråga av denna storleksordning, men jag gör det i den förvisningen att den angår oss alla här i riksdagen, den angår mina väljare hemma i Bohuslän likaväl som alla andra medborgare i vårt land. Naturligtvis angår den här frågan inte minst dem som saken främst gäller, nämligen u-ländernas folk. Vår värld är trots allt en helhet.

Låt mig, herr talman, börja med en dikt som både statsministern och jag har hört vid högtidliga tillfällen:

Torsdagen den
4 december 1975

*Om en ny ekono-
misk världsordning*

Det finns en nödvändig sorts
galenskap: att tro att just du
kan förändra världen
Galenskap som gränsar
till genialitet
och samtidigt är enklaste
vardagsklokheter:
Du kan det och du gör det
tillsammans med andra.
Bara genom att blunda
kan vi tro att fred råder
och att frihet finns
Bara genom att inte blunda
kan vi se till att fred
kommer att råda och att frihet
kommer att finnas.

Orden står som bekant Bernt Rosengren för. Låt mig citera en annan
känd sentens: Den Gud vill förgöra den slår han med blindhet.

Ett av mina motiv bakom interpellationen var naturligtvis att åstad-
komma ett nedslag av den här diskussionen hemma hos oss och i vår
riksdag. Vi är många som med intresse, för att inte säga med spänning,
har följt vad regeringen och inte minst statsministern har sagt inför in-
ternationella fora. Jag vill gärna inledningsvis uttala min glädje över
den attityd som Sverige visat vid dessa tillfällen. Det bestyrker vad stats-
ministern säger i sitt interpellationssvar, nämligen att Sverige ansluter
sig till de allmänna mål som u-länderna själva satt upp, bl. a. vid sin
konferens i Algeriet, då Sverige deltog som observatör. Om metoderna
kan det ibland råda delade meningar, men uppfattningen om målet delar
vi med u-länderna. Det är skönt att det har blivit sagt.

Kyrkorna har just genomfört sitt tredje ekumeniska u-vecka. Det har
väckt betydande politisk uppmärksamhet, inte minst utanför kyrkorna,
att man där förespråkade ganska långtgående förändringar till u-ländernas
fördel. Även om u-veckans manifest är oklart i sina enskildheter
finns inte där någon tvekan om målet. I grunden ansluter manifestet
sig till vad u-länderna själva framfört i den s. k. 77-gruppen. Vad det
nu gäller på det hållet är att konkretisera manifestets allmänna krav.
Vi arbetar med det inom broderskapsrörelsen och vi har också inbjudit
samtliga samfundsledare till en överläggning om den saken den 12 januari
nästa år. Jag hoppas att vi då tillsammans kan få fram ett handlings-
mönster.

Jag tror att vi är många som känner ett behov av den här konkretionen.
Världen har, sade Dom Helder Camara, tillräckligt med manifest och
uttalanden. Ändå hoppas vi att proklamationerna driver oss framåt, öpp-
nar våra och andras ögon.

Som jag framhållit i min interpellation är det bara den ekonomiska
och sociala analysen av verkligheten som kan ge oss de kunskaper som

behövs för att i grunden förändra attityder som vi har. Det kan vara skönt att blunda, och skygglappar har det alltid funnits gott om. Behovet av att gå udenom finns där alltid. Men bara genom att inte blunda kan vi se verkligheten och gripa oss an den.

Det är något nytt och viktigt som har hänt i Förenta nationerna. Den sjätte och sjunde extra generalförsamlingen kom att behandla ekonomiska och sociala frågor. Tidigare har dessa extrasessioner behandlat krisfrågor rörande någon bestämd plats eller något besämt land: Palestina, Tunisien, Kongo och Namibia.

Förtjänsten av att detta övergripande perspektiv nu har tagits upp ligger hos u-länderna själva. Det är de som krävt dessa extra sessioner. Men det är också de som har formulerat kraven, och diskussionerna har sedan förts på deras villkor. Jag noterar med tillfredsställelse att Sverige i motsats till en del andra industrinationer – ingen nämnd och ingen glömd – redan från början ställde sig positivt till u-ländernas krav.

Vi för den här debatten just när västvärlden upplever sin värsta kris sedan 1930-talet, med mycket stor arbetslöshet. Man frågar sig i denna situation om det över huvud taget är möjligt att organisera en vettig mänsklig tillvaro i ett vidare världsperspektiv när länder med hög utvecklingsgrad misslyckas på det här sättet. Men det är ändå viktigt att märka skillnaden mot u-länderna. Det finns ett skyddsnät av sociala åtgärder, som hindrar att folk svälter. De har ändå mat och husrum för dagen. Vad man är rädd för är att, som alltid i svåra tider, den svagaste parten får sitta emellan. U-landsbiståndet från västländerna sjunker också för närvarande. Det förtjänar väl att påpekas att u-länderna alltid har levt i en kris som är värre än den som Västeuropa nu upplever.

Det finns en fara i allt detta, nämligen att industriländerna ägnar sig åt något slags livbåtsetik, dvs. att man lämnar det sjunkande skeppet för att rädda sig själv och låta andra gå under. Låt Indien sjunka ner i havsens djup! – vad rör det oss?

Jag har talat om u-ländernas krav och deras betydelse i kampen för en ny ekonomisk världsordning. Vi skall göra alldeles klart för oss, att det är de fattiga folkens egen kraft som måste vara avgörande för deras egen utveckling. De måste själva resa sig, ställa sina krav och ta den politiska striden där den behövs.

Låt mig dra en inhemsk parallell. Det blev ju arbetarklassen själv som måste forma sina egna organisationer, driva sina egna krav och sätta axlarna till för att förvandla det gamla Fattigsverige till en välfärdsstat. Jag fick nyss i min hand årsboken från Arbetarrörelsens arkiv om kvinnornas frigörelse "Kvinnor i arbetarrörelsen". När man läser deras vittnesbörd om hur dessa kvinnornas barndom såg ut för något över 50 år sedan tror man inte att det är sant, om man inte själv levt nära denna verklighet. Det har alltså hänt någonting under ett par generationer. Arbetarrörelsens otaliga kvinnor och män tog saken i sina egna händer, kände sin egen självtillit – något som det nu talas så mycket om i samband med u-länderna – och de hade sin egen myndighet. Jag tycker att detta

Om en ny ekonomisk världsordning

ger oss hopp också när det gäller u-ländernas folk. Makten att förändra finns där människorna är, om bara apatin kan släppa sitt struptag om dessa människor. Ty i grunden är det ju fråga om en klasskamp i global skala.

Vad kan vi då göra som ett av världens rikaste länder? Jo, vi kan bistå, hjälpa till, stötta upp i förhandlingarna.

Oljekrisen, eller rättare sagt energikrisen, gav hopp åt u-ländernas folk. På kort tid fyrdubblades priset på oljan av länder, vars råvaror helt, eller så gott som helt hade behärskats av multinationella företag med huvudkontor i New York och London. Även om detta för många u-länder fick en ekonomiskt negativ verkan, tänkte det – det har vi ju märkt – ett hopp om att man också på andra råvaruområden kan göra om proceduren. Och det får ju, herr talman, anses som anmärkningsvärt att u-landsgruppen ändå trots allt har hållit ihop – den rymmer ju inom sig de mest olikartade nationer: några få rika, som nästan flyter på olja, och många fattiga, som bara har sol och torra jordar. Men man har sett en chans i sammanhållningen mot den gemensamma motparten, industrivärlden, där en gammal ekonomisk ordning råder och regerar.

Ty det är en enormt orättvis värld som denna ohämmade marknadshushållning egentligen har skapat. Den gamla världsordningen – och den råder fortfarande – har misslyckats med att åstadkomma en minimitrygghet på många håll. 30 år efter det att FN:s stadga undertecknades har världen fler människor som är hungriga, sjuka, hemlösa och analfabeter än vid dess start, påpekade den s. k. Cocoyoc-deklarationen i oktober 1974. Det är alltså en marknadsekonomi som har kastat fler människor i dödens dal än någonsin pest och kolera.

Samma deklARATION påpekade att det inte i första hand är brist på naturtillgångar som är orsaken; det avgörande problemet är en snedvriden ekonomisk och social fördelning samt ett felaktigt utnyttjande av tillgängliga resurser. Det är den världsordningen vi lever med, och det vore väl om vi snart kunde få kasta den ner i gruset och att det i stället skulle komma en ny jord, där rättfärdigheten bor, som det står i Uppenbarelseboken. Det är många som väntar på jubelåret, då rättvisa skall råda!

Vi har ett världsmarknadssystem som hela tiden ökat de rikas makt och välstånd och som låtit klyftorna vidgas mellan rika och fattiga länder och inom u-länderna, men kanske vi nu närmar oss det sanningens ögonblick då krisen i västvärlden öppnar ögonen på människor för insikten om att det behövs politiska beslut för att få till stånd en förändring och att vi inte längre kan hänge oss åt de ohämmade marknadskrafterna, vare sig i Europa eller i ett större perspektiv.

Vår u-landspolitik har, som statsministern framhållit, mest kommit att koncentrera sig på biståndsverksamhet. Jag tycker inte att detta skall beklagas, men insikten om att det ändå gäller relationer i vidare mening växer sig allt starkare. Statsministern har i sitt svar nämnt den omställning som kan bli nödvändig i vårt näringsliv. Det är då viktigt att denna

omställning inte får bäras ensidigt av några utsatta grupper i vårt samhälle. U-länderna måste få möjlighet att exportera färdigvaror och halvfabrikat av strategisk betydelse i större utsträckning än f. n., och det är därför viktigt att vi i Sverige fortsätter på den inslagna vägen att ge lättnader för sådan import.

Men jag håller med statsministern om att en ensidig liberalisering av svensk handelspolitik kan bli svårhanterlig på grund av att vi utgör en relativt liten del av den internationella ekonomin. Här skulle man ju önska att vi kunde gå in med bilaterala tullpreferenser och handelsöverenskommelser. En analys av den preferensbehandlade importen som kommerskollegium har gjort visar att det endast är nio länder som tillsammans svarar för 86 % av den preferensbehandlade varuimporten. Däribland svarar Brasilien och Hongkong för 40 %. – Det var kanske inte precis de länder som vi i första hand ville bistå! Man önskar att vi kunde pröva den målsättning som råder för biståndet i övrigt, nämligen att handeln skall verka för ekonomisk utveckling och social rättvisa. Det vore bra om den frågan kunde utredas vidare.

I fråga om biståndet i övrigt vill jag bara ta upp ett par punkter.

I olika sammanhang har man pläderat för en internationell skatt. Jag tror att vi borde pröva den frågan ytterligare. Det kan ju knappast vara rimligt att nästan allt vad FN-familjen företar sig skall vara beroende av frivilliga gåvor, där teckningslistorna bokstavligen går runt bland medlemsstaterna. En rekommendation om uttaxering efter t. ex. bruttonationalprodukten borde ha sådan tyngd att medlemsstaterna fann sig i den. Det förtjänar i det här sammanhanget att påpekas att vårt nuvarande bistånd betyder ca 1 000 kr. per familj i Sverige. Det innebär en frivillig beskattning och självfallet också en konsumtionsbegränsning och en transferering av inkomster. Denna beskattning ökas ytterligare av frivilliga gåvor till missionen och andra hjälporgan.

Den andra sak jag vill säga i samband med biståndet är att vi snarast bör upphöra med det bundna biståndet. Utredningar visar att det knappast har haft sådan effekt på sysselsättningen som tillskyndarna trodde när det infördes. Jag hoppas att biståndsutredningen kommer fram till att vi kan slopa det.

Vi behöver utveckla handeln med u-länderna, och jag noterar med tillfredsställelse att den har ökat under senare år. Det beror inte i första hand på det bundna biståndet, utan på den goodwill som vi har i dessa länder, t. ex. Tanzania, och de handelsavtal som slutits med några länder och som statsministern talade om i sitt svar.

Det finns anledning att understryka att den satsning vi kunnat göra inom biståndspolitikens ram inte varit möjlig utan den jämlikhetspolitik som vi har fört här hemma. Så måste ske även i fortsättningen. Vi kan säkerligen inte få stöd för fortsatta insatser utomlands, om vi inte klarar t. ex. åldringsvården i framtiden. En stor arbetslöshet inom ett land måste ju försämra möjligheterna till internationella insatser och skapa psykologiska svårigheter att genomföra dem. Jag skulle tro att vår starka opi-

nion i Sverige för u-landspolitiken har sin grund i den jämlikhets- och välfärdspolitik som vi i övrigt fört. Däremot tror jag inte att denna välvilliga opinion har så mycket att göra med höjden av den privata konsumtionen. Ökningstakten kan säkerligen minska eller t. o. m. stanna upp, om människor upplever att man därigenom skapar rättvisa. Men då krävs det också att många ansvariga sluter upp bakom kraven och bygger under den opinion som behövs.

Här inställer sig frågan om vi obeckligt är i händerna på marknadsökonomi. Naturligtvis inte. Fackföreningsrörelsen har länge valt att ta ut en del av löneutrymmet i andra värden än ökad lön. Det senaste exemplet är miljöförbättringarna. Och vad är kravet på en förkortad arbetsdag för småbarnsfamiljer om inte en önskan att ta ut produktionsökningen i andra värden än ökad inkomst, här nämligen i form av längre tid för familjen att vara tillsammans och större möjligheter till fritidsverksamhet och föreningsaktiviteter? Och hur har det varit med den yttre miljön? Reningsverken har kostat oss miljarder. Men vi valde genom politiska beslut renare vatten före lägre skatt.

Om världens nationer ville lösgöra några procent av sin teknologi inom militärväsendet, som statsministern antyder i sitt svar, är det naturligtvis helt möjligt att fatta ett politiskt beslut om det. Vad jag med detta vill hävda är att vi inte är prisgivna åt blinda marknadskrafter, om vi bara använder oss av de verktyg vi har.

Herr talman! Jag tror att Sverige även i fortsättningen kan spela en utomordentligt stor och betydelsefull roll i den internationella utvecklingen. Alla vittnar om den goodwill vi har utomlands. Låt oss förvalta denna goodwill till att samla andra krafter omkring oss och bilda en front av goda och kunniga krafter mot fattigdomen, analfabetismen och apatin.

Den svenska regeringens insatser i inledningen av diskussionerna kring en ny ekonomisk världsordning har varit betydelsefulla och uppmärksammade. Jag tackar statsministern än en gång för den utförliga genomgång som lämnats här.

Vi måste nu fortsätta på den inslagna vägen. Ett sätt vore att bilda en interdepartemental arbetsgrupp där främst representanter för UD, handelsdepartementet, jordbruksdepartementet och utbildningsdepartementet deltar. Deras uppgift skulle då vara att samordna vår egen u-landspolitik, se till att delarna inte strider mot varandra, och – framför allt – förbereda Sveriges fortsatta framträdande utomlands.

Sverige borde dessutom även i fortsättningen och i större utsträckning söka stöd bland de nordiska länderna och t. ex. Nederländerna samt andra som kan tänkas dela våra uppfattningar.

Så skulle jordmånen för en ny ekonomisk världsordning kunna förberedas ytterligare. Det är en lång process där det mera är fråga om ett segt arbete än tvära kast. Det är framför allt fråga om tålmodighet.

När statsrådet Carl Lidbom talade inför FN:s generalförsamlings sjunde extra möte framhöll han som bekant följande nedslående fakta:

- Enligt FAO svälter fler i dag än någonsin.
- Enligt WHO har aldrig så många människor saknat dricksvatten som i dag.
- Enligt UNESCO har det aldrig funnits så många vuxna analfabeter som i dag.
- Enligt ILO har det aldrig funnits så många arbetslösa och undersysselsatta som i dag.

Bara om vi inte blundar för dessa fakta och inbillar oss att de inte existerar kan vi arbeta vidare. Vetskapen om dessa ting skall få oss att handla. Och handlingen, menar jag, är bästa propagandan för åtgärder som främjar en ny ekonomisk världsordning och skapar den opinion som behövs för de åtgärder som krävs av oss. Det är, herr talman, min fasta övertygelse.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr KARLEHAGEN (c):

Herr talman! Sverige träder vid internationella konferenser upp som förespråkare för u-ländernas krav på en ny ekonomisk världsordning. Detta har skett med en frejdighet som kanske förvånat en och annan som på hemmaplan har möjlighet att följa den politiska debatten. Både omvärld och hemmaopinion behöver nu få veta vilket konkret allvar det finns i talet om en ny ekonomisk världsordning.

Bakgrunden till kravet på en internationell ekonomisk ordning kan tecknas i ett par satser. Enligt Världsbankens beräkningar lever bortåt 1 miljard människor på svältgränsen. Den ekonomiska tillväxten i den fattiga världen sjunker. De rika ländernas bistånd till de fattiga länderna visar en tendens att minska fram till 1980.

Av central betydelse i herr Svenssons i Kungälv interpellation är det avsnitt som har rubriken Konsckvenser inom svensk politik. Jag noterar med en viss besvikelse att statsministern uppehöll sig mycket litet vid denna frågeställning. Mot slutet av svaret sägs helt kort att "är det nödvändigt att överväga hur vi i ett längre perspektiv skall hushålla med knappa resurser och forma ett samhälle där en god del av de samlade resurserna styrs över till de fattiga länderna --". De problem som denna målsättning rymmer är svåra, och ingen kan i dag säga sig sitta inne med någon lösning. Men nog trodde jag att vi i dag skulle få ta del av åtminstone något resultat av sådana överväganden som statsministern här syftar på. Det är ju nämligen detta som är själva kärnfrågan. När man som representant för ett rikt land pläderar för en ny ekonomisk världsordning, innebär detta definitionsmässigt att man förklarar sig vara beredd att styra över en allt större del av de samlade resurserna till de fattiga länderna.

Frågan är då i vilken takt detta skall ske och hur detta påverkar våra möjligheter att här hemma forma ett samhälle som fortfarande skall er-

Torsdagen den
4 december 1975

Om en ny ekonomisk världsordning

bjuda en god livsmiljö för människorna. Men förändringar kan bara ske på lång sikt, säger statsministern. Det är nog dess värre riktigt.

Det långa perspektivet har i det här sammanhanget blivit något av en trygghetsfaktor för politikerna i de rika länderna. Men med ett tillräckligt långt perspektiv och utan krav på preciseringar blir deklamationer om solidaritet och ansvar inte mycket mer än uttryck för en allmän sympati och välvilja som praktiskt taget inte förpliktar till någonting. De överväganden som statsministern syftar på och som rör våra möjligheter att styra över en större del av våra resurser till u-länderna måste göras nu.

Varje förändring av någon betydelse i den ekonomiska världsordningen kommer att få konsekvenser också för vårt land. Då är frågan: I vilka avseenden kommer det att krävas en anpassning av oss? Skall en anpassning till en ny ekonomisk världsordning vara ett övergripande mål för den ekonomiska politiken i Sverige? I så fall kommer detta att innebära förändrade förhållanden och villkor för näringsliv, arbetsmarknad och konsumenter. Ingen tror väl att vi bara kan fortsätta som tidigare. En framtid i solidaritet med de fattiga länderna kommer att kräva en omläggning av svensk ekonomisk politik.

Vilka förändringar skall vi då räkna med? Utgångspunkten måste vara att en större andel av våra begränsade ekonomiska resurser tas i anspråk för insatser som kan främja utvecklingen i u-länderna. Detta leder till motsvarande begränsningar inom andra områden. Den privata konsumtionen kan säkerligen inte få fortsätta att öka som den gjort under de senaste åren. Men vi i de politiska partierna har hittills i val efter val sökt överträffa varandra när det gäller att ställa ut löften om en ökning av hushållens köpkraft. Man kan väl räkna med att åtminstone de politiker som i högstämde deklamationer ger sin anslutning till en ny ekonomisk världsordning är beredda att ompröva denna strategi.

Eller skall vi söka bromsa ökningen av den offentliga konsumtionen? Det är inte svårt att presentera en lång lista över åtgärder som man skulle vilja genomföra för att förbättra välfärden i vårt land. Men förverkligandet av varje reformkrav innebär en konsumtionsökning som självklart ökar trycket på vår ekonomi. Det är uppenbart att detta inverkar på våra möjligheter att överföra resurser till u-länderna. Men det kan inte ligga i linje med strävandena efter en ny ekonomisk världsordning att förbättra välfärden i de delar av världen där levnadsstandarden är högst utan hänsyn till att insatserna behöver ökas för de miljontals människor som saknar mat för dagen. Önskvärdheten av att förbättra den offentliga servicen i Sverige skulle alltså behöva vägas mot behoven av ökade insatser för de fattiga länderna. Jag vill fråga statsministern om det inte är sådana överväganden hos i-länderna som blir nödvändiga om vi vill verka för den nya ekonomiska världsordning som statsministern och andra pläderar för.

Den ekonomiska världsordning som alla rika länder hittills slagit vakt om bygger bl. a. på ett ojämnt handelsutbyte mellan i-länder och u-länder.

Om vi i de rika länderna vill eftersträva en ny ekonomisk världsordning måste vi aktivt verka för att u-ländernas exportprodukter får en ökande andel av våra marknader. De fattiga ländernas ekonomi är i regel svag och sårbar därför att de är ensidigt beroende av råvaruexport. De behöver bygga upp en industri som ger sysselsättningstillfällen och möjligheter att exportera produkter som är mindre priskänsliga än vad råvarorna är. I-länderna måste vara beredda att öka sin import av sådana varor som u-länderna har förutsättningar att producera. Att söka begränsa u-ländernas export med hjälp av handelsrestriktioner eller andra åtgärder är detsamma som att slå vakt om den gamla ekonomiska världsordningen.

Herr talman! Vår ovilja eller passivitet när det gäller att verka för en ny ekonomisk världsordning kan alltid försvaras med att vi är ett litet land och att det sannolikt inte spelar någon större roll för fattigvärlden vilken uppläggnig vi ger åt vår ekonomiska politik eller handelspolitik. Men vi får inte underskatta betydelsen av att något rikt land i handling visar att man eftersträvar en ny ordning i relationerna mellan i-länder och u-länder och att man inte väjer undan när detta får konsekvenser för det egna landet. – Det är sant att vårt land i flera avseenden gått längre i strävandena efter en ny ekonomisk världsordning än andra jämförbara länder.

Ansvariga politiker i i-länderna borde nu i handling visa att man vill verka för en ny ekonomisk världsordning och inte bara passivt invänta att hemmaopinionerna skall kräva åtgärder till förmån för de fattiga länderna. Det är f. ö. politikernas uppgift att söka skapa opinion för nödvändiga förändringar. Fortfarande tycks det finnas de som spekulerar i lyckligt lottade människors ligkiltighet inför lidanden och svårigheter i de fattiga och avlägsna länderna. Men, som Gunnar Myrdal uttrycker det, politikerna "har missat något väsentligt, då man förutsätter att väljarna bara ser till det materiella egenintresset och inte till vad deras egen moral kräver av dem".

Kyrkorna har genom den ekumeniska u-veckan tolkat mångas upplevelser av situationen i det manifest som riktades till Sveriges regering och riksdag: "Det är både omoraliskt och mentalt ohälsosamt att slösa, medan andra lider nöd. Vi vill att det sätts gränser för konsumtion av överflödsvaror och de resurser som världen lider brist på. En framtid i solidaritet kräver en omställning av Sveriges ekonomi. Låt oss gemensamt bära den börda detta innebär, så att den inte drabbar dem som har det sämst i vårt eget land."

I detta anförande instämde herrar Raneskog, Persson i Heden och Korpås (samtliga c).

Fru AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag har med intresse tagit del av statsministerns svar på herr Svenssons i Kungälv frågor. Statsministerns svar är mycket sakligt, ja nästan lågmält. Det saknar helt den retorik vi ibland brukar bestås

i utrikespolitiska sammanhang. Statsministerns svar har självfallet sitt särskilda intresse mot bakgrund av en del av höstens händelser.

Hur stämmer Sveriges i olika internationella fora deklarerade uppslutning bakom den s. k. nya ekonomiska världsordningen med restriktionerna för skoimporten? Statsministern finner ingen motsättning, men regeringen är tämligen ensam om den bedömningen. En rad av våra främsta ekonomer samt andra sakkunniga på handel och bistånd har i ett brev till regeringen framfört bl. a. följande: "Det är egendomligt att ett av de länder som drabbats minst av lågkonjunkturen och som är starkt beroende av frihandel tar ledningen när det gäller att bryta mot dessa önskemål och utfästelser. De föreslagna åtgärderna skjuter över anpassningsproblemen på de länder som är fattigare och som för närvarande har större arbetslöshet än Sverige."

Det borde vara möjligt att med andra och mera ändamålsenliga åtgärder trygga vår försörjningsberedskap vad gäller skor.

Det går inte att komma ifrån att regeringen bär ett ansvar för vårt näringslivs förmåga att hävda sig gentemot importen. Regeringen bär ett ansvar för inflationsutvecklingen, och regeringen bär ett ansvar för de pålagor som åläggs industrin t. ex. i form av arbetsgivaravgifter. I dag är det sko- och tekobranschen som har svårt att hävda sig gentemot den framväxande industrin i u-länderna. Vilka branscher är det framöver? Vilka åtgärder vidtager då en socialdemokratisk regering, om vi mot förmodan har en sådan? Tillgriper den då också handelsrestriktioner eller blir det den gången fråga om en aktiv arbetsmarknads- och näringspolitik? Det vore intressant att höra statsministerns synpunkt på dessa frågor.

Enligt uppgifter i pressen har valutastyrelsen för en tid sedan velat avslå en ansökan från MoDo att få investera i Brasilien. Också detta är en enstaka händelse – än så länge. Men den hänger förunderligt väl samman med den negativa attityd till industriinvesteringar i u-land som socialdemokratin har demonstrerat under en lång följd av år. Statsministerns parti har sagt nej till en utvidgning av investeringsgarantisystemet, fast industribiståndsutredningen föreslagit en sådan utvidgning. Det har sagt nej till en ökad samverkan mellan biståndsmyndigheten SIDA och näringslivet i form av s. k. paketprojekt, det har sagt nej till att ett utvecklingsbolag bör tillskapas för investeringar i u-länderna, ägt gemensamt av staten och näringslivet. För bara ett år sedan föreslog statsrådet Lidbom en skärpning av valutakontrollen över företagsinvesteringar i utlandet, däribland naturligtvis också u-länderna. Förslaget föll visserligen i kammaren med lottens hjälp.

Nu är statsministern i sitt interpellationssvar medveten om att u-länderna önskar en snabb industrialisering och att de ser en sådan som en viktig ingrediens i den nya ekonomiska världsordningen. De önskar en massiv överföring av teknologi och kunnande, av investeringskapital, av patent och licenser. SIDA kommenterar u-ländernas önskemål på följande sätt i höstens anslagsframställning:

"Biståndet har spelat – och kommer att spela – en relativt liten roll

för uppnåendet av de industriella tillväxtmålen. Det industriella kapital och kunnande som fordras får till största delen anskaffas av u-länderna på annat sätt. --- Det svenska näringslivet, som hittills enbart i ringa utsträckning medverkat i industribiståndsinsatser, kan härvid komma att utnyttjas i en allt större omfattning.”

Min fråga till statsministern är: Delar statsministern SIDA:s uppfattning? Kommer socialdemokratin att ompröva sin inställning när det gäller företagsinvesteringar i u-länderna?

Herr talman! Jag har här berört en del händelser – enstaka kanhända – men de bildar ett mönster; ett nyprotektionistiskt mönster. Svenska regeringen tycker om att i internationella sammanhang framträda som u-ländernas förkämpe. Men är vi inte på väg att få en påtaglig spännvidd mellan de vackra deklarationerna och den näringspolitik som regeringen vill föra på hemmaplan?

Norge och Holland är med Sverige jämförbara länder och de är intressanta exempel. Holland har beslutat inrätta ett statligt företag för investeringar i u-land samt att anslå 100 milj. kr. för att stödja en omstrukturering av det holländska näringslivet. Norge går samma väg. Dels stöder man med räntesubventioner och lån norska industriprojekt i u-länderna, dels söker man att hjälpa u-landsexporten till Norge. Medel skall anslås för att motverka störningarna inom den inhemska industrin. Liksom i Holland skall dessa medel budgeteras i samband med övriga medel till utvecklingsbistånd.

Herr talman! Jag är övertygad om att med eller utan en ny ekonomisk världsordning så kommer u-ländernas industrialisering att ställa svenskt-näringsliv inför omställningsproblem och svårigheter. Skall vår industri klara dessa så krävs en vettig ekonomisk politik, en vettig skattepolitik och en vettig näringspolitik. Vi kommer aldrig att på sikt kunna klara sysselsättningen med hjälp av handelsrestriktioner, och det är också ett dåligt sätt att visa internationell solidaritet. Vår sysselsättning måste vi hävda och vår beredskap måste vi också kunna hävda samtidigt som vi verkar för en ny ekonomisk världsordning. Skall vi kunna göra detta så krävs en genomtänkt ekonomisk politik och en genomtänkt beredskapspolitik.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Jag önskar ta ett par minuter av kammarens tid i anspråk för att understryka och något vidareutveckla statsministerns synpunkt i interpellationssvaret på det nära sambandet mellan resultatet av de hittills fåfänga nedrustningssträvandena och en ny ekonomisk världsordning; något som naturligtvis måste innebära en värld i ett konstruktivt fredstillstånd.

Sambandet är ofrånkomligt av två skäl. Dels, som påpekas i svaret, på grund av det absurda slöseri med mänskliga och materiella resurser som bedrivs i en värld av fattigdom, nöd och otillfredsställda grundläggande mänskliga behov, genom kapprustningen. Det är ett bra

Om en ny ekonomisk världsordning

åskådningsexempel, herr talman, att påpeka att medan de totala rustnings-siffrorna i världen är astronomiska och ofattbara – 1 300 miljarder kronor per år – så utgör de dock endast 6 % av världens totala årliga produktion, medan däremot 40 % av världens vetenskapliga och teknologiska kun-nande används för forskning och utveckling av nya vapen och vapen-system i stället för att främja ekonomisk och social utjämning mellan människorna i världen. Dels är sambandet ofrånkomligt på grund av den uppenbara risken i en värld av ökande klyftor, ökande sociala och politiska spänningar, för ytterligare spridning av vapen och inte minst ytterligare spridning av kärnvapen.

Den nuvarande s. k. världsordningen – som kallas the great disorder under heaven, enligt ett ofta citerat kinesiskt talesätt i engelsk version – som innebär ett missbruk av maktkoncentration på alla områden från den rika världens sida och som leder till fortgående ökning av klyftorna mellan rika och fattiga, starka och svaga, måste, genom en successiv och väl planerad process, ersättas av ett rättfärdigare system om dessa för allas vår framtid livsfarliga spänningar i världen skall kunna lindras.

Herr talman! Vilken brist på rättfärdighetslidelse som de rika och starka än uppvisar inför den mänskliga situationen i världen av i dag, framstår ändå oförmågan till en realistisk bedömning av vart nuvarande trender leder oss alla som ännu mera häpnadsväckande.

Vi lever på en krutdurk. Jag bedömer i dag, efter åtskilliga veckor i New York i fåfänga nedrustningsförhandlingar, risken för en kärnvapenspridning vara minst tre gånger större än när icke-spridningsavtalet trädde i kraft för fem år sedan. Konsekvensen av detta borde vara uppenbar för alla, men det är som vore det upplysta egenintresset helt borta.

När en skribent i en av våra morgontidningar i tisdags kommenterade u-ländernas krav på ny ekonomisk världsordning under rubriken "Ny ekonomisk oordning", gjorde han det med en kombination av oskuld-fullhet och cynism, som bäst visar storleken av de insatser som behövs för att få fram det nödvändiga djupt förankrade stödet i den allmänna opinionen för de åtgärder som måste komma till stånd i det internationella samarbetet och med återverkningar också för vårt eget land.

Det är otvivlaktigt så, herr talman, att den rika världen, framför allt dess stormakter, hittills aldrig har tagit problemen i den fattiga världen tillräckligt på allvar. De har alltid sett dem som marginella och ointressanta jämfört med sina egna interna problem. Det är min uppfattning att fortfarande, i december månad 1975, är så förhållandet. Det kommer att visa sig ödesdigert om ingen ändring sker. Hur skulle något av de globala problemen kunna lösas – svälten, fattigdomen, befolkningsökningen, miljöhotet, kapprustningarna och inflationsprocessen över hela världen – utan helhjärtad och positiv medverkan av världens fattiga majoritet och därför en helhjärtad satsning av världens rika minoritet på rimliga levnadsförhållanden för världens fattiga?

Det måste innebära en uppmjukning av den nuvarande maktkoncentrationen till de få och rika, en förskjutning av maktpositionerna, ett

samarbete på lika villkor mellan rika och fattiga.

Det bör väl, herr talman, framgå av vad jag har sagt att jag personligen anser en förändring av den nuvarande världsekonomiska strukturen av så genomgripande art att den förtjänar namnet "ny ekonomisk världsordning" helt nödvändig – detta för lösandet av de gemensamma globala problemen, alltså för världens överlevande; detta för tryggheten av de mest elementära mänskliga behoven överallt, dvs. för människornas överlevande; detta för uppmjukande av de sociala och politiska spänningarna i en värld av skarpa motsättningar och i en tid av tilltagande fara för kärnvapenspridning.

Jag tror därför, herr talman, på behovet av en fundamental nyorientering av relationer mellan länder och maktgrupper, av fördelning inom och mellan länder av resurser och tillgångar, av förutsättningar att tillgodose grundläggande mänskliga behov, av levnadsvanor och konsumtionsmönster i de rika länderna. Vi måste, i vårt lilla land, utnyttja varje politisk möjlighet för att medverka i denna nödvändiga process, och vi måste bidra till att hastigheten i processen blir acceptabel från moralisk synpunkt, i medvetande om att annars ytterligare en generation människor i världen offras på rikedomens altare.

Sverige har handlingsmöjligheter. Det har bestyrkts gång efter annan att vi i detta arbete kan fylla en uppgift som brobyggare, som något av en katalysator. Vi kan medverka till nya koalitioner, nya gruppbyggningar, nya maktbalanserande krafter i världen. Detta är ett uttryck för en ny intressegemenskap som håller på att växa fram för verklig nedrustning, för rationell och mänsklig resursanvändning, för ekonomisk och social utjämning.

Det är många som tycker att termen "ny ekonomisk världsordning" är en pretentiös term, men bakom denna term döljer sig en livsnödvändighet. Det är en utopi som är en nödvändighet.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Jag hade förmånen att få vara med i den svenska FN-delegationen både på den sjätte extra generalförsamlingen förra året och nu på den sjunde i september. Regeringen hade kort tid på sig att förbereda de svenska insatserna. Men såvitt jag kan förstå sköttes det förberedande arbetet föredömligt både i departementen och i vår permanenta delegation. Ändå upplevde jag att vi på ett sätt var dåligt förberedda i generalförsamlingen. Här diskuterades handelspolitik, råvaruavtal, valuta-problem, FN:s organisation och mycket annat. Men hemma i Sverige hade vi aldrig haft en bred diskussion om de frågorna. Det finns ett undantag, nämligen enprocentsmålet. I det fallet har vi bakom oss en flera år lång debatt, som har engagerat många människor. Tack vare den förhållandevis breda diskussionen kunde vi såsom första industriland nå fram till detta mål, som också finns med i programmet för en ny ekonomisk världsordning.

Men de andra frågorna har dock inte diskuterats på samma sätt i vårt

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

Om en ny ekonomisk världsordning

*Om en ny ekono-
misk världsordning*

land. Det kan tyckas att de är tekniskt komplicerade – valutasystem, råvaruprogram och handelspolitik – men de underliggande principerna är enkla. Därför går det att föra en bred diskussion, och därför måste vi föra en sådan.

Statsministern talade om folkrörelsernas aktiva informationsarbete och att det är nödvändigt med ett brett folkligt engagemang. Jag vill gärna hålla med om att de statliga bidragen till organisationerna är viktiga. Men det är inte svårt att peka på organisationer som skulle kunna genomföra betydande informationsinsatser, om de fick ett ökat stöd. Jag har själv hållit på med information om internationella solidaritetsfrågor inom folkrörelserna. Jag vet hur mycket tid och kraft det tar av medlemmarna, när man får satsa på lotterier och annat för att få ihop pengar. Det är svårt med en ordentlig planering, när man får hanka sig fram med alldeles för litet pengar i botten.

Dessutom tror jag att det nu är dags att åter ta upp frågan om en internationell folkhögskola. Jag vet att statsministern på sin tid var med och föreslog att en internationell folkhögskola skulle skapas. Av olika skäl kom den aldrig till stånd. Förutsättningarna för dess verksamhet är i dag självklart väsentligt annorlunda. Vi tror inte längre på att det är riktigt att ta hit folk från u-länderna och ge dem en lång utbildning. Det är bättre att utbildningen sker inom u-länderna själva. Vi har fått u-landslinjer på vissa folkhögskolor. Huvudprincipen är att internationella frågor inte skall läggas i särskilda utbildningsblock, utan internationaliseringen skall genomsyra hela undervisningen.

Men de allmänna strävandena hindrar inte att det dessutom skulle vara av värde med en internationell folkhögskola, en skola som stod öppen för framför allt människor i folkrörelserna och som skulle kunna ge dem fördjupade kunskaper och fördjupat engagemang i de internationella solidaritetsfrågorna. Den skolan skulle kunna ge kortare eller längre kurser. Den skulle i sig själv kunna vara en bas för informationsarbete, och informationen kunde söka sig ut på arbetsplatserna, i organisationerna, i utbildningssystemet och ut i samhällslivet över huvud taget. Låt oss ta vara på de möjligheter som en internationell folkhögskola kan ge.

När det sedan gäller internationaliseringen av undervisningen i allmänhet har det naturligtvis hänt åtskilligt på 10–15 år, och jag vet att statsministern redan som utbildningsminister var mycket intresserad av den frågan. Trots att vi i dag befinner oss långt från 1950-talets ofta inskränkta nationellt överlägsna läroböcker och undervisning, är det nog ändå så att det mesta arbetet återstår att göra. Det har på senare tid utförts en del studier som visar vilka möjligheter det egentligen finns att meningsfullt foga in internationella aspekter i undervisningen. Vi måste tyvärr konstatera att i dag har vi bara tagit till vara en liten del av de möjligheterna.

Det här måste naturligtvis växa fram gradvis, men vad vi skulle kunna göra omedelbart vore t. ex. att kraftigt öka antalet lärare som fick gå

på kurser om undervisningens internationalisering. De sommarkurser som har ordnats har såvitt jag förstår upplevts som positiva, men det är bara ett fåtal lärare som har kunnat få vara med. Jag tror att man skulle vinna åtskilligt, om man vidgade möjligheterna.

När det gäller forskningen har vi fått en u-landsforskningsberedning, och huvudregeln är att forskning så långt som möjligt skall ske i u-länderna. Därför ger beredningen bara i undantagsfall stöd åt forskning i Sverige. Det finns inte så mycket att invända mot det. Men vad betyder det för den forskning som sker i Sverige av svenska forskare? Där finns inte motsvarande helhetsgrepp. Mycket av den svenska forskningen har betydelse ur perspektivet en ny ekonomisk världsordning, och mycken forskning som kunde bedrivas i Sverige skulle kunna få sådan betydelse. Jag anser att det behövs ett forum som kunde identifiera forskning här i Sverige som är internationellt viktig, forskning där vi i Sverige har speciella möjligheter att lämna ett internationellt bidrag, ett forum där man kunde resonera om forskningsprioriteter på området.

Låt mig ta ett exempel. Befolkningsfrågan har vi drivit mycket aktivt i internationella sammanhang. Men hur ser det ut på forskningssidan i Sverige? Hur står det till med demografi och annat? Hur är det t. ex. med återväxten inom demografin? Det är en mycket dyster framtid som går den grenen till mötes, såvitt jag förstår, om inte några speciella insatser görs. Över huvud taget är det nödvändigt med ett samlat grepp med hänsyn till att Sverige har ett intresse att i forskningssammanhang stödja arbetet inom olika FN-organ. Jag reagerar positivt på Evert Svenssons förslag att man bör ha en interdepartemental arbetsgrupp för att försöka få ett helhetsgrepp när det gäller en ny ekonomisk världsordning. Man kan säga att detta är så stort att det över huvud taget är svårt att organisera någonting som kan gripa över alltsammans. Men vad jag har sett av liknande interdepartementala arbetsgrupper får mig att anse att vi bör pröva den framgångslinjen. Gruppen kunde sätta i gång behövliga utredningar, förbereda och samordna Sveriges insatser i internationella organ, ta kontakt med organisationerna när det behövs. Den kan vidare t. ex. överväga i vilka former man skall bevaka att den svenska forskningen påverkas av kraven på en ny ekonomisk världsordning.

Kraven på internationell solidaritet omfattar – som har understrukits – praktiskt taget alla våra relationer till omvärlden. Skall det svenska samhället kunna genomsyras av solidaritet med de fattiga och förtryckta folken, är det också nödvändigt att de ofta cyniska värderingar som föds och närs av det privata vinstintresset trängs tillbaka till förmån för värderingar som framspringer ur de svenska folkrörelserna. Vi måste få en ekonomisk demokrati. De många anställda måste få ett avgörande inflytande i arbetslivet.

Jag tror att Sverige har särskilt goda förutsättningar att verka för mellanfolkligt samarbete. Sverige är ett neutralt land utan kolonial belastning. Ingen misstänker oss för stormaktsambitioner. Och viktigast av allt: vi har starka folkrörelser. Det är bl. a. på oss det beror om löntagarna i

olika länder skall kunna organisera ett effektivt samarbete över gränserna. Därför är det viktigt att Sverige på alla områden ger sitt bidrag till internationell solidaritet och rättvisa. Därför är det viktigt att Sverige är i främsta ledet i arbetet på en ny ekonomisk världsordning.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Det är naturligtvis riktigt, som bl. a. Jan Bergqvist har poängterat, att det krävs en omfattande opinionsbildning för att bredda debatten om de viktiga frågor som vi nu diskuterar. Tyvärr är det så att den diskussion som förs i anslutning till de extra generalförsamlingarna om den nya ekonomiska världsordningen har en tendens att avta omedelbart när konferenserna inte är direkt aktuella. Men dessa utvecklingsfrågor är verkligen alltid aktuella och kommer att vara det under överskådlig tid.

Det får dock inte vara så att bristerna i opinionsbildningen används som förevändning för att begränsa insatserna. Jag är övertygad om att vi måste, även om vi inte alltid upplever ett starkt folkligt stöd för det, driva debatten här i kammaren på ett sådant sätt att det väcker människors intresse och driva fram krav. Vi måste gå före med insatser som har verklig betydelse.

Denna debatt fick bl. a. stöd av det manifest som kyrkornas gemensamma u-vecka antog under hösten. Det är ett viktigt och bra initiativ kyrkorna här tagit. Jag hoppas att vi genom alla de människor som är verksamma inom den svenska kyrkan och alla andra samfund får en hjälp med den breddebatt som vi tyvärr hittills har saknat. Detta fråntar självfallet inte de politiska partierna och andra ideella organisationer deras ansvar.

Låt mig därefter, liksom andra gjort här, uttrycka uppskattning för den lågmälda tonen i det interpellationssvar som statsministern har givit. Det finns inget industriland, det finns inget politiskt parti, inga enskilda personer som kan slå sig för sitt bröst och säga att vi har gjort tillräckligt, vi har gått före, vi har varit föredömen på det här området. Jag tror att det är väldigt viktigt i detta sammanhang att hålla tillbaka den sortens debatt. Det finns en tendens till en sådan inställning ibland, när vi talar om att vi har uppnått enprocentmålet. Men är det egentligen *så mycket* att yvas över?

Efter att ha haft tillfälle att följa en av extraförsamlingarna i FN har jag också upplevt att Sverige naturligtvis har möjligheter att verka som brobyggare i olika sammanhang, att få FN-diskussionen bl. a. att gå utan alltför stora låsningar, att förmedla åsikter, att ta sådana ståndpunkter att det blir möjligt att hitta gemensamma nämnare för de olika ländergrupperna. Men det räcker naturligtvis inte. Det räcker inte heller – och där hoppas jag att vi också är överens – att, som det sägs i interpellationen, *verka* för internationella förhandlingar för att lätta de fatigaste och hårdast drabbade u-ländernas skuldbördor, eller att *uttala sig* välvilligt för samarbete vid förhandlingar rörande vissa råvaror eller att

verka för ett system för stabilisering av u-ländernas exportintäkter från råvaror. Vi måste själva agera så också i de politiska frågor som berör vårt land särskilt, att det stämmer med det mönster som avtecknar sig i våra internationella ställningstaganden.

Det har, för mig personligen, varit en av de svårare besvikelserna under senare tid hur vi i fråga efter fråga har gått in i grupperingar som delar upp världen just i fattiga och rika. Och vi har oftast i motsats till de fattiga tveklöst valt sida – bland de rika. Det gäller Oljeklubben. Det gäller det vi beslutade om i går, nämligen solidaritetsfonden inom OECD, som verkligen inte står i överensstämmelse med de deklARATIONER vi avger i andra sammanhang.

Jag håller med om att det är mycket svårt att hålla undan det nationella egenintresset i alla sammanhang. Men jag kan inte se annat än att detta är en utomordentligt olycklig utveckling som vi måste få stopp på. Det är bra att vi positivt verkar för åtgärder internationellt, men det är också viktigt att vi försöker förhindra internationella låsningar som kommer att finnas kvar under överskådlig tid och som verkligen inte underlättar dialogen. För det är ofta fråga om motorganisationer. Vad är Oljeklubben annat än en motorganisation till OPEC – en motorganisation till en råvarukartell, som vi i andra sammanhang uttalar oss positivt om.

Det är bara ett av exemplen. Det är viktigt att vi exempelvis i det arbete som bedrivs internationellt beträffande de multinationella företagen uppmärksammar den spänning som finns där mellan OECD, å ena sidan, och FN-arbetet å den andra. Och vi vet att u-ländernas intresse i första hand riktar sig mot vad FN kan åstadkomma på detta område – mindre vad i-länderna kan göra inom sin relativt exklusiva organisation. Jag tror alltså att det måste finnas en samstämmighet mellan de strävanden som vi har internationellt och de beslut som vi fattar i nationellt egenintresse. Annars blir vi helt enkelt inte trovärdiga.

Det räcker naturligtvis inte heller med detta – ett samband mellan internationellt och nationellt agerande på det planet – utan här är det också fråga om att se kraven på och konsekvenserna av förändrade levnadsmönster, förändrad livsstil som det talas om, och att öppet diskutera detta.

Låt mig bara citera ur ett av de senare numren av Veckans Affärer, där det heter:

”Svenska folkets konsumtionsvanor ändras sakta men säkert och håller på att bli alltmer påkostade och lyxbetonade. Välståndet och överflödssamhället breder ut sig.”

Detta uttalande står naturligtvis för tidningens räkning. Det är baserat på statistik från senare tid över konsumtionens inriktning i vårt land, där dessa tendenser kan avläsas. Det är mycket viktigt att vi studerar denna utveckling. Den kommentaren har redan gjorts här i debatten, nämligen att detta inte stämmer för alla människor i vårt land. Det viktigaste är naturligtvis att vi här hemma för en fördelningspolitik, som inte hela tiden leder till att vissa grupper kan rusa ifrån de andra och

där man inte bara hela tiden framför argumentet: Ja, vi skall arbeta för att de sämst ställda skall komma i kapp. – De kommer aldrig i kapp, så länge höginkomstgrupperna får "rasa i väg" relativt sett snabbare.

Vi måste få en annan inriktning på både den skattepolitiska och den fördelningspolitiska debatten än nu, då diskussionen kretsar kring marginalskatter. Den debatten är en paradox mot bakgrund av den diskussion som vi för här i dag, men det är viktigt att dessa debatter kopplas samman. Jag menar att vi måste utjämna de ekonomiska förutsättningarna på ett mycket kraftfullare sätt här hemma än vi har gjort hittills, bl. a. genom en hård beskattning av höginkomsttagarna och begränsningar av överkonsumtion. Då kan alla människor ställa upp för internationell solidaritet, och göra det med gott samvete. Jag hoppas, som sagt, på en tillnyktring i den fördelningspolitiska debatt som förs f. n. Att den i högsta grad kretsar kring frågan om marginalskatter kan man förstå ur andra synpunkter, med hänsyn till inflationen osv., men vi får aldrig glömma bort strävandena att minska inkomstspännvidderna i vårt eget samhälle, varigenom vi kan få bättre kraft i våra internationella aktioner.

Jag begär inga svar, men det vore mycket intressant att höra hur Sverige kan komma att agera vid Parissamtalen om några veckor. Jag tycker att det är mycket bra att de har kommit till stånd, men jag är för min del övertygad om att det har sin grund i att oljevapnet fortfarande upplevs som en realitet. Samtalen skulle aldrig ha blivit av, om inte industriländerna hade upplevt en press från OPEC.

En annan sak som också varit uppe tidigare i debatten är hur regeringen organiserar sitt eget arbete med den nya ekonomiska världsordningen. Det sades i samband med den senaste regeringsombildningen att statsrådet Lidbom skulle ha hand om dessa frågor, men det är ju *sambandet* mellan den gamla ekonomiska världsordningen och den nya som är det viktiga. Därför är det ju, såsom bl. a. Evert Svensson varit inne på, i högsta grad nödvändigt att angripa denna fråga inom hela regeringen, så att inte finansdepartementet i dessa sammanhang fungerar på ett sätt som främst främjar den gamla världsordningen.

Men det är viktigt att den här debatten förs också utanför kanslihuset och att den blir parlamentariskt förankrad. Min slutsats när jag i dag på nytt läste direktiven till biståndsutredningen var att de i stort sett bara var begränsade till biståndssektorn. Det är ett helt otillräckligt sätt att angripa problemet, och därför borde direktiven följas upp med en så brett förankrad diskussion som möjligt kring konsekvenserna på hemmaplan och vårt fortsatta agerande internationellt genom en utredning med en helhetssyn, som tar in både bistånd, handel, valutor, multinationella företag och råvaror i sammanhanget. Jag tror att det skulle vara ett sätt att bredda debatten också i riksdagen.

Avslutningsvis vill jag säga att det är möjligt att någon tolkar in en positiv utveckling i det faktum att man lyckades nå större enighet i den sjunde extra generalförsamlingen än i den sjätte – men jag tror att detta är en farlig tolkning. Själva deklARATIONERNA är ju inte ett mått

på framgång eller inte framgång, utan det är den reella utvecklingen i världen och den vidgade klyftan som det här gäller. Vi vet att u-ländernas import bara under 1974 stigit med 40 % i pris och deras export med 27 %. År 1974 innebar en sjunkande per-capita-inkomst i de allra fattigaste länderna trots diskussionen om en ny ekonomisk världsordning. Jag är övertygad om att vi är överens om att det blir svårt att bryta den utvecklingen. Men vi måste konkret föra över den här debatten även till konsekvenserna på hemmaplan, i vårt eget land, för att vi skall kunna göra en verklig insats.

Fru LUNDBLAD (s):

Herr talman! Diskussionen har främst rört sig kring svaret på den andra delen av Evert Svenssons interpellation, nämligen vilka förändringar som bör aktualiseras i svensk politik och vilka krav som måste ställas på politiskt ansvarstagande och aktiv opinionsbildning. Där har statsministern i sitt svar bl. a. sagt: "Det är också nödvändigt att överväga hur vi i ett längre perspektiv skall hushålla med knappa resurser och forma ett samhälle där en god del av de samlade resurserna styrs över till de fattiga länderna och där samarbetet med dessa kraftigt utvecklas."

Det finns ett område där klyftan mellan de fattiga u-länderna och de rika i-länderna är särskilt upprörande och djup. Det gäller livsmedelsförsörjningen. Även om man bortser från de senaste årens speciella förhållanden på grund av missväxten i världen, är skillnaderna ändå mycket stora. Eftersom dessutom många länder driver en protektionistisk jordbrukspolitik och kringgärdar sin livsmedelshandel med många bestämmelser, ser det även på lång sikt mycket mörkt ut. Vårt överflöd är stötande mot bakgrund av att många människor i världen svälter och är undernärda, och man kan undra, om inte vår lyxkonsumtion och vårt överflöd är ett lika stort hot som befolkningsexplosionen är.

Jag tror inte jag bör bli så drastisk att jag börjar diskutera biffens vara eller inte vara i Sverige, som en del män i statsministerns omgivning har gjort på den senaste tiden, men jag anser ändå att man bör ålägga sig litet större sparsamhet med sådana resurser som internationellt sett är knappa.

Men en hushållning med våra internationellt knappa resurser är inte meningsfull, om vi inte – som statsministern anger i svaret – finner former för att överföra resurser och sparande till u-länderna. Vi kan se i vår statistik kring vissa varor här i landet att trots att u-länderna har stora behov av extra fodermedel tycks dessa ofta gå till i-länderna, och även här i Sverige stiger förbrukningen ständigt. Vi kan också konstatera att i vissa biståndsprojekt – kanske bara några få – överförs en sådan teknologi och knowhow som är mera anpassad till i-landsförhållanden än till t. ex. lantbruksutveckling i u-länder. Jag såg nyligen i Afrika en seminestation, där man främst framställde biffkor för att kunna öka köttexporten till i-länderna.

Statsministern säger också i sitt svar att det inte minst i den unga

generationen finns ett mycket starkt intresse för att ändra synen på begreppen levnadsstandard och konsumtionsbehov. Jag lyssnade med stort intresse till reportaget i TV häromdagen från PLM i Malmö, där statsministern och statsrådet Feldt svarade på frågor om löner och priser, och jag uppmärksammade speciellt att de antydde att utbudet av varor och onödiga förpackningar kanske måste minskas. Man kan ju anföra såväl energisparande som nationella ekonomiska hänsyn och internationell solidaritet som stöd för sådana tankar.

Jag tror också att största delen av svenska folket skulle vilja ansluta sig till strävanden av det här slaget. Speciellt nu inför julhandeln flödar våra affärer över av varor, och vi anstränger oss för att hitta saker till människor som redan har alla väsentliga materiella behov tillfredsställda. Just i ett sammanhang som detta tror jag det är viktigt att betona sådana tankar. Konsumtionen är ju inte styrd enbart av konsumenternas fria efterfrågan utan också av produktionens och handelns utbud av varor, av deras marknadsföring och reklam och ibland av samhällets åtgärder när det gäller subventioner till viss produktion och vissa investeringar.

Jag skulle vilja konkretisera det hela i en fråga: Vill regeringen ta initiativ till förhandlingar med näringslivet för att t. ex. beträffande varor som inte är ägnade att tillgodose väsentliga behov på längre sikt få till stånd en dämpning av sådan marknadsföring och produktion som onödigtvis stimulerar till en högt upptriven privat efterfrågan? Naturligtvis bör också en anpassning ske till en aktiv fördelnings- och sysselsättningspolitik här i landet.

Det finns också former av planering för framtidens konsumtion som kan behöva ändras. Ofta bygger man sina prognoser på framskrivningar av den tidigare ökande trenden; så gör man t. ex. i livsmedelsindustrins och lantbrukets prognoser. Trots att människor väl inte kan äta sig mer än mätta, har man ständigt ökad konsumtion och produktion i sikte, och därför skapar man kanske ofta en överkonsumtion som leder till ohälsa.

En av våra näringsfysiologer, professor Leif Hambræus, har sagt: Vad vi behöver är en planering för näringsfysiologiskt bättre matvanor, som samtidigt internationellt sett är mera solidariska kostvanor.

Jag vill ge ett exempel på hur utvecklingen fortsätter, om ingen vill försöka stanna upp och tänka efter. I livsmedelsindustri och dagligvaruhandel räknar man i dag med ett svinn eller spill på ca 25 %. På grund av produktion i långa serier får varorna begränsad hållbarhet, och det gör bara svinnet större. Till följd av mängden av konkurrerande varor och varumärken ökar svinnet likaså. Av många sorters livsmedel kan vi i dag i våra affärer räkna upp till 15–20 olika varumärken, som är nästan identiskt lika med mycket små variationer i smak men som alltså har olika namn. Där finns några av orsakerna till att mellan en fjärdedel och en femtedel av våra livsmedel hamnar i slaskhinken eller förstörs på annat sätt. Bl. a. livsmedelsarbetarna har påpekat hur stötande de finner det stora svinnet på detta område.

Genom de subventioner som i dag går till livsmedelsproduktionen är samhällets bidrag till livsmedelsproduktionen så stort att det också borde ge en ökad rätt till medinflytande över produktionens inriktning när det gäller vår dagliga försörjning med livsmedel.

Den norska regeringen tog i november månad ett mycket intressant initiativ. I medvetande om att en mer planerad politik för nutrition och livsmedelsförsörjning är till nytta för folkhälsan och på sikt kan vara till gagn för de strävanden som kom till uttryck vid världslivsmedelskonferensen har man aviserat ett regeringsförslag med riktlinjer för livsmedelsförsörjningen som tar såväl konsumentpolitiska och jordbrukspolitiska som hälsopolitiska hänsyn och som främst vill prioritera konsumenternas väsentliga behov. Det finns intressanta uppslag att hämta ur detta aktstycke. Jag skulle vilja rekommendera att man studerar det också här i Sverige. Bl. a. föreslås att det skall upprättas ett interdepartementalt samarbetsorgan för dessa frågor.

Jag har faktiskt själv i en motion till årets riksdag påpekat att man här i Sverige behöver en samordning av nutritionsfrågorna, eftersom de rör många områden: utbildningspolitik, näringspolitik, jordbrukspolitik och industripolitik. På alla dessa områden måste nutritionsfrågorna tas med i övervägandena.

Jag tycker det skulle vara intressant om den svenska regeringen ville överväga att ta ett initiativ liknande det man nu tagit i Norge. Jag tror att det skulle vara ett riktigt sätt att här i Sverige följa upp världslivsmedelskonferensen.

Det har varit en lång debatt, herr talman, med många långa inlägg. Jag beklagar att jag inte kan stanna kvar i kammaren och lyssna på hela debatten. Det är därför att jag måste gå till en sammankomst med livsmedelsindustrin. Även med dess representanter behöver man diskutera dessa frågor.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Mitt inlägg skall bli kortare än de tidigare.

Här har på ett värdefullt sätt framhållits bakgrunden till den viktiga frågan om en ny ekonomisk världsordning. Det kan väl räcka att påminna om att den egentliga u-hjälpen knappast har ökat under senare år och att flertalet industriländer, Sverige glädjande nog undantaget, ger mindre än en 1/2 % av sin samlade produktion som bistånd till de fattiga länderna.

Låt mig också påminna om den effekt som världsinflationen under första hälften av 1970-talet haft. Den har medfört att prisökningen varit många gånger större på de varor som u-länderna importerar än på de varor som u-länderna exporterar. Den algeriske utrikesministern Bouteflika framhöll som talesman för u-länderna vid inledningen till FN:s extra session i år att den ökade belastning på u-länderna som på detta sätt hade skapats av världsinflationen var fem gånger större än ökningen av u-hjälpen under samma tid. Det är mot den bakgrunden självklart

Om en ny ekonomisk världsordning

att de fattiga länderna reser berättigade krav på förändringar av det ekonomiska systemet.

Folkpartiet har stött Sveriges handlande i Förenta nationerna under den extra generalförsamlingen i år och i andra sammanhang när det gäller den nya ekonomiska världsordningen. Jag kan också instämma i de allmänna deklamationer som gjorts i Förenta nationernas generalförsamling av statsrådet Lidbom i september och av statsministern i november.

Men det är naturligtvis viktigt att dessa allmänna deklamationer följs upp av en vilja till åtgärder i det egna landet. Detta har också påpekats av flera talare tidigare i debatten. Det är först då som dessa verbala deklamationer blir verkliga utfästelser.

Får jag göra en personlig reflexion. Att efter deltagandet i Förenta nationernas generalförsamling och efter de positiva erfarenheterna där under september komma hem och mötas av meddelandet att den svenska regeringen planerade åtgärder mot den s. k. lågprisimporten för att skydda den inhemska sko- och textiltillverkningen var nedslående. Det gick ju stick i stäv med intentionerna bakom den nya ekonomiska världsordningen. Där fanns en punkt om nedrivande av handelsbarriärer och preferensbehandling av u-ländernas export till de rika länderna.

Statsministern säger i sitt interpellationssvar i dag att vi av beredskapsskäl och för att uppnå en lugnare utvecklingstakt har varit tvungna att vidta dessa åtgärder. Sedan tillägger han avslutningsvis på den här punkten: "Jag kan nämna att den sjunde extra generalförsamlingen uttalade förståelse för behovet att av beredskapsskäl skydda viss icke-konkurrenskraftig industri." Det är i och för sig riktigt. Men mot bakgrund av den allmänna debatt om den nya ekonomiska världsordningen som fördes är detta väl ändå en väldigt skör tråd på vilken man försöker hänga upp ett försvar för de svenska åtgärderna.

Den här synpunkten från min sida har i och för sig ingenting att göra med storleken på importrestriktionerna eller med hur åtgärderna faktiskt kommer att verka för olika u-länder – det är väl i första hand några sydasiatiska textiltillverkande länder som kan bli berörda. Vad som är nedslående är enligt min mening att man samtidigt som man talar högstämt om u-ländernas rätt till en ny ekonomisk världsordning, u-ländernas rätt att få sina varor förmånligt behandlade på våra marknader, föreslår åtgärder som begränsar dessa länders möjligheter att sälja sina varor till Sverige. Då är det inte omfattningen på åtgärderna eller verkningarna av importrestriktionerna – jag tror inte att de blir så stora – som är det viktiga utan handlingsinriktningen, det faktum att man vidtar dessa åtgärder.

Vad som för mig har varit nedslående är bristen på samband mellan vad man från svensk sida säger i FN och vad man gör i Sverige. Och, herr talman, sensmoralen skulle väl vara att man i en så här allvarlig fråga inte i ord bör gå längre än man i handling är beredd att stå för.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det har redan förts en lång debatt, som någon har påpekat, med många inlägg. Eftersom fru Lundblad måste lämna sammanträdet skall jag omedelbart säga att tanken är att man från regeringens sida skall – det har man lovat riksdagen – ta upp resonemang med företrädare för olika branscher om möjligheterna att undvika onödig reklam och marknadsföring. Detta kommer säkert handelsministern att göra och jag tror att livsmedelsområdet är ett utomordentligt fält där man kan inleda ett sådant samarbete.

Det har varit en intressant och fin debatt som har präglats av de medverkandes engagemang i frågan. Det var väl bara fru af Ugglas som förföll till en gnällig och mjältsjuk partipolitik. Det är kanske förstäeligt med hänsyn till att moderaternas prestationer i vad det gäller solidaritet, vare sig nationell eller internationell, aldrig varit särskilt imponerande.

Det finns naturligtvis många spänningar inbyggda i dessa frågor, och det kommer fram när man diskuterar dem. Så har det varit också i dag. Å ena sidan hör vi fru af Ugglas i stort sett tala för att vi blir effektivare i vår u-hjälp om vi förändrar skattesystemet, minskar marginalskatterna och förbättrar skatteförhållandena för de högre inkomsttagarna. Å andra sidan hör vi en annan företrädare för oppositionen, herr Olof Johansson i Stockholm, med starkt engagemang säga att skall vi på något sätt kunna göra vår internationella solidaritet trovärdig så är det de sämst ställda inkomsttagarna vi skall hjälpa och sluta med denna fixering vid marginalskatten.

Det är här fråga om en spänning, som ytterst har med värderingar att göra, och jag kan inte hjälpa att jag tycker att det finns litet större konsistens i herr Johanssons värderingar på den här punkten.

Det talas ofta i allmänna ordalag om att det är förskräckligt med lyxkonsumtionen, med konsumtionsökningen, med överflödet och standardstegringen i det här samhället. Med den tanken kanske många av kammarens ledamöter åker hem till jul. Sedan samlas man här igen i början av nästa år, och det är dags att skriva motioner. Då kommer alla dessa olika, många gånger berättigade och behjärtansvärda önskemål om skattesänkningar, lättnader för olika industrigrenar, stöd till olika grupper, bättre bidrag osv. Och så staplar sig lätt miljarderna.

Om jag skulle få ha en from önskan när det gäller att förbättra vår trovärdighet, vore det att många av dem som är närvarande här och av dem som läser protokollet skulle studera de deklARATIONER som gjorts i dag innan de tar itu med motionskrivandet, då det så lätt blir en stapel av krav på inkomstminskningar och utgiftsökningar för att åstadkomma standardförbättringar av olika slag. Det är i den verkligheten vi har att leva.

Det finns alltid gränser för hur mycket människorna är beredda att satsa och för hur stark deras upplevelse är. Det faktum att vi med ganska snabba steg har kunnat uppnå enprocentsmålet när det gäller biståndsverksamheten innebär inte så små uppoffringar för den enskilda svenska

familjen. Det har man godtagit; det finns inte så stort utrymme för en reaktionär propaganda mot detta i landet, och det är en styrka så länge det också ligger en solidaritetstanke bakom behandlingen av våra egna medborgare.

Herr Molin – och på ett något mera extravagant sätt fru af Ugglas – sade att det finns ett samband mellan restriktioner för skoimporten och vår u-landspolitik. Herr Molin citerade ett uttalande av ekonomer. Men det som brister intellektuellt i det uttalandet och som gör att jag är kritisk mot det är att man säger att vi naturligtvis måste ta hänsyn till beredskapsskålen och införa ett produktionsstöd, något som medför att vi begränsar importen. Men då blir ju resultatet för det enskilda land som överväger att exportera skor till oss exakt detsamma.

Det ligger litet av fariseism i dessa protester i det ögonblick man säger att vi av beredskapsskäl måste ha något tusental skoarbetare kvar. Sedan är det fråga om metoden.

Men det finns också en annan fariseism i detta, nämligen att det är en så utomordentligt liten del av denna vår import som kommer från u-länderna, 12 %. Den globala kontingenten som gör att de i varje fall kan upprätthålla nuvarande export innebär för dem vissa fördelar. Om de här restriktionerna uppfattats som tecken på dålig moral skulle vi haft strömmar av protester från u-länderna, men det finns inte ett u-land som sagt ett ont ord om detta eller protesterat under hand eller någonting. De begriper mycket väl att u-ländernas framtid inte hänger på om det här lilla landet har något tusental skoarbetare som håller uppe en skoindustri som till nöds kan klara vår självförsörjning. De vet också mycket väl att vi när det gäller dessa känsliga varor trots allt är den störste importören per capita i något industriland, och det uppskattar de. De är så realistiska att de mycket väl förstår att de inte av oss kan kräva att vi skall gå oändligt långt före alla andra industriländer och ensamma ta på oss solidaritetsbördan. Så länge vi ligger före har u-länderna stor förståelse för oss.

I den mån de här angreppen inte bygger på missförstånd tror jag att de speglar ett ointresse för problematiken och ett intresse för att få en politisk poäng. Jag kan förstå herr Molins reaktion när han kom hem från FN och såg debatten, men jag kan lugna honom med att det var en sned debatt som inte har någon genklang hos de fattiga länderna själva.

Till herr Bergqvist, som hade ett utmärkt inlägg om utbildning, kan jag bara nämna en sak. Inom ramen för de framtidsstudier som tidigare i någon mån bedrevs hos mig men numera av en särskild kommitté i goda händer hos fru Thorsson finns bl. a. ett projekt om Sverige i världen. Där skall man långsiktigt ta upp hela denna problematik. Den debatt vi kan få kring detta forskningsprojekt tycker jag är mycket värdefull. Jag har försökt att i mitt svar behandla denna komplicerade materia så konkret som möjligt – den är svår, och det är bra att man i sådana långsiktiga projekt försöker vänja oss vid tankegångarna och försöker

föra ut dem till en bredare debatt, vilket avsikten är att man skall göra när forskningsprojektet är avslutat.

Fru af Ugglas var inne på frågan om investeringar i u-länderna. Kom ihåg att den nya ekonomiska världsordningen innebär att u-länderna själva säger: Vi vill inte vara med om nykolonialismen. Våra länder blev formellt sett självständiga men sedan övertogs våra ekonomier av de multinationella företagen och av andra länder som styrde vår produktionsstruktur enligt sina profitintressen och icke enligt våra befolkningsgruppers behov.

Det ingår alltså mycket starkt i den nya ekonomiska världsordningen att u-länderna skall få förfoga över sina naturresurser och sin produktionsapparat. De ställer mycket långtgående krav på rätten till nationalisering. Jag var själv med och gjorde en studie för över tio år sedan om garantier för investeringar i u-länderna. Det var en tekniskt svårlost fråga som inte var lämplig för ett enskilt land att lösa. Och dessutom: Vad var poängen? Jo, om ett svenskt företag investerade i ett visst givet land ville man ha försäkring för de politiska riskerna, dvs. om ett u-land nationaliserade ett svenskt företag med produktion i det landet och ersättningen bedömdes otillräcklig, skulle skattebetalarna gå in och betala mellanskillnaden till företaget. Som ett nationellt system föreföll mig detta – och det anser jag fortfarande – vara helt otillräckligt.

Jag har haft det bästa samarbete med näringslivet och med svenska företag när det gällt kontakter med många länder i tredje världen. Jag tycker det är positivt att medverka till detta så länge detta samarbete sker på dessa länders egna villkor. Jag tror att svenska företag kan göra en mycket betydelsefull insats inom industrialiseringen i tredje världen, för vad de länderna vill är att få ett tekniskt kunnande och utrustning för att kunna bygga ut en industri. Där har svensk företagsamhet stora möjligheter. Dessa möjligheter förstärks av det faktum att vi icke miss-tänks för några politiska ambitioner att styra eller påverka dessa länder. Jag vet inte om det förhållandet skulle kvarstå om vi olyckligtvis hade moderater i regeringen. Då tror jag att det skulle bli svårare, men det kan jag lämna därhän för det är ett så pass teoretiskt spörsmål. Det är alltså ett faktum att där svenska företags insatser är uppenbart inlemmade i dessa länders egna utvecklingsansträngningar då välkomnar vi de länderna. Därmed gagnas svensk export. Jag tror att ett samarbete mellan staten och näringslivet är utomordentligt viktigt, och i många fall har det visat sig vara fruktbart.

Vi har tagit upp våra förberedelser för det fortsatta arbetet på detta område. Jag vill påpeka för både Evert Svensson och Jan Bergqvist att vi faktiskt har haft något av en arbetsgrupp. Det är alldeles riktigt, som ni varit inne på, att detta spänner över många departement. Även Olof Johansson var inne på detta. Därför fanns det inför den sjunde generalförsamlingen just en informell arbetsgrupp som arbetade ut de svenska ställningstagandena så att vi var bland de länder som hade de mest genomarbetade ståndpunkterna och de bäst utvecklade kontakterna redan

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om en ny ekono-
misk världsordning*

före generalförsamlingen. Om vi skulle komma med i den s. k. dialogen, vilket det finns vissa indikationer på, så får vi naturligtvis arbeta på samma sätt.

Herr Olof Johansson känner sig litet grand plågad av att vi hamnar tillsammans med de rika länderna då. Ja, det är det faktiskt ingenting att göra åt. Vi är ju bevisligen ett rikt industriland och om man t. ex. inför dialogen i Paris säger att 18 u-länder och 9 industriländer skall vara representerade så kan vi inte komma och anmäla oss i u-landskvoten. Skall vi vara med måste vi finnas med bland de rika länderna. Men samma problem återkommer, nämligen att vi är med i OECD. Jag finner inte denna motsättning särskilt svår att bära, för vi har faktiskt i dessa industrilandssammanhang kunnat föra fram tankar som har sin hemvist i den fattiga världen och därmed kunnat medverka till en utjämning och ett brobyggande. Jag har många gånger, både här och på annat håll, sagt att om man nalkas detta problem i en stämning av konfrontation då påskyndar man snabbt den katastrof för världen som Inga Thorsson antydde i sitt anförande. Det finns bara möjligheter att söka finna en atmosfär av dialog och samarbete. Där har det skett en förbättring. Därför fäster vi vissa förväntningar vid den förestående dialogen i Paris.

Fru Thorsson och herr Svensson i Kungälv och flera andra talare har på ett drastiskt sätt målat perspektiven – de faror och risker som vi står inför. Detta bör vi alla känna till, och det är bra att det upprepas.

Jag känner i det läget ett behov av att försöka så långt möjligt tala om de konkreta frågorna. Som företrädare för ett litet land upplever man ju här ett dilemma. Vårt land är så pass litet att vi inte leder världsutvecklingen på detta område. Det är egentligen inte så mycket vi kan göra. Det är inte så förfärligt mycket som vi gör. Det är i och för sig inte så märkvärdigt att vi ger 1 % av bruttonationalprodukten i bistånd. Det är inte så märkvärdigt att vi jämfört med andra länder för en liberal och öppen handelspolitik, att vi har intagit ståndpunkter i FN och på andra håll som ter sig progressiva. Det märkvärdiga är att dessa svenska ståndpunkter i ett världsperspektiv framstår som så progressiva. Det beror ju inte på att vi är så bra, utan det beror på att många är så dåliga.

Detta innebär också något av ett dilemma. Det har i olika sammanhang hos u-länderna skapats starka förväntningar på Sverige. Man förväntar sig att Sverige skall gå i spetsen, att vi skall kunna göra insatser. De förväntningarna får vi naturligtvis svårt att infria. Men de bör samtidigt tjäna som en sporre, som en förpliktelse att inom ramen för våra möjligheter göra insatser för en internationell solidaritet och för en utjämning i den väldiga världskonflikt, som jag annars ser komma inom en inte alltför avlägsen framtid.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag påpekade att det fanns en brist på samband i Sveriges handlande, när man samtidigt i FN starkt stöder förslaget om en ny ekonomisk världsordning och här hemma inför importrestriktioner på

vissa u-landstillverkade varor. Statsministern tyckte att detta var ett försök att ta en politisk poäng. – Statsminister Palme skakar på huvudet. Jaså, statsministern tyckte inte att det var ett försök att ta en politisk poäng. Det var bra.

Vi skall givetvis inte blåsa upp den här polemiken. Det rör sig ändå om en rätt liten fråga i den stora debatt som vi för. Jag skall därför bara göra en kort kommentar.

Det är klart att u-ländernas framtid inte hänger på de svenska åtgärderna, särskilt som dessa inte är speciellt omfattande. Det har jag inte hävdat heller. Vad jag har hävdat är att just förväntningarna på Sverige, som statsministern berörde i sitt senaste inlägg, Sveriges goodwill i FN och i u-världen, gör att åtgärder från Sveriges sida – en eventuellt ändrad handlingsinriktning när det gäller synen på importrestriktioner från Sveriges sida – verkar nedslående.

Mer än så var det inte. Jag tycker att det påpekandet hör till en debatt om vad Sverige skall göra när den nya ekonomiska världsordningen skall omsättas i praktiken.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det har talats en del om kyrkornas aktion, och nyligen kunde tidningen Dagen meddela att 43 000 människor hade skrivit under manifestet. Jag har en aktuell siffra, som är 64 486 för att vara exakt. Det är inte särskilt mycket i jämförelse med andra namninsamlingar, men vi skall ha klart för oss att det är ett mycket ambitiöst manifest. Det råder ingen tvekan om att det innebär ett starkt politiskt ställningstagande. Många kan känna det besvärande att skriva under ett sådant och frågar sig: Vad kan vi göra mer? Någonting måste ju följa därefter.

Jag vill ytterligare kommentera den arbetsgrupp, som vi har bytt några ord om. Jag vill ge den samma tyngd som jämställdhetsgruppen. Den bör inte bara samordna utan även ta initiativ, vilket herr Bergqvist här nämnde. Vi har ett kapital att förvalta i form av vår goodwill. Som statsministern sade finns förväntningar hos u-länderna och andra nationer mot Sverige. I detta psykologiska ögonblick har vi möjlighet att ta en politisk ledning. Jag menar inte att vi skall göra oss särskilt märkvärdiga, men vi kan ta ett ansvar. Genom kontakter med andra nationer som står oss nära ekonomiskt, socialt och ideologiskt kan vi bilda en front inom i-länderna till u-ländernas favör.

Det är riktigt som statsministern säger, att vi inte bestämmer i vilken grupp vi skall vara vid förhandlingar inom FN-familjen. Vi befinner oss i B-gruppen vare sig vi vill det eller inte. Men vi kan handla på olika sätt i denna B-grupp, vilket är vad vi har gjort och vad statsministern här framhåller. Jag begär inte ett bestämt besked på denna punkt i dag, eftersom jag förutsätter att denna fråga övervägs framöver.

Jag vill ta upp ytterligare en sak, som statsministern snuddade vid. Det ligger naturligtvis nära till att måla upp en värld, som är så hemsk att vi fångas av tröstlösheten och inte orkar någonting. Våldigt många

människor befinner sig i den situationen. Vad vi behöver göra såsom organisationer, politiska partier och regering är att tända ett hopp för människorna så att de märker att de kan göra någonting – inte bara avstå själva utan också se till att det verkligen nyttar någonting till för dem det gäller. Jag försökte säga detta i mitt tidigare inlägg.

Jag kan inte, herr talman, underlåta en reflexion. Jag har tillräckligt lång erfarenhet från denna riksdag för att veta att regeringen och det socialdemokratiska partiet ständigt jagas av oppositionen, som säger att vi ökar den privata konsumtionen alldeles för sakta och måste se till att den ökar fortare. Vi har hört tal om förlorade år och om bruttonationalprodukten som inte ökar i samma takt som i andra länder osv. Vad jag funderar på nu är om vi möjligen kommer in i en ny politisk situation. då oppositionen är beredd att säga: Den privata konsumtionen kanske får hållas tillbaka, därför att vi måste lämna över en del till människor i andra länder. Det här kommer naturligtvis att testas, som också statsministern framhöll, vid agerandet framöver.

Jag vill till slut understryka att jämlikheten i vårt eget land spelar en utomordentligt stor roll. Jag har hela tiden hävdats att vi i vårt land har en ganska god opinion för u-landsinsatser. Anledningen till detta tror jag är att vi har kommit ganska långt mot jämlikhet – den är inte fullständig och det finns mycket att göra ytterligare, men den är större än i många andra länder – och det har hjälpt oss i den här situationen.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag vill bara helt kort kommentera vad som sagts om de grupperingar som vi har sett allt fler av under den senaste tiden. Jag menar inte att vi skulle på något sätt hamna i u-landsgruppen, för Sverige är inget u-land, men jag har tyckt mig märka under senare år en uppdelning, en blockbildning som nästan alltid tar sig uttryck i att i-länder sluter sig samman för att motarbeta u-länder i ett visst avseende. De mest markanta exemplen på det är Oljeklubben och OPEC, men det finns också andra tendenser, och det finns begynnande dissonanser mellan t. ex. FN och OECD i diskussionen om MNF. Det förs, som alla vet, en diskussion om Världsbanksgruppen kontra andra organ i biståndssamarbetet, organ som u-länderna gärna ville ha men inte fick.

Det är alltså den grupperingen, när den återkommer på område efter område, som jag tycker att det finns anledning att se upp med och också vara skeptisk mot när det gäller nyttan på lång sikt också för det svenska samhället. Det är alldeles riktigt att vi i dessa sammanhang, som statsministern säger, kan föra fram tankar som har sitt hemvist i fattiga länder, men när det gäller en anslutning har diskussionen ofta, t. ex. här i riksdagen, gällt det nationella egenintresset. Det har inte varit huvudsyftet att vi skulle bli en i i-landsgruppen som kunde föra fram u-ländernas uppfattningar. Jag tycker att det är viktigt att hålla utvecklingen under stark uppsikt, för den återkommer på område efter område – inom handeln, på valutaområdet, på biståndsområdet och i fråga om de multinationella företagen och råvarorna.

Fru AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag skulle vilja kvittera herr Palmes vackra ord om mig med ett erkännande: Det är rätt att ekvationen är svår – det har den här debatten visat. Men just därför behöver vi en genomtänkt svensk politik för hur vi skall kunna motsvara u-ländernas önskemål och samtidigt garantera sysselsättning, trygghet och välfärd i Sverige. Skorestriktionerna är inte exempel på en sådan genomtänkt politik.

Sedan tycker jag att herr Palme tar för lätt på metoderna. Metoder – ett ord som har återkommit i herr Palmes anföranden – är viktiga i internationellt samarbete. Förblir frihandeln den svenska linjen i framtiden även med en socialdemokratisk regering?

Så några ord om företagsinvesteringarna. Ja, jag vet att statsministern gärna samarbetar med näringslivet vid sina besök i Mexiko, Algeriet m. m. Men jag tror så här: håller socialdemokratin fast vid den marxistiska utsagningsfilosofin i fråga om näringslivets insatser i u-länderna, så kommer man att bli förbispunnen vackert av de nya självständiga u-länderna.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det sista begrep jag inte. Det var för invecklat för mig.

När det gäller restriktioner vill jag säga, att det är så lätt att fara med fraser om nyprotektionism och om frihandelns välsignelser. Jag är varm frihandelsvän. Men jag skulle tro att om fru af Ugglas beger sig ned till de krokarna där herr Persson i Heden håller till – eftersom han nu råkar stå här – så tror jag att det budskapet inte riktigt går hem där.

Vi säger, och vi kommer att fortsätta att säga, att vi är frihandlare. Vi tillåter mer lågprisimport än något annat industriland. Men vi kan inte bara säga till människorna i t. ex. Sjuhäradsbygden att vi lämnar dem i sticket. Därför sätter vi in åtgärder. Nu senast har vi satsat 200 miljoner till stöd för teko-industrin.

I det sammanhanget tänker vi också på vår alliansfrihet. Svensk neutralitet fordrar en produktion av skor och kläder, annars blir det ingen trovärdighet. Men vi tänker också på de enskilda människorna. Vi kan inte säga att vårt stöd till fattigvärlden skall drabba en enskild grupp här i landet, som dessutom råkar vara bland de sämst ställda.

Det tror jag herr Persson i Heden och jag är överens om. Detta lättfärdiga frihandelstal gagnar oss inte.

Det är faktiskt så, herr Molin, att jag också var i New York efter det att dessa s. k. åtgärder hade vidtagits. Jag kan säga att jag är beredd att ställa upp på vilken ny ekonomisk världsordning som helst som har hundraprocentigt stöd från u-länderna, om i denna nya ekonomiska världsordning får ingå att Sverige kan få bibehålla något tusental skoarbetare för att klara sin försörjning. Jag kan lova att det icke finns ett enda u-land som kommer att säga att Sverige därigenom skulle svika den ekonomiska världsordningen.

Därför känner jag litet vemod över att människor som annars inte visar något vidare intresse för u-landsproblemen eller för solidariteten

– och detta gäller icke herr Molin – här plötsligt borstar upp sig och säger att detta var något alldeles förskräckligt för u-länderna. Det är ett sakligt felaktigt påstående och upplevs inte som bra. Vi skall inte blåsa upp den här frågan, utan kan ta den ganska lugnt.

Herr Olof Johansson i Stockholm tyckte vi skulle hålla ett öga på vad som händer, och det är jag med om. Samtidigt upplever jag ofta att just u-länder önskar att vi skall vara med i dessa olika organ. Jag fick häromdagen ett brev från en mycket framstående företrädare för ett u-land som skrev och bad oss stanna kvar i det och det organet. Via er har vi i alla fall en kanal dit, vi kan tala med er, och det är ett stöd. Detta organ kan vara viktigt för oss, skrev han. Sådant måste vi också tänka på.

Slutligen vill jag säga till herr Evert Svensson: Det är riktigt att man bör få med ett ord av hopp och inte måla en alltför tröstlös bild. Kom ihåg att stämningen i många av u-länderna inte innebär någon tröstlöshet! I många av dem är stämningen den rakt motsatta. Man säger: Äntligen har vår tid kommit, äntligen är vi fria från kolonialismen, äntligen blir vi fria från de stora privata kapitalintressena. Äntligen kan vi forma vår framtid. Och vi kommer att lyckas. Men denna framtid innebär att vi ställer stora krav på er.

I dessa länder finns alltså en optimism, och den skall vi möta med en saklig debatt och en vilja att gemensamt lösa problemen.

Fru AF UGGLAS (m):

Herr talman! Näringspolitiska och arbetsmarknadspolitiska åtgärder är utmärkta, herr statsminister, därvidlag är vi ense. En bättre ekonomisk politik behöver vi. Men skall vi tala om solidaritet, så hade det varit ännu bättre att låta statsbudgeten bära kostnaderna för skoberedskapen.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Mot bakgrund av den diskussion som här har pågått om de företagna restriktionerna beträffande vår skoimport känner jag ett visst behov av att läsa upp den exakta ordalydelsen i den paragraf i den vid sjunde extra generalförsamlingen antagna texten, förelagd av u-länderna och godkänd av u-länderna, som rör industrianpassningsåtgärder i de rika länderna med anledning av u-ländernas behov av ökade marknader. Där står uttryckligen följande:

”Sådana politiska anpassningsåtgärder bör ske mot bakgrunden av den ekonomiska strukturen och med hänsyn till de ekonomiska, sociala och säkerhetsmässiga målsättningarna i de industriländer som företar sådana åtgärder.”

Det bör klart sägas ut att detta är u-ländernas officiella, allmänt vedertagna ståndpunkt. Det är just därför som de visar, som här framhållits av statsministern, en sådan uttalad förståelse för åtgärder sådana som ett frihandelsland som Sverige ändå har funnit sig föranlett att vidta av säkerhetsskäl.

Låt mig som min andra kommentar till debatten säga att mitt första inlägg kan ha verkat som en dyster, pessimistisk bild av det läge där vi nu befinner oss i världen. Jag vill inte, herr talman, kalla mig själv pessimist i dessa sammanhang. Jag anser det oerhört väsentligt att varje analys som vi företar av den situation i vilken vi befinner oss, som en del av världssamfundet, skall vara en realistisk analys. Vi kan inte dölja några fakta. Vi skall, som herr Evert Svensson sade, inte blunda för verkligheten.

Men den verklighet som då visar sig för våra ögon skall för oss innebära en utmaning att verkligen satsa våra bästa krafter på att rätta till det som är vrångt och galet. Det är den sortens uppfordran som ligger i det nuvarande världsläget. Det är dock ett faktum, herr talman, att få människor i världen hittills på allvar har satsat de krafter och resurser som behövs för att bidra till att rätta till de svåra missförhållanden som vi nu lever i.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Alldeles vid sidan av de här stora världsperspektiven fick vi nyss en intressant fråga klarlagd, nämligen att det enda felet med skorestriktionerna var att vi inte, i stället för en global kontingent, betalade ut pengarna över statsbudgeten. Vad är slutsatsen av detta? Jo, att man då icke längre kan komma dragandes med argumentet om u-länderna, för effekten ur skoimportörernas synpunkt hade blivit exakt densamma, bara något mer negativt marginellt för u-länderna. Det är den enda skillnaden.

Denna debatt har alltså lett till att fru af Ugglas – jag hoppas på sitt partis vägnar – har avfört hela u-landsfrågan ur debatten om skorestriktionerna. Det tycker jag är utmärkt.

Det var också mycket bra att till protokollet få inläst vad fru Thorsson tog upp om u-ländernas egen reaktion.

Jag har upplevt en fariseism i denna debatt, där man plötsligt i denna lilla fråga, som icke ett enda u-land har tagit upp, begagnat sig av u-länderna för att angripa en neutralitetspolitiskt nödvändig åtgärd.

Det är riktigt som fru Thorsson säger, att realismen är nödvändig. Realismen ter sig skrämmande, men den är kanske också den bästa utgångspunkten när det gäller att skapa en mera hoppfull atmosfär inför de åtgärder som obönhörligen måste vidtas i världsekonomin.

Fru AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag vill bara säga en sak till herr Palme, eftersom han tidigare har sagt så vackra saker om sitt partis solidaritet när det gäller u-länderna. Det är faktiskt så att herr Palmes parti och mitt har följts åt hand i hand i riksdagen i fråga om utvecklingen av det svenska u-landsbiståndet.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det är visserligen riktigt. Men solidaritet med fattiga länder är ju inte bara en fråga om u-landsbistånd. För min näthinna flimrade några av de debatter jag har haft i denna kammare och i andra sammanhang med t. ex. herr Bohman om inställningen till de fattiga ländernas nationella och sociala frigörelse. De debatterna skall jag av hänsyn till fru af Ugglas sinnesfrid icke återge.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 21 Om internationella koncerner

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Hermanssons* (vpk) den 7 november anmälda interpellation, 1975/76:53, och anförde:

Herr talman! Herr Hermansson har i en interpellation ställt följande fyra frågor till mig:

1. Hur bedömer regeringen de slutsatser som koncentrationsutredningen framlägger i sitt betänkande om de internationella koncernerna?

2. Anser regeringen det framlagda betänkandet om internationella koncerner i industriländer innebära att koncentrationsutredningen helt fullgjort det uppdrag som givits?

3. Avser regeringen att ta initiativ till ytterligare undersökning av konsekvenserna för svensk ekonomi och ekonomisk politik av de internationella företagens växande betydelse?

4. Avser regeringen att ta initiativ för att den löpande statistiken på ett bättre sätt skall belysa de internationella koncernernas verksamhet?

På herr Hermanssons två första frågor vill jag svara följande. Utredningens betänkande har sänts på remiss till myndigheter och mer betydande näringslivs- och arbetsmarknadsorganisationer. Remissvaren skall vara industridepartementet till handa senast den 31 januari 1976. En sammanställning och utvärdering av de synpunkter som har framförts kommer därefter i vanlig ordning att företas. En närmare redovisning av regeringens slutsatser om uppföljningen av utredningens betänkande kommer då också att lämnas. Det bör emellertid framhållas att koncentrationsutredningen inte skulle komma med förslag till åtgärder. Vad utredningen skulle göra var att undersöka konsekvenserna för svensk ekonomi och ekonomisk politik av de internationella företagens växande betydelse. Utredningen entledigades i oktober månad i år.

Det kan läggas skilda synpunkter på de i betänkandet presenterade slutsatserna, vilket också framgår av de i interpellationen redovisade referaten av fackliga tidskriftskommentarer. Även om mera definitiva bedömningar av koncentrationsutredningens slutsatser måste anstå, är jag redan nu beredd att säga att jag delar den oro för de multinationella företagens utveckling som bl. a. kommer fram i några av de artiklar herr

Hermansson refererar till. Vi har all anledning att noga bevaka dessa företags utveckling.

På den tredje frågan vill jag svara att de internationella företagens verksamhet har varit och kommer att vara föremål för regeringens fortlöpande uppmärksamhet. Genom den av mig i mars 1973 tillsatta arbetsgruppen med uppgift att följa frågor rörande multinationella (MNF) företags verksamhet följer regeringen kontinuerligt dessa frågor. Arbetsgruppen har till uppgift att samordna de statliga aktiviteterna i vad avser internationella företag. I gruppens uppdrag ingår bl. a. att tillgodogöra sig utländska erfarenheter och att dra upp riktlinjer för det svenska agerandet i internationella organisationer i frågor som avser MNF. Mot bakgrund av probleminventeringen skall arbetsgruppen göra utvärderingar av existerande lagstiftning och andra kontrollinstrument samt initiera förslag till erforderliga förändringar och kompletteringar. Arbetet är enligt direktiven att betrakta som långsiktigt. Arbetsgruppen har inom ramen för sina direktiv löpande följt bl. a. pågående offentlig utredningsverksamhet. Gruppen svarar i samarbete med industridepartementet också för sammanställningen och utvärderingen av remissvaren på koncentrationsutredningens betänkande om de internationella koncernerna. Då detta arbete, som jag redan nämnt, äger rum först i början av nästa år, är det för tidigt att säga om uppföljningen av betänkandet skall ske inom ramen för arbetsgruppens verksamhet eller om ytterligare undersökningar behövs.

Vad avser herr Hermanssons sista fråga är som har framgått av vad jag nyss anfört denna uppmärksammas av den särskilda arbetsgruppen för MNF-frågor. Arbetsgruppen har samlat in information och sammanställt material om MNF. I samarbete med industridepartementet utarbetar exempelvis statistiska centralbyrån vissa sammanställningar över såväl utlandsägda företag i Sverige som svenska koncerner med verksamhet utomlands. F. n. söker arbetsgruppens sekretariat få en klarare bild av vilken typ av information som regelbundet insamlas samt hur denna bearbetas, sammanställs och utnyttjas internt inom vissa betydande MNF med verksamhet i Sverige. Informationsfrågorna kommer att ägnas fortsatt uppmärksamhet. I bl. a. detta syfte kommer en särskild tjänst för MNF-frågor att tillsättas vid statens industriverk den 1 januari 1976. Det förtjänar också att påpekas i detta sammanhang att Sverige i internationella organisationer, bl. a. OECD, hårt har drivit kraven på ökad information om de internationella koncernernas verksamhet.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Det här är en direkt fortsättning på den föregående debatten om en ny ekonomisk världsordning. För att åstadkomma en sådan räcker det ju inte med välmenande uttalanden som den debatten dominerades av. Det krävs medveten kamp mot de krafter som upprätthåller utplundringen och förtrycket av folken i tredje världen. Det är de imperialistiska staterna och de internationella koncernerna. Deras makt mås-

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om internationella
koncerner*

Torsdagen den
4 december 1975

*Om internationella
koncerner*

te brytas. Det innebär en social revolution. En sådan är förutsättningen för att folken i tredje världen skall kunna bygga fria samhällen som säkrar dem trygghet och en god existens.

De stora internationella koncernerna är ett av de viktigaste hindren för ett genomförande av u-ländernas krav på en ny ekonomisk världsordning. Det gäller också svenska multinationella företag som härvidlag inte skiljer sig från andra.

De stora koncernernas verksamhet i och mot länderna i tredje världen behandlas tyvärr inte alls av koncentrationsutredningen. Den del av denna som är utgångspunkten för min interpellation är begränsad till analys av industriländerna.

Jag tackar industriministern för svaret på interpellationen. Det var i flera avseenden positivt till de synpunkter jag framfört.

Formellt har mina frågor som sagt sin utgångspunkt i den utredning om "Internationella koncerner i industriländer" som koncentrationsutredningen nyligen avlämnat. Men de internationella koncernernas eller med ett annat namn multinationella företagens verksamhet är långt ifrån något främst teoretiskt eller abstrakt spörsmål. Det gäller frågan om sysselsättning eller arbetslöshet för hundratusentals människor i detta land, det gäller frågan om hela samhällets blomstring eller nedgång. En rad händelser under den senaste tiden visar att de stora internationella koncernerna är utomordentligt hänsynslösa när det gäller deras profiler. Om det ger högre vinst att driva produktion i andra länder läggs företagen ner och tusentals arbetare och tjänstemän ställs utan arbete. Och internationella koncerner som växt fram på svensk botten visar härvidlag samma ansvarslöshet som företagsjättar av amerikanskt eller annat ursprung. Man behöver bara erinra om Goodyear i Norrköping, Littons och dess dotterbolag Sweda i Storstockholm samt PLM i Surte.

Den starka tillväxten under de senaste årtiondena i de stora internationella koncernernas maktställning har föranlett såväl Förenta nationerna som enskilda stater och fackliga organisationer att göra omfattande och detaljrika utredningar. Litteraturen om de s. k. multinationella företagen börjar nu fylla bra många hyllmeter i biblioteken. Den gäller inte endast beskrivningar av deras maktställning och analyser av deras sätt att fungera. Det finns också många förslag till strategier för hur man skall kunna begränsa och bryta deras makt. Både LO och TCO har de senaste åren framlagt utförliga sådana program.

Genom tilläggsdirektiv den 16 april 1971 fick den statliga koncentrationsutredningen i uppdrag att undersöka konsekvenserna för svensk ekonomi och ekonomisk politik av de internationella företagens växande betydelse. Den färdiga undersökningen överlämnades i höst till industriministern. Utredningen skiljer sig i sina slutsatser rätt mycket från andra bedömningar som vetenskapsmän och olika organisationer gjort av de internationella koncernerna. Medan man vanligen framhåller de internationella koncernernas stora betydelse i de utvecklade kapitalistiska staterna säger koncentrationsutredningen att det "inte är så märkligt om

det skulle visa sig att internationell koncernbildning har långt mindre genomgripande effekter på samhällsekonomin än man tänkt sig". Medan bedömningarna vanligen framhåller de internationella koncernernas växande makt säger koncentrationsutredningen att dessa knappast heller är "ett så dynamiskt inslag i världens industriella utveckling som man leds att tro när man extrapolerar de amerikanska företagens expansion i Väst-europa under sextioalet". Medan andra bedömare – och även industriministern i sitt svar – talar om den oro de hyscr för följderna av de multinationella företagens utveckling säger koncentrationsutredningen att dessa företag bör jämföras med "jätteödlor dömda till tillbakagång i ett nytt klimat för vilket de inte är anpassade". Detta nya klimat skulle enligt utredarnas mening skapas genom "socialisering av naturtillgångar, utbyggd offentlig kontroll av det ekonomiska livet, växande löntagarinflytande och en tilltagande ekonomisk nationalism".

Jag kan naturligtvis inte här ta upp tiden med att göra en utförlig och detaljerad genomgång av koncentrationsutredningens betänkande. Jag skall endast nämna några egendomligheter i framställningen.

I en diskussion av orsakerna till de internationella koncernernas framväxt sägs det på en sida i utredningen att alla de stora svenskägda företagen med omfattande utlandsverksamhet byggdes upp kring specifika svenska uppfinningar. Några sidor senare sägs något helt annat: "Om den nya tekniken är en klart identifierbar process eller produkt som lätt kan patenteras blir de internationella koncernerna inte lika överlägsna. Det kan därför antas att deras styrka mera ligger i det successiva utvecklandet av ny teknik än i de stora sprången ---." Skiljer sig då svenska företag från andra eller vilket av de bägge påståendena är oriktigt?

En av de grundläggande teserna i utredningen är att eftersom ett utländskt företag har olika handikapp jämfört med ett inhemskt företag genom sämre kunskaper om t. ex. lagstiftning, arbetsmarknad, språk och sedvänjor, så krävs det "en ganska kraftig förklaring av varför utländska i stället för inhemska företag bedriver den verksamhet som i enlighet med traditionell ekonomisk teori kommer att förläggas till ett givet land". Det är väl, herr talman, att något krångla till det. Sådana handikapp kan naturligtvis finnas, men förefaller inte ha någon avgörande betydelse jämfört med sådana faktorer som exempelvis lägre löner och möjligheter till högre profiter. Bakgrunden till utlandsinvesteringen torde oftast vara den kapitlexport som utmärker monopolkapitalismen och kapitalägarens önskan att genom direkt kontroll få ut så stor vinst som möjligt.

En väsentlig utgångspunkt för hela undersökningen sägs vara, att "företagsorganisationer uppkommer och växer delvis därför att de är överlägsna (eller i varje fall privatekonomiskt mer lönsamma än) marknads-mekanismen i att samordna vissa typer av ekonomiska aktiviteter och i att utjämna risker". Koncentrationsutredningen ser därför "effekterna av internationell koncernbildning till dels som analoga med effekterna av utrikeshandeln". Det förefaller vara en både felaktig och farlig teori, som bygger in ett försvar för de internationella koncernerna i själva de

*Om internationella
koncerner*

teoretiska utgångspunkterna. Utrikeshandeln anses ju normalt leda till effektivitetsvinster, bl. a. genom att den försvårar upprätthållandet av monopol i de olika ländernas inre ekonomier. De internationella koncernerna bygger däremot vanligen på och befordrar monopolistiska förhållanden.

I ett avsnitt som diskuterar de samhällsekonomiska följderna av internationella koncerner sägs att utredningens slutsatser "bygger på förutsättningen att industriländer som Sverige kan återställa full sysselsättning och jämvikt i betalningsbalansen med vanlig ekonomisk politik inom en inte alltför lång tidsrymd – kanske ett par tre år". Av denna falska förutsättning dras slutsatsen att det är de internationella koncernernas benägenhet att vålla kortsiktiga störningar i den samhällsekonomiska balansen som är enda problemet. I själva verket torde de långsiktiga störningarna och förvriddningarna av de ekonomiska förhållandena också vara mycket stora.

Den metod som utredningen följt har varit "att jämföra den svenska ekonomin sådan den ter sig i dag i vissa avseenden med den ekonomi vi skulle ha om internationell koncernbildning inte vore tillåten, medan alla andra juridiska och tekniska förutsättningar vore lika". Hur kan en sådan metod betecknas som vetenskapligt korrekt när de internationella koncernerna i själva verket är en lagbunden följd av en ekonomisk utveckling eller, för att vara mera precis, av kapitalismens utveckling till monopolkapitalism, som sker under bestämda tekniska och juridiska förutsättningar?

I samma avsnitt sägs att den företagstyp som internationell koncernbildning utgör "har antagits vara framgångsrik därför att den är en samhällsligt och/eller privatekonomiskt lönsam lösning av vissa internationella samordningsproblem". "Andra lösningar skulle utvecklas (på samma slags problem) om internationell koncernbildning inte stode till buds", säger utredningen. Detta är ju ett direkt försvar för de internationella monopolens maktställning, som ingenting har med vetenskaplig analys att göra. Att framställa de multinationella företagens profittjäkt och makt-hunger som "lösningar av vissa internationella samordningsproblem" är ju ett direkt hån mot alla de lönarbetare/konsumenter som drabbas av denna verksamhet. Menar verkligen koncentrationsutredningen att man skall gå till de arbetslöshetsshotade arbetarna och tjänstemännen vid Goodyear, Sweda och Surte glasbruk och säga att nu har "de internationella samordningsproblemen" lösts på ett annat sätt, så därför får ni gå ifrån era jobb?

Endast ett citat till i denna naturligtvis ytliga genomgång av några teser i utredningen om de internationella koncernerna: "Det är en omtvistad, men observerad, fråga huruvida internationell koncernbildning ökar eller minskar inslaget av monopolvinster i de berörda branscherna och det är inte så självklart som det ytligt kan förefalla att internationella koncerner allmänt står starkare mot fackföreningarna i lönekampen i industriländer. Erfarenheterna pekar åt båda hållen."

Det är kanske det sist anförda som fått skribenter i de fackliga huvudorganisationernas tidskrifter att tända. Både LO och TCO understryker i sina utredningar om de multinationella företagen de stora problem som dessa skapar för den fackliga rörelsen. I LO-utredningen heter det exempelvis:

”De fackliga problemen som skapas av de multinationella företagens verksamhet är i princip desamma som möter i all facklig verksamhet. Men genom de multinationella företagens storlek och internationalisering förskjuts styrkeförhållandena till kapitalets fördel. De positioner som fackföreningsrörelsen efter många års kamp lyckats uppnå urholkas genom de multinationella företagens ökade betydelse i ekonomin.”

I min interpellation har jag anförut några utdrag ur den skarpa kritik som i de fackliga huvudorganisationernas tidskrifter riktats mot koncentrationsutredningens betänkande. Jag skall här bara erinra om några av dem.

I Fackföreningsrörelsen säger LO:s expert på multinationella företag bl. a.: ”Den enda effekten som betänkandet har är att det pacificerar och slätar över problemen med de multinationella företagen”. I en artikel i TCO-tidningen sägs det: ”Sammanfattningsvis måste konstateras att det föreliggande dokumentet från koncentrationsutredningen inte fyller de vetenskapliga krav som det finns anledning att ställa på en produkt från en statlig utredning. — — — Från fackligt håll måste nu krävas en ny statlig utredning som tar upp alla de frågeställningar som misshandlats eller ej behandlats av koncentrationsutredningen.”

Herr talman! Det här är knappast något forum för en diskussion av de vetenskapliga krav som bör ställas på en doktorsavhandling. Däremot vill jag uttala min stora förvåning över att detta resultat av en privatmans vedermödor läggs fram som ett betänkande av den statliga koncentrationsutredningen. Denna har därmed tagit på sig ansvaret för produkten, och då måste det sägas rent ut att utredningen inte har fullgjort de skyldigheter som åvilade den enligt de givna direktiven. Jag måste t. o. m. beteckna det som en skandal att man skiljer sig från det högst allvarliga problemet om de multinationella företagen och deras verkningar på detta sätt.

Utredningen har nu sänts ut på remiss, och industriministern vill i väntan på remissvaren inte säga så mycket. Han säger sig dock dela den oro för de multinationella företagens utveckling som bl. a. kommer fram i de tidskriftsartiklar jag refererat till. Det håller jag honom räkning för. Jag avser att återkomma och kräva ytterligare besked om regeringens fortsatta åtgärder.

Överläggningen var härmed slutad.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

§ 22 Om åtgärder för att säkerställa sysselsättningen i Gävleborgs län, m. m.

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Gillströms* (s) den 25 november anmälda interpellation, 1975/76:63, dels herr *Östrand*s (s) den 20 november anmälda fråga. 1975/76:118, och anförde:

Herr talman! Herr Gillström har i en interpellation frågat mig dels om regeringen på förhand varit informerad om pågående förhandlingar rörande fusion mellan Stora Kopparbergs Bergslags AB och Bergvik och Ala AB resp. Kopparfors AB och AB Papyrus samt de konsekvenser fusionerna kan innebära för berörda områden, dels om jag med anledning härav avser vidtaga särskilda åtgärder för att säkerställa sysselsättningen i Gävleborgs län. Vidare har herr Gillström frågat mig om jag kan lämna sådana garantier beträffande AB Sonab att berörd personal i Gävle och Lövånger kan känna trygghet i sin nuvarande anställning. Herr Östrand har frågat mig hur jag bedömer konsekvenserna för skogsindustrin i södra Norrland av den fusion som aviserats mellan Stora Kopparbergs Bergslags AB och Bergvik och Ala AB.

Jag besvarar interpellationen och frågan i ett sammanhang.

Vad först gäller samgåenden mellan företag anges bakgrunden härtill ofta vara att man vill få till stånd ett effektivare utnyttjande av de gemensamma resurserna. Detta kan gälla produktionen, marknadsföringen, finansieringen eller andra områden av verksamheten. I den bransch det här är fråga om – skogsindustrin – kan det dessutom röra sig om att effektivare utnyttja en knapp råvara – skogen. Kan ett samgående mellan Stora Kopparberg och Bergvik och Ala resp. mellan Kopparfors och Papyrus bidra till att företagens resurser kan tillvaratas mer effektivt och därmed stärka företagets konkurrenskraft och förmåga att långsiktigt trygga sysselsättningen, är detta givetvis bra. Regeringen informerades om planerna på dessa samgåenden endast helt kort före offentliggörandet. En förklaring härtill kan vara att resp. företag, enligt vad jag har inhämtat, till de anställda och deras organisationer har lämnat sådana garantier beträffande bl. a. sysselsättningen att dessa i huvudsak ser positivt på fusionerna.

Jag är också personligen övertygad om att de aktuella samgåendena kommer att ge starkare företagsgrupperingar och därmed garantier för att konsekvenserna av fusionerna för skogsindustrin kommer att bli positiva på lång sikt. Samtidigt vill jag erinra om att regeringen i propositionen 1975/76:56 har föreslagit en sådan ändring av 136 a § byggnadslagen att vi får möjlighet att pröva utbyggnader inom skogsindustrin med avseende på hushållningen med skogsråvara. Om förslaget bifalles, innebär det att man inom de nybildade koncernerna inte kan i större omfattning föra över råvaruresurser från en rörelsegren eller anläggning till en annan utan regeringens tillstånd.

Vad beträffar de ekonomiska svårigheterna inom Sonab har dessa pågått

under en tid. Sonab ingår som bekant i Statsföretagsgruppen. Bolaget har erhållit stora koncernbidrag för utveckling och investeringar syftande bl. a. till att trygga sysselsättningen. Med hänsyn till det allvarliga ekonomiska läget diskuteras f. n. Sonabs framtid mycket ingående inom Statsföretag. Jag vill inte utesluta att resultatet av dessa diskussioner kan leda till att Statsföretag kommer att så långt möjligt är trygga sysselsättningen för de anställda inom Sonab.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

Herr GILLSTRÖM (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret. Den här interpellationen har ställts för att jag av herr industriministern skall få ett om möjligt lugnande besked för de människor i vårt land som i första hand berörs av de två företagsfusioner som vi under den senaste tiden har fått kännedom om. Det är inte att undra på om människorna i Gävleborgs län kanske känner mer oro än andra – sett mot bakgrunden av de svårigheter med sysselsättningen som det länet har haft under senare år och sett mot bakgrunden av att största delen av den verksamhet som de här fyra företagen har bedrivit ändå ligger i eller i nära anknytning till Gävleborgs län. Man måste ha i minnet att det här är det största företagsköpet i Gästrikland under det här århundradet, och på några dagar har Gävleborgs fyra stora företag smält samman till endast två stycken, nämligen Iggesund och Korsnäs-Marma. Det är mycket tveksamt om man skall ta de lugnande och positiva besked som företagsledningarna lämnat för någonting realistiskt. Det kan finnas en hel del synpunkter att lägga på tillkomsten av sådana här storföretag, men jag skall nöja mig med att peka på några saker som har nämnts i sammanhanget.

Givetvis spelar vinstintresset en mycket stor roll vid ett sådant här tillfälle. Företagen har kapitalbrist och kan från tid till annan uppleva dålig lönsamhet, och därför vill man genom att lägga samman två eller flera företag öka lönsamheten. Man pekar också i det fallet på att med de till varandra nära gränsande skogsområdena kan man utföra ett mera rationellt skogsbruk med samma ägare. Man har också som skäl angivit en samordning av den vattenkraftsproduktion som de olika företagen förfogar över och att man därmed skulle kunna spara en hel del olja. Dessutom anses det att genom en sådan fusion kan man bättre specialisera de olika driftsenheterna inom företaget.

Herr industriministern har också i sitt svar på min interpellation tagit fram de här synpunkterna som bakgrund till sådana här företagsfusioner. Det är naturligtvis riktigt att dylika överväganden ligger bakom ett samgående, men man får inte vara helt främmande för att det också kan vara helt andra skäl. Man bör komma ihåg att ett sådant skäl kan vara aviseringar som har gjorts om en skärpning av realisationsvinstbeskattningen. Det är troligt att denna väntade skärpning har påskyndat transaktionerna, som ju har gått ovanligt fort för att gälla så stora affärer. Det låter naturligtvis bra när man vill göra sådana här samgåenden för att effektivare utnyttja en knapp råvara, skogen, som herr industrimi-

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

nistern uttrycker sig i sitt svar, men man måste väl ändå fråga sig om det kan vara nödvändigt, sett utifrån de ägarbyten som redan har skett vid många olika tillfällen, t. o. m. inom de här företagen; det kan inte vara ett av de starkare skälen till en samordning av verksamheten. På samma sätt kan man vara mycket tveksam till om kraftproduktionen har haft någon större betydelse som bakgrund vid samgåendet.

Men jag skall inte närmare försöka analysera vad som har kunnat ligga bakom dessa mycket stora företagsfusioner. Jag skall i stället gå in på några andra faktorer som jag tycker är mycket viktiga i det här sammanhanget. Det sägs i svaret på interpellationen att regeringen informerades om planerna på dessa samgåenden endast helt kort före offentliggörandet. Jag frågar mig vilka möjligheter i så fall regeringen har haft att i något avseende påverka den pågående förvandlingen från fyra företag till två. Det är ju inte bara regeringen som har blivit informerad helt kort före offentliggörandet – vad nu uttrycket "helt kort" egentligen innebär. Går det att närmare precisera?

Eftersom vi är två som fått svar på likartade frågor samtidigt, tar jag i fortsättningen upp förhållandena beträffande Kopparfors-Papyrus och Sonabs svårigheter, medan herr Östrand utvecklar de omständigheter som gäller Stora Kopparberg och Bergvik och Ala.

Tyvärre har jag inte fått något svar över huvud taget på frågan om herr industriministern avser att vidta några särskilda åtgärder för att säkerställa sysselsättningen, i detta fall för Gävleborgs län. Jag har redovisat, ur länsplaneringen, att länet fram till 1990 för att komma i ett sysselsättningsläge, som någorlunda stämmer överens med genomsnittet för våra svenska län, måste tillföras 25 000 arbetstillfällen. Då tycker vi gävleborgare, att det som har skett under de senaste dagarna är något som kan försvåra möjligheten för länet att förverkliga den målsättningen.

Fusionen mellan Kopparfors och Papyrus är kanske mer överraskande med hänsyn till de geografiska omständigheter som gäller i fallet. Kopparfors är alltså ett företag som framför allt har sin verksamhet i Gästrikland medan Papyrus arbetar i södra delen av landet, ett område där sysselsättningsmöjligheterna är avsevärt bättre än i den norra delen av landet. Det är därför också förknippat med stor osäkerhet hur utvecklingen kommer att bli där. Kan man från statligt håll påverka tillkomsten av en pappersfabrik i Norrsundet i anslutning till den massafabrik som Kopparfors redan har där? Jag begär inte att herr industriministern så här utan vidare skall kunna svara på en sådan fråga, men jag skulle önska att industriministern har den i åtanke och undersöker möjligheterna att vara pådrivande part i utvecklingen av ett pappersbruk i anslutning till befintlig fabrik vid Norrsundet.

Men ändå är det kanske inte den kommun där Norrsundet ligger, nämligen Gävle, som kommer att starkast beröras av den här sammanslagningen. Kopparfors har sitt huvudkontor i Ockelbo, och det är ju en liten kommun med en mycket negativ befolkningsutveckling. Kommunen har under en femårsperiod minskat sin befolkning med 400 män-

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

niskor, och man skall komma ihåg att det är på en befolkning som 1974 uppgick till ungefär 6 500 personer och att prognosen fram till 1990 säger, att denna lilla kommun ytterligare kommer att få släppa ifrån sig bortåt ett tusental, som tvingas lämna kommunen i brist på sysselsättning.

Det är alltså bakgrunden till den oro som man känner i det här området. Administrationspersonalen i Kopparfors uppgår till ett sjuttioal män- niskor. Närmast kommer väl förmodligen försäljningsavdelningarnas per- sonal och vissa andra högre tjänster att bli berörda, och det betyder ett tjugotal människor. På kort sikt kommer kanske Ockelbo, om inte alla goda krafter kan samverka för att behålla huvudkontoret i kommunen, att förlora bolagsskatten, som f. n. uppgår till ca 600 000 kr., dvs. mot- svarande närmare en skattekrona för kommunen.

På längre sikt betyder en eventuell förflyttning av nämnda försälj- ningsavdelning ytterligare bortfall av skatter från människor med ganska goda inkomster. Tillsammans betyder dessa förluster naturligtvis ock- så svårigheter att klara kommunal service. Även om jag är medveten om att denna sida av problemet inte bara berör industriministern inom regeringen, finns anledning fråga sig om inte samhället lagstiftningsvägen borde ges möjlighet att på ett eller annat sätt komma in i företagens beslutsprocess. Kanske kan gällande regler för markköp också överföras till detta område. Det skulle betyda att samhället finge rätt till förköp vid dessa fusioner. Jag är helt på det klara med att ingen kommun kunde gå in som köpare vid affärer av denna storleksordning. Däremot kunde staten givetvis agera, och samhället kunde om inte annat så dock vinna tid och påverka beslutsfattandet. Nuvarande förhållanden är helt otill- fredsställande, om man betänker att det för att företagen skall fungera har krävts stora samhällsinvesteringar i form av vatten och avlopp, vägar, skolor, barnstugor, bostäder etc.

Ett steg i rätt riktning är naturligtvis det förslag till ändring av bygg- nadslagen för att möjliggöra prövning av utbyggnader inom skogsindust- rin som regeringen nu föreslår och som herr industriministern redovisar i sitt svar. Tycker industriministern att det är tillräckligt?

Vad slutligen beträffar Sonabs svårigheter är industriministerns svar oroande. Vad betyder t. ex. Sonab för ett samhälle som Lövånger, där företaget helt dominerar arbetsmarknaden? I det avseendet krävs en pre- cisering av svaret. Industriministern uttalade bl. a.: "— — jag utgår sam- tidigt från att Statsföretag kommer att trygga sysselsättningen för de anställda inom Sonab". Menas därmed att detta skulle ske på de berörda orterna, Gävle och Lövånger, eller innebär svaret omplaceringar till andra orter och företag inom Statsföretagsgruppen?

Herr ÖSTRAND (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret.

Jag kan väl utan vidare säga att det är snabba ryck nu för tiden på fusionsområdet. Det är bara några dagar sedan jag ställde min fråga, och så får man då plötsligt genom pressen vetskap om att även Kopparfors

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

AB skall upphöra som ett självständigt företag. Som herr Gillström tidigare har varit inne på är både Bergvik och Ala AB och Kopparfors AB i och för sig stora och bärkraftiga företag, med egna förvaltningar inom landet, och de har stora skogsinnehav som gränsar till varandra. Därför är det givetvis svårt att över huvud taget förstå anledningen till sådana fusioner men kanske framför allt den fusion som har skett mellan AB Papyrus och Kopparfors AB, vilken har medfört att Kopparfors knyts till en sydsvensk skogskoncern.

Man får otvivelaktigt en mycket stark känsla av att det i första hand är ägarintressen som är avgörande vid fusioner av den här typen, men att vad som är bäst för samhället ur bl. a. regionalpolitisk synpunkt har så att säga mycket liten eller ingen som helst betydelse. Det har sagts att den aviserade fusionen mellan Stora Kopparbergs Bergslags AB och Bergvik och Ala AB enbart skulle innebära fördelar, men man kan ändå inte undgå att känna en viss oro, eftersom Stora Kopparberg inte är ett renodlat skogsföretag utan även har en rätt omfattande järnhantering. Vi vet att förlusterna inom järnhanteringen, bl. a. på grund av konjunkturedgången, är mycket stora. Enligt uppgift kommer Domnarvets Jernverk – som tillhör Stora Kopparberg-koncernen att för år 1975 ha förluster som torde röra sig om ca 150 miljoner, och för år 1976 beräknas förlusten uppgå till ca 250 milj. kr. De åtaganden som Stora Kopparberg har gjort i valsverket i Gävle kommer givetvis också att ställa stora krav på investeringsvilligt kapital. Slutligen har utbyggnaden av Skutskär med ca 150 miljoner överstigit de beräknade kostnaderna.

Mot denna bakgrund menar jag att det finns risk för en konkurrens inom koncernen om kapital för nyinvesteringar, där då träsidan givetvis kan komma i kläm. Denna utveckling måste enligt mitt sätt att se på allt sätt förhindras. Varför? Jo, därför att för Gävleborgs län har den trävarubaserade industrin större betydelse för sysselsättningen än på många andra håll. Den sektorns andel av den totala sysselsättningen är för riket i dess helhet ca 4,5 %, medan den för Gävleborgs län är ca 10 % och för Söderhamn, där Bergvik och Ala har sitt huvudkontor, uppgår till hela 21 %. Om länet skall kunna uppnå samma sysselsättningsgrad som genomsnittet för riket, behövs det enbart fram till år 1980 tillskapas ca 8 500 nya jobb, allt enligt Länsplanering 74. En hel del av de jobben skulle naturligtvis kunna tillskapas inom skogssektorn, om råvaran förädlades i större utsträckning än vad som görs i dag. Då förutsätter detta naturligtvis att förädlingen sker inom länet, men genom dessa fusioner föreligger det också risk för att betydande delar av länets skogstillgångar kommer att förädlas i andra delar av landet.

Nu säger visserligen industriministern att om propositionen 1975/76:56 om ändring i byggnadslagen vinner bifall här i kammaren får regeringen möjligheter att pröva utbyggnaden inom skogsindustrin med avseende på hushållningen med skogsråvara. Det skall då också innebära att man inom de nybildade koncernerna inte i större omfattning kan föra över råvaruresurser från en rörelsegren eller en anläggning till en annan utan

regeringens tillstånd.

Herr talman! Jag har läst propositionen och kommit – tyvärr – till den slutsatsen, att den prövning som föreslås avser utbyggnader som innebär *en ökad förbrukning av skogsråvara* men däremot inte utbyggnader som innebär att man skall kunna öka förädlingsgraden. Om mitt antagande är riktigt, betyder den föreslagna ändringen i byggnadslagen ingen som helst garanti för att inte koncernerna i fortsättningen väljer att i ökad grad förädla de skogsprodukter som utvinns i Gävleborgs län utanför länets gränser. Det innebär väl då heller inga garantier för att man inte genom utbyggnader i en region minskar eller helt upphör med produktionen i en annan region, om det inte blir fråga om en ökad förbrukning av skogsråvaran. Mot bakgrund av vad jag tidigare sagt om den stora betydelse skogsindustrin har för länet menar jag att fusioner av den här typen på sikt kan få svåra konsekvenser.

Nu är det möjligt att jag har dragit fel slutsatser när det gäller prövningsrätten enligt propositionsförslaget, och ingen skulle naturligtvis bli gladare än jag, om så vore fallet. Jag kanske i stället skall tolka industriministerns svar i detta avsnitt så, att regeringen, om förslaget går igenom, får möjligheter att pröva ansökningar om utbyggnader inom skogsindustrin ur alla aspekter – även de regionalpolitiska. Det skulle vara bra om jag vid det här tillfället kunde få ett förtydligande av industriministern i detta avseende.

Så kommer jag in på informationen till de närmast berörda, nämligen kommunen och de anställda. Vid fusionen mellan Stora Kopparberg och Bergvik och Ala kan jag nämna att Söderhamns kommun fick information endast *en timme* innan beslutet fattades, och företagsnämnden fick sin information två dagar *efter* offentliggörandet. De fackliga representanterna i bolagsstyrelsen fick enligt uppgift i sin tur information kort före styrelsemötet. Detta är givetvis helt otillfredsställande ur alla synpunkter. Det blir ju närmast en omöjlig uppgift för de fackliga representanterna i styrelsen att med så kort varsel bedöma konsekvenserna i alla avseenden av ett beslut av den här storleksordningen, som berör tusentals anställda vars intressen de som fackrepresentanter är satta att bevaka.

Visserligen har företagsledningen försäkrat att några förändringar inte skall ske annat än marginellt och att sysselsättningen för de anställda skall tryggas, men, herr talman, jag kan ändå inte i det här sammanhanget låta bli att erinra om en annan fusion för en del år sedan, som också berörde min hemkommun Söderhamn. Den gången förvärvade dåvarande Korsnäs Marma-Långrör, som hade huvuddelen av sin verksamhet förlagd till Söderhamn. Då lämnades också besked om att några större förändringar inte skulle genomföras – men vad var det som hände? Efter en kort tid försvann hela administrationen från Söderhamn, och brädgården med ca 100 anställda lades slutligen ned i år. De produkter som framställdes i distriktet skeppades tidigare över Söderhamn. Det har också helt upphört. Man har vidare gjort den förändringen att sista steget i massaframställningen har flyttats från fabriken i Söderhamn. Om det

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

blir ytterligare förändringar vet vi ingenting om, men ett är klart, och det är att hundratals människor har mist sin utkomst i Söderhamnsregionen på grund av Korsnäs köp av Marma-Långrör, trots de försäkringar som gjordes i samband med köpet.

Nu vill jag naturligtvis inte med detta ha sagt att jag befarar samma utveckling för Bergvik och Ala AB:s anställda, om den aviserade fusionen med Stora Kopparberg blir en realitet. Man får innerligt hoppas att de försäkringar som nu har lämnats skall vara hållbara för framtiden. Men dessa två exempel visar ändå med all önskvärd tydlighet att informationen måste lämnas i ett mycket tidigare skede; det tror jag industriministern är helt ense med mig om. De visar också att samhället och de anställda måste skaffa sig ett *avgörande inflytande* över transaktioner av denna storleksordning. Det är vad som är bäst för de anställda och för samhället – och det är samhället som har ansvaret för sysselsättningsutvecklingen i berörda områden – som måste vara avgörande vid fusioner och inte vad som är bäst för en viss finansfamilj.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Då det gäller informationen kan jag helt instämma i vad som här har sagts, framför allt när jag hör här att de anställda bara någon timme före beslutet fick ta del av vad som var å färde. Informationen har inte varit tillfredsställande.

Som svar på frågan när regeringen fick informationen kan jag säga – jag kan nu bara svara för mig själv – att det tillgick på ungefär samma sätt. I ena fallet fick jag beskedet någon timme innan det blev publikt. I det andra fallet var jag på besök i Skottland och fick en i och för sig vänlig telefonpåringning med ett besked om att en fusion nu skulle ske.

Här kommer vi in på frågan hur informationen skall läggas upp. Vilka krav har man rätt att ställa på information?

Vi har hela den arbetsrättsliga diskussionen om medinflytande och den lagstiftning som kommer att behandlas i vår. Regeringen överväger – det har jag tidigare sagt offentligt – att vidga samhällets, statens möjligheter till representation direkt i företag. Men vi överväger framför allt att föreslå möjlighet för kommunerna till insyn i de företag som är dominerande i kommunerna. Vi räknar med att förslaget kommer att gälla företag med mer än 500 anställda. Jag hoppas att vi på det sättet så småningom skall kunna åstadkomma en möjlighet för de anställda att bli informerade och att påverka besluten, men också en möjlighet för samhället – stat och kommun – att göra det.

Som framkommit av båda anförandena efter mitt svar är kommunen, länet, den stora regionen i mycket hög grad beroende av de beslut som fattas. Men här kommer vi också in på ett principiellt utomordentligt intressant problem, nämligen hela den strukturmställning som pågår i det industriella samhället och som inte är något nytt. Den har gått fram över en rad branscher – jag behöver bara nämna textil- och sko-

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

industrin. Där måste vi ändå vara med och göra en bedömning av förutsättningarna för konkurrenskraften i företagen, i branschen. Vi kommer då i vissa fall också att tvingas företa en avvägning mellan effektiviteten i företagsverksamheten och de konsekvenser en eventuell omställning kan få. Oberoende av hur man löser informations- och medinflytande-frågorna kvarstår dessa problem. Även om vi skulle lyckas trygga sysselsättningen, dvs. se till att det inte företas några förändringar alls, så minskas kanske effektivitet och konkurrenskraft, och därmed kan vi på längre sikt äventyra jobben i företagen.

Men det är också fråga om i vilken takt och på vilket sätt omstruktureringen skall ske. Det är väl där huvudproblemet finns. Vi måste ha en väsentligt längre gående planering, inte minst på det industriella området – en hushållning med våra tillgångar och resurser, en planering som måste ske i samverkan mellan samhället, företagen och de anställda. När vi finner det nödvändigt att medge fusioneringar eller att delta i dem, skall vi kunna se till att de görs på ett sådant sätt att vi ändå garanterar tryggheten i sysselsättningen även om det blir annan verksamhet för dem som berörs av omstruktureringen. Det är det vi måste ta sikte på.

I dag har vi inte instrumenten eller förutsättningarna att säga: Ni får inte genomföra en fusionering. Men vi kommer att skaffa oss ökade möjligheter. Här har pekats på vad vi kan göra inom skogsindustrin genom ändringen av 136 a § i byggnadslagen, där vi har begärt en utvidgning. I och för sig ger det inte den direkta rätten att på grund av rent regionalpolitiska problem stoppa en fusionering eller en omställning, men vi kan indirekt påverka den. Jag vill hänvisa till regeringens beslut beträffande utbyggnaden av MoDo. Där fick vi en presentation av förslaget som innebar att MoDo skulle tillgodose en del av ökningen av råvarubehovet genom nedläggning av Mariannelunds fabrik i Jönköpings län. Där har vi skrivit in som ett av villkoren att företaget skall medverka till att klara sysselsättningen på den ort där nedläggningen blir nödvändig för genomförande av hela den här operationen.

Det är så jag menar att vi skall gå till väga. Vi får diskutera de regionala problemen i anslutning till prövningen av ansökningar av den här arten, där vi kommer in på ett tidigt skede i diskussionen. Det är vad vi kan göra nu med den uppläggning som vi har godtagit: ett frivilligt moratorium mellan företagen inom det skogspolitiska området. Men vi arbetar nu med en utredning med sikte på att få fram ett skogspolitiskt näringsprogram, som vi hoppas kan träda i tillämpning 1978 efter det moratorium som nu gäller. Där kommer just de regionalpolitiska synpunkterna att få en mera avgörande betydelse.

Bekymren är tyvärr stora på många håll, och jag kan inte säga annat än att de naturligtvis är stora också i Gävleborgs län. Vi måste så långt det över huvud taget är möjligt med de regionalpolitiska medel som står till förfogande medverka till att åstadkomma en bättre balans och en utbyggnad av industrin också inom detta område.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa sysselsättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

Jag skall inte allt för mycket exploatera den gemensamma utredning som nu görs genom Statsföretag, NJA och Stora Kopparberg om ett eventuellt valsverk i Gävle, men jag vill ändå peka på att den inte bara är ett led i de regionalpolitiska ansträngningarna att försöka påverka företagen i deras etableringsval, utan här kommer också nya initiativ som kan få stor betydelse framöver. Man invänder förmodligen att det där räcker inte långt. Det gäller emellertid att ta ett steg i taget och vi kan väl ändå vara överens om att dessa etableringar kommer att vara utomordentligt angelägna och efterfrågade inom många områden.

Jag har inte kunnat lämna annat än ett ganska knapphändigt svar beträffande Sonab. Jag har angett att den ekonomiska situationen för Sonab enligt de uppgifter vi fått från Statsföretag är besvärande och att man inte kan fortsätta med en så stor förlust i verksamheten utan ordentligt måste gå igenom det hela. Det förutsätter jag att Statsföretag och Sonab gör i samarbete och att man kommer att presentera sina förslag eller vidta de åtgärder som ter sig nödvändiga. Jag har i det här fallet liksom över huvud taget när det gäller statlig företagsverksamhet velat ställa det kravet att man, innan man företar någon begränsning eller lägger ned en verksamhet, undersöker alla förutsättningar för att skapa ny sysselsättning eller ge garantier för den sysselsättning man redan har. Det kravet ställer vi nu på Statsföretag och Sonab. Efter de samtal vi haft vet jag också att man verkligen tar detta på allvar. Självfallet gäller då detta främst de orter och de regioner i vilka företagets verksamheter i dag bedrivs.

Förhållandena är allvarliga för den region som berörs i interpellationen, men jag har ändå velat rikta uppmärksamheten på de principiellt mer långtgående problem som vi står inför i det industrisamhällets utveckling som vi upplever och där vi inte kan komma ifrån att det sker förändringar. Vi måste gemensamt försöka åstadkomma en väsentligt bättre planering för att skapa ökad trygghet för de människor som för sin utkomst i så hög grad är beroende av sin anställning.

Herr ÖSTRAND (s):

Herr talman! Det var välgörande att lyssna till industriministerns senaste inlägg. Det visar att han har uppmärksamheten riktad på de problem vi har i länet. Men det var välgörande också så till vida att det gav besked om att industriministern är klart medveten om att samhällets inflytande över sådana här företagsfusioner måste förstärkas.

När det gäller frågan om ändringar i byggnadslagen sade industriministern att man f. n. inte har några direkta möjligheter att ur regionalpolitisk synpunkt pröva utbyggnader som inte medför ökat uttag av skogsråvara. Jag tolkar emellertid industriministerns uttalande så, att om någonting sådant skulle förekomma är industriministern beredd att föreslå en ändring av lagstiftningen i detta avseende.

Om man tittar på strukturen av skogsnäringen i Gävleborgs län kan man ställa sig frågan om de här fusioneringarna var det lämpligaste för

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

länets utveckling. Vi hade tre stora skogsbolag: Iggesund, Bergvik och Ala samt Kopparfors. Det kanske ur samhällets synpunkt hade varit lämpligare att de tre skogsbolagen med stora skogsinnehav som gränsar till varandra hade inlett ett närmare samarbete. Då hade det, som jag ser saken, funnits helt andra garantier för att den skogsråvara som har så stor betydelse för utvecklingen i Gävleborgs län skulle ha förädlats inom länet. Men tyvärr är det olika ägarintressen som dominerar i de här företagen och därför finns f. n. inte dessa möjligheter.

Det är ju de anställdas sysselsättning och utkomst som är det viktigaste. Det måste då givetvis vara det enda riktiga att vi snart kommer till en ordning där de anställda med samhällets medverkan får göra en grundlig samhällsekonomisk analys av sådana här aviserade fusioner. Om de inte tjänar samhället och utvecklingen inom regionen skall man kunna säga nej.

Jag vet att industriministern har dessa problem för ögonen och jag hoppas innerligt att vi successivt skall kunna bygga ut samhällets inflytande på detta område.

Herr GILLSTRÖM (s):

Herr talman! Jag noterar också med tacksamhet att herr industriministern har en positiv inställning till utvecklingen i vårt län.

Det är ju så att vi har förlorat bara i Gävle kommun 3 000 arbetstillfällen under en tioårsperiod. Länet har också varit ett av de två Norrlandslän som under senare år förlorat en mängd människor. Men jag vill också säga att vi under den senaste tiden noterat en markant ökning av befolkningen. Det beror naturligtvis till mycket stor del på lokaliseringen av statliga verk till Gävle. Därmed har man emellertid inte hjälpt hela länet. Det finns behov också i andra delar av länet.

Vi tar ett steg i taget, säger industriministern. Bara det går framåt må det vara hänt, men vi har tyvärr upplevt några år när varje steg varit ett steg bakåt. Därför var vi ängsliga – och är kanske inte helt lugnade nu heller – att det skulle hända någonting med Sonab. Man måste ha i minnet att det var Aga som ägde fabriken tidigare. Då gick det ju bakåt under några år på ett sådant sätt att företaget höll på att upphöra när Sonab kom in och tog över. Därför skulle det vara dubbelt olyckligt om man inte skulle klara sysselsättningen.

När industriministern mot bakgrund av den mycket dåliga information som skett i båda de här fallen av fusioner pekar på åtgärder som ger möjlighet för en kommun att bli representerad i en företagsstyrelse, vill jag säga att man bör vara på det klara med de svårigheter som sådana representanter kommer att få. Jag vill som exempel nämna vad som inträffade när Kopparfors gick samman med Papyrus. De anställdas representanter kallades till styrelsesammanträde i Stockholm den 21 november. Anledningen var att man skulle ta ställning till ett markköp av ASEA. När man satt kring styrelsebordet lades det plötsligt fram ett förslag för de deltagande att ta ställning till som gällde samgående med Papyrus.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om åtgärder för att
säkerställa syssel-
sättningen i
Gävleborgs län,
m. m.*

Vad gör då de anställdas representanter i en sådan situation? Och vad skulle kommunens representant ha gjort? Ja, det finns två möjligheter. För det första kan man begära bordläggning av frågan. Vad händer då? Ja, majoriteten motsätter sig naturligtvis denna begäran från en liten minoritet. För det andra kan man reservera sig på den här punkten. Men den effekten hade väl egentligen inte betytt någonting. Dessutom hade det kanske varit en mycket tveksam åtgärd med tanke på att företagsledningen vid styrelsebordet talar om hur positiv denna fusion kommer att vara för personalen. Att under sådana förhållanden lämna en reservation tror jag inte särskilt många hade vågat sig på.

Jag menar att man skall vara på det klara med att om man tar vägen via kommunala representanter i företagsstyrelserna så måste man ge dem sådana befogenheter att det hela inte blir ett slag i luften.

Vad jag sade om möjligheterna till förköpsrätt för samhället, vilket inte på något sätt kommenterades av industriministern, har ändå aktualiserats i samband med detta köp. Kopparfors har samtidigt haft en annan affär på gång. Det är ofta så i ett företagsköp, då aktier byter ägare, att även tillhörande skog och mark ingår, men sker köpet i ett paket kan lagen om kommunal förköpsrätt inte tillämpas. Det finns alltså en lucka i lagen som med det snaraste måste täppas till. I det aktuella fallet var Kopparfors, ASEA och Surahammars bruk inblandade. Där skedde en indelning på sågverks- och stålverksrörelse som gjorde att Kopparfors kunde köpa bl. a. ett sågverk men också 24 000 ha skog och 1 700 ha åkermark utan att berörd kommun behövde kopplas in enligt lagen om förköpsrätt. Huruvida kommunen i andra hand för bostadsbyggnad o. d. kan köpa delar av den här marken till samma pris som gällt om förköpslagen fungerat vet jag inte, men det kan kanske ske efter förhandlingar.

Oavsett det vill jag gärna fråga herr industriministern om det inte är dags att snarast se över lagen om kommunal förköpsrätt för att förhindra liknande affärer. Därutöver vill jag än en gång upprepa den fråga jag ställde i mitt första inlägg, nämligen om vi kan räkna med att herr industriministern är beredd att påverka tillkomsten av en pappersfabrik i Norrsundet för vidareutveckling av den massa man tillverkar där. Det finns planer på detta även om de inte är särskilt långt komna. Vi tror det skulle vara synnerligen lyckligt och bli ett bevis för att talet om en positiv utveckling av en fusion verkligen är riktigt.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag vill inte avge någon deklARATION i den sista frågan om pappersbruket. Den får prövas utifrån regionalpolitiska skäl och med hänsyn till råvarutillgång osv. Vi stöder över huvud taget en utvidgad förädlingsverksamhet också inom det skogspolitiska området.

Låt mig beträffande möjligheterna att påverka säga att det för ett par år sedan utarbetades ett förslag till möjligheter för de anställda att få information då det gäller köp och fusioner. Där fanns en promemoria

som gick relativt långt och där man även diskuterade förutsättningarna för vetorätt. Sedermera har dessa frågor blivit föremål för förhandlingar mellan LO och motparterna och vi ser det som ganska rimligt om de kunde lösas avtalsvägen. Går inte det får vi återkomma angående lagstiftning.

I fråga om förköpsrätten har det skett en översyn. Vi får väl se om de problem som dykt upp i anslutning till de fusioner som diskuterats ger anledning till uppmärksamhet i anslutning till arbetet med det skogs-politiska programmet. Jag tycker att en del av problemen hör hemma där.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 23 Om undersökningar för fastställande av faderskap

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Winbergs* (m) den 14 november anmälda interpellation, 1975/76:56, till herr justitieministern, och anförde:

Herr talman! Herr Winberg har frågat justitieministern om han anser att nu rådande förhållanden när det gäller möjligheterna att i framför allt faderskapsmål utföra vissa undersökningar är acceptabla och vilka åtgärder som justitieministern är beredd att vidta för att de i lag givna möjligheterna till dessa undersökningar skall kunna genomföras i praktiken.

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

I svar på en fråga av fru Hansson i samma ämne den 22 maj i år lämnade jag en redogörelse för läget beträffande s. k. utvidgade faderskapsundersökningar.

Den senaste innehavaren av tjänsten som antropolog och chef för det rättsantropologiska laboratoriet vid rättsläkarstationen i Stockholm avgick med pension i början av år 1975. Socialstyrelsen förordnade då föreståndaren för den blodgruppsserologiska avdelningen vid statens rättskemiska laboratorium att t. v. jämväl vara föreståndare för det rättsantropologiska laboratoriet. Bakgrunden härtill var den snabba utveckling som under senare år ägt rum när det gäller att med utnyttjande av biokemiska och blodgruppsserologiska metoder fastställa faderskap.

Under innevarande år har pågått ett omfattande arbete inom statens rättskemiska laboratorium med att lägga upp lämpliga rutiner för utvidgade faderskapsundersökningar med biokemiska och serologiska metoder. Arbetet har bedrivits i samråd med socialstyrelsen. Jämsides härmed har sådana undersökningar utförts med biträde av några av landets främsta experter inom de aktuella områdena. Enligt vad jag har inhämtat kommer verksamheten inom kort att kunna bedrivas i full omfattning. Ärendebalansen beräknas därefter kunna avarbetas tämligen snabbt.

Socialstyrelsen har under hösten 1975 också inlett förhandlingar med

*Om undersökningar
för fastställande av
faderskap*

Landstingsförbundet och regionsjukhusen om att överföra provtagning vid utvidgade faderskapsundersökningar från statens rättskemiska laboratorium till regionsjukhusen ute i landet. En sådan ordning skulle inte bara underlätta arbetet vid rättskemiska laboratoriet utan även vara till fördel för berörda enskilda personer. Målet är att både minska väntetiderna och med hjälp av moderna och rationella metoder få till stånd större säkerhet vid fastställande av faderskap än vad som var möjligt med tidigare använda metoder.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min interpellation.

En tämligen stor del av domstolarnas familjerättsliga mål gäller talan om faderskap till barn utom äktenskap och talan angående äktenskaplig börd. Vissa av dessa mål, kanske i första hand de som gäller faderskap, kan vara av komplicerad natur. Det är ju ofta fallet när barnets moder har haft samlag med flera män under konceptionstiden och flera presumtiva fäder är aktuella. Domstolen skall då göra en fullständig sannolikhetsavvägning. Efter den lagändring som skedde 1969 innebär detta att domstolen skall företa vad som kallas positiv sannolikhetsbedömning. Det skall med hänsyn tagen till samtliga omständigheter vara sannolikt att viss man är far till barnet.

I syfte att nå ett så materiellt riktigt resultat som möjligt är det naturligtvis även i dessa mål aktuellt med förebringande av bevisning på i rättegångar sedvanligt sätt. Eftersom det här är fråga om s. k. indispositiva tvistemål har rätten enligt allmänna rättsregler ett visst ansvar för att utredningen blir fullständig. Men det har dessutom genom en särskild bestämmelse i 13 § i den 1969 införda faderskapslagen slagits fast att det åligger domstolen att vaka över att frågan om barnets börd blir tillbörligen utredd. Det är alltså domstolens skyldighet att se till att utredningen blir fullständig, och domstolen skall då också beakta sådana förhållanden som kan peka på att utomstående, icke instämde man, kan vara far till barnet.

I de mer komplicerade faderskapsmålen – jag håller mig nu i första hand till faderskapsmålen – kan olika former av rättsmedicinsk utredning användas som bevismedel. Den rättsliga grunden för det är den s. k. blodundersökningslagen från 1958. Domstolen kan enligt den förordna om blodundersökning, vilket är det vanligaste, men också om "annan undersökning rörande ärftliga egenskaper". Dessa undersökningar har i regel under benämningen rättsantropologiska undersökningar utförts vid paternitetsavdelningen vid statens rättsläkarstation i Stockholm. De rättsantropologiska undersökningarna syns nu – det framgår delvis också av socialministerns svar – vara på väg att ersättas med vad som har kallats utvidgad rättsgenetisk undersökning, en undersökning som också tycks ingå under begreppet "annan undersökning rörande ärftliga egenskaper" i blodundersökningslagen.

*Om undersökningar
för fastställande av
faderskap*

Nu har emellertid möjligheten att i praktiken utföra dessa "andra undersökningar rörande ärftliga egenskaper" – det har ju hittills varit fråga om rättsantropologiska undersökningar – blivit allt mindre under senare tid. När domstolarna under senare år har förordnat om rättsantropologiska undersökningar, har väntetiden för parterna blivit mycket lång. Det har varit vanligt att parter har kallats till sådana undersökningar men för undersökningen fått utsatt en tidpunkt, som i väsentlig utsträckning legat mer än ett år framåt i tiden. Situationen har också försämrats under början av 1975, då de rättsantropologiska undersökningarna praktiskt taget upphörde. Som socialministern nämner har chefen för det rättsantropologiska laboratoriet avgått med pension i början av året. Enligt socialstyrelsens uppgift fanns vid det tillfället ca 200 balanserande ärenden vid laboratoriet.

Dessa förhållanden berördes också i den frågedebatt som ägde rum i kammaren i maj i år och som statsrådet nämner i sitt svar. I den debatten sade socialministern att socialstyrelsen då inom kort skulle lämna förslag till regeringen om verksamheten med faderskapsundersökningar. Men i dag säger statsrådet ingenting härom. Det ger mig anledning ställa frågan: Hur har det gått med det förslag som statsrådet i våras väntade från socialstyrelsen?

Socialstyrelsen har däremot i cirkulär till hovrätterna och tingsrätterna i landet vid åtminstone två tillfällen under 1975 tagit upp den rådande situationen när det gäller undersökningar för fastställande av faderskap. I det cirkulär som är daterat den 19 juni 1975 omnämns den vetenskapliga utveckling som har skett inom immunologin och biokemin, och man menar att de traditionella fysiskt antropologiska undersökningarna efter hand kan upphöra och ersättas med utvidgade rättsgenetiska undersökningar.

Jag kan inte göra någon bedömning av den ena eller andra undersökningsmetoden. Är det nu så som man hävdar, att man med utvidgade rättsgenetiska undersökningar i förhållande till de rättsantropologiska kommer till en än högre uteslutningskapacitet för felaktigt utpekade fäder, är det naturligtvis bara av det skälet riktigt att gå över till denna nya metod. Det är väl ändå ostridigt att redan den rättsantropologiska undersökningsmetoden på senare tid har givit mycket höga värden. Jag utgår från att det inte kan vara det förhållandet, att man efter den hitillsvarande laboratoriechefens pensionering saknar erforderlig kapacitet på det rättsantropologiska området, som gör att man byter undersökningsmetod.

Besvärande för domstolarna har emellertid varit den utomordentligt långa väntetiden och att man efter socialstyrelsens skrivelser under året har kunnat bli tveksam om att använda blodundersökningslagen när det gäller vad som i lagtexten kallas "annan undersökning rörande ärftliga egenskaper". De här undersökningarna är ändå just i de komplicerade målen ett utomordentligt viktigt bevismedel. Lagstiftaren har ställt denna möjlighet till rättsväsendets förfogande. När sedan en administrativ myn-

Torsdagen den
4 december 1975

*Om undersökningar
för fastställande av
faderskap*

dighet – i detta fall socialstyrelsen – i cirkulär förklarar att det är lämpligt att domstolarna iakttar stor restriktivitet med begagnandet av blodundersökningslagen, är det naturligt att tvetsamhet och förundran uppstår. Man kan också kanske ifrågasätta den konstitutionella grunden för en sådan skrivelse.

Det är dessutom från rättssäkerhetssynpunkt viktigt att mål kan avgöras inom rimlig tid. Jag anser inte att så är förhållandet, när t. ex. faderskapsmål i avbidan på rättsmedicinska undersökningar får ligga vilande i årtal. Alternativet blir då att inte utnyttja dessa undersökningar, vilket inte kan vara bättre, eftersom det skulle försämra möjligheten att nå ett materiellt riktigt resultat.

Nu säger socialministern i svaret att det pågår ett arbete med att lägga upp lämpliga rutiner för utvidgade faderskapsundersökningar. Jag utgår ifrån att det är vad socialstyrelsen kallar utvidgade rättsgenetiska undersökningar.

Ärendebalansen skall snart kunna avarbetas, säger socialministern, och verksamheten bedrivs i full omfattning. Är det då, herr statsråd, att tolka så att de långa väntetider som har förelegat under senare år kommer att försvinna? Får jag också göra den tolkningen av socialministerns svar att vad socialstyrelsen tidigare har skrivit till domstolarna – att de skall iaktta stor restriktivitet med förordnande av utvidgad rättsgenetisk undersökning, dvs. vad som i lagtexten kallas ”annan undersökning rörande ärftliga egenskaper” – inte längre är aktuellt?

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Som jag anförde i mitt interpellationssvar har under senare år ägt rum en mycket snabb utveckling när det gäller att med biokemiska och serologiska metoder fastställa faderskap. Det är nu möjligt att med betydligt större säkerhet än tidigare utesluta en person som tänkbar fader. Med de rutinundersökningar som f. n. tillämpas av rättskemiska laboratoriet kan faderskapsundersökningar ske med en säkerhetsgrad av närmare 90 %. Genom utvidgad rättsgenetisk undersökning med biokemiska och serologiska metoder kan uteslutningsgraden nu höjas till 95 och t. o. m. 98 %. Socialstyrelsen har i Råd och anvisningar, dels nr 11 år 1970 om barn utom äktenskap, dels nr 48 år 1975 om fastställande av faderskap och underhållsbidrag för barn utom äktenskap m. m., redogjort för den gällande lagstiftningen på detta område samt lämnat råd om åtgärder som bör vidtas för fastställande av faderskap.

Vad beträffar socialstyrelsens cirkulär till samtliga hovrätter och tingsrätter den 19 juni i år angående undersökningar för fastställande av faderskap var enligt vad jag inhämtat avsikten att upplysa domstolarna om i vilka fall utvidgade faderskapsundersökningar kan anses motiverade. Dessutom gavs i cirkuläret en orientering om det pågående reorganisationsarbetet beträffande sådana undersökningar.

Man kan naturligtvis, herr Winberg, alltid diskutera formuleringar, men det väsentliga i det här sammanhanget är själva sakfrågan, och

det är den jag här velat starkt understryka. En utveckling är på gång som bör kunna leda till mycket positiva resultat och att vi således inte skall behöva ha de långa väntetiderna. Jag räknar med att de skall minska väsentligt.

Sedan skall man komma ihåg att självfallet står det domstolarna fritt att förordna om utvidgade undersökningar i de fall domstolarna finner detta befogat. Jag vill starkt understryka det. Socialstyrelsen avser att inom kort sända ut ett nytt cirkulär med närmare information till domstolarna om den aktuella undersökningskapaciteten, och som jag har nämnt i mitt svar kommer nu undersökningskapaciteten att öka snabbt.

Vad slutligen gäller den fråga som herr Winberg ställde om det av socialstyrelsen aviserade förslaget till organisation av rättskemiska laboratoriet och verksamheten med faderskapsundersökningar vill jag upprepa att vi väntar det inom kort. Det har varit komplikationer, men vi ser fram emot att få förslaget inom den närmaste tiden.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Jag tackar socialministern för det kompletterande svaret. Skrivelsen från juni 1975 skall jag inte uppehålla mig så länge vid. Jag vill dock säga att den egentligen inte innehöll i vilka fall domstolarna skulle förordna om undersökning. Det väsentliga konstaterandet var ju hur förhållandena var på undersökningsområdet och slutsatsen blev att man skulle iaktta stor restriktivitet. Det är närmast den formuleringen jag har vänt mig mot. Jag vet att den har orsakat komplikationer. Å ena sidan har man en lagstiftning som säger att man skall utnyttja detta bevismedel och å andra sidan en skrivelse från en myndighet som säger att man helst inte skall göra det.

Om det nu är som socialministern säger – och det har jag ingen anledning att betvivla – är det bra om vi får den här nya typen av rättsgenetiska undersökningar, om den ger en högre utredningsprocent än de gamla rättsantropologiska. Möjligen gör jag den reflexionen att socialministern var en aning väl optimistisk i våras. Jag hoppas det inte är fallet i dag.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 24 Om kommunalt inflytande vid företagssammanslagningar

Herr kommunministern GUSTAFSSON erhöll ordet för att besvara herr *Hermanssons* (vpk) den 25 november anmälda fråga, 1975/76:126, och anförde:

Herr talman! Herr Hermansson har frågat mig om regeringen avser att ta initiativ för att ge berörda kommuner reell bestämmanderätt när det gäller stora företagssammanslagningar och deras effekt dels på kommunernas allmänna ekonomiska läge, dels direkt på skatteunderlaget.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Om kommunalt
inflytande vid
företagssammans-
slagningar*

Torsdagen den
4 december 1975

*Om kommunalt
inflytande vid
företagssamman-
slagningar*

En kommuns ekonomi, planering och verksamhet påverkas i hög grad av företagens beslut. Det är därför angeläget att kommunernas behov av insyn och inflytande i näringslivet blir tillgodosett. Mot den bakgrunden har olika åtgärder vidtagits från statsmakternas sida.

Riksdagen beslutade år 1972 om att införa ett informationssystem mellan företag och samhälle. Enligt lagen om uppgiftsskyldighet i vissa planeringsfrågor föreligger skyldighet för näringsidkare att till länsstyrelsen bl. a. redovisa planerade eller väntade utvidgningar eller inskränkningar i produktionen, sysselsättningen eller driften. Lagen ger också kommun rätt att kalla näringsidkare till överläggning i fråga som är av väsentlig betydelse för kommunen. Detta tillvägagångssätt kan exempelvis användas om ett företag i samband med en planerad fusion lämnar bristfälligt information eller handlar i strid med kommunens intressen.

Behovet av insyn och inflytande i näringslivet är särskilt stort i kommuner där näringsverksamheten domineras av ett eller några företag. I dessa fall kan sysselsättningsförändringar få djupgående konsekvenser för en kommuns utveckling. Under sådana förhållanden är enbart informationsutbyte inte tillräckligt. Inom kort framläggs ett inom regeringskansliet utarbetat förslag som ger kommun rätt att utse ledamot i styrelsen för sådant företag som i sysselsättningsavseende är av stor betydelse för kommunen. Därigenom skapas en möjlighet för kommunerna till direkt inflytande på företagens beslut. Inflytandet kan därmed också gälla företagssammanläggningar.

Frågan om formerna för kommunernas insyn och inflytande i näringslivet kan inte ses isolerade från hur de anställdas önskemål i samma hänseende kommer att tillgodoses. Av särskilt intresse i detta sammanhang är förslaget till lag om kontroll av företagsförvärv i vissa fall. Förslaget innebär att samråd skall ske med lokal arbetstagarorganisation vid företaget innan avtal träffas om förvärv av företag eller del av företag. Om arbetstagarorganisationen motsätter sig förvärvet kan chefen för industridepartementet påkalla överläggningar med parterna. Regeringen föreslås i sista hand rätt att förbjuda förvärvet om detta skulle medföra väsentliga olägenheter från exempelvis sysselsättningssynpunkt. Beredningen av ärendet anstår t. v. i avvaktan på resultatet av de förhandlingar som pågår mellan arbetsmarknadens parter om en avtalslösning.

Med hänsyn till vidtagna åtgärder och framlagda förslag avser regeringen att inte f. n. ta några ytterligare initiativ i den aktuella frågan. Skulle det emellertid visa sig att de intressen som kommunerna har att bevaka inte blir tillräckligt beaktade, måste självfallet ytterligare åtgärder övervägas för att tillgodose kommunernas behov av insyn och inflytande i näringslivet.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Bakgrunden till min fråga är de stora företagssammanläggningar och företagsköp som gjorts under de senaste veckorna: Stora Kopparberg – Bergvik och Ala, Kopparfors – Papyrus, Beijerinvests köp

av Kockums järnverk i Ronneby. Här bör också nämnas en transaktion mellan ASEA och Surahammars bruk. Detta är bara några i den långa raden av företagssammanslagningar under den koncentrations- och centralisationsprocess i det kapitalistiska näringslivet, som går allt snabbare.

I några fall har det här rört sig om sammanslagningar inom en och samma finanskoncern, den Wallenbergska. I samtliga fall måste man räkna med att sammanslagningarna får inverkan på sysselsättningsmöjligheterna inom de berörda kommunerna. De kan också på olika sätt inverka på kommunernas ekonomi på skattesidan. Inkomster kan falla bort både genom avflyttning av anställda i bolagen och genom utflyttning av huvudkontor.

Att de anställda skall ha ett avgörande inflytande på företagssammanslagningar är för vårt parti en självklarhet. Vi anser att de bör ha vetorätt i sådana fall. I den här debatten har jag emellertid velat ta upp en annan fråga, nämligen kommunernas insyn och bestämmanderätt. I några av de fall jag talat om – det bestyrktes i en föregående debatt med industriministern – syns kommunerna inte ens ha underrättats i förväg eller möjligen när saken redan varit klar att offentliggöras. I ett fall – det gäller affärerna mellan Wallenbergsföretagen ASEA – Surahammars Bruk AB – Kopparfors – Voxnans Kraft AB har det från kommunrepresentanter riktats hård kritik. Man säger att affären genomfördes av två skäl: bolaget ville komma undan skatt och man ville förhindra att kommunen begärde förköpsrätt till vissa skogs- eller markområden. Det verkar alltså som om inte ens gällande lagstiftning och bestämmelser följdes av de stora industriföretagen.

Kommunerna måste enligt vårt partis mening till att börja med ha rätt att omedelbart bli underrättade när företagssammanslagningar börjar diskuteras. De skall ha möjlighet att hela tiden vara med och ge sina synpunkter. De bör också ha en reell bestämmanderätt och möjlighet att inlägga sitt veto när en sammanslagning eller annan affär påtagligt står i strid med kommunala intressen.

Jag tackar för svaret och hoppas att regeringen snabbt föreslår lagstiftning som tillgodoser dessa krav.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 25 Om länsstyrelsens handläggning av plan- och byggnadsärenden

Herr kommunministern GUSTAFSSON erhöll ordet för att besvara herr Krönmarks (m) den 13 november anmälda interpellation, 1975/76:55, och anförde:

Herr talman! Herr Krönmark har frågat mig om jag är beredd att vidta åtgärder så att frågor gällande plan- och byggnadsärenden liksom dispenser från byggnadsförbud enligt naturvårdslagen behandlas i länsstyrel-

Torsdagen den
4 december 1975

*Om länsstyrelsens
handläggning av
plan- och bygg-
nadsärenden*

ses lekmanastyreelse i de fall länsstyrelsen avser att korrigera kommunens beslut.

Länsstyrelsens styrelse avgör enligt länsstyrelseinstruktionen bl. a. viktigare frågor om samhällsplanering eller andra för länet betydelsefulla åtgärder och andra frågor som landshövdingen hänskjuter till styrelsen. Ärende som inte avgörs av styrelsen avgörs av den tjänsteman som anges i länsstyrelseinstruktionen, arbetsordningen eller i särskilt styrelsebeslut.

Länsstyrelsens styrelse fastställer arbetsordning. Till ledning för utarbetande av arbetsordning finns en av regeringen utgiven normalarbetsordning. I denna uppmärksammas särskilt ärenden av svårare beskaffenhet, av principiell betydelse eller av större omfattning. Sådana ärenden skall normalt lämnas över till närmast högre beslutsnivå inom länsstyrelse. Dessutom framhålls vikten av att olika chefer – således även landshövdingen – hålls underrättade om viktigare ärenden.

Länsstyrelseinstruktionen och den av regeringen som vägledning utfärdade normalarbetsordningen ger – såvitt jag kan se – goda garantier för att olika ärenden i länsstyrelsen handläggs rationellt samt för att frågor med principiell tyngd kommer att beslutas av länsstyrelsens styrelse. Jag vill tillägga att jag i anslutning till behandlingen av länsberedningens förslag avser att ta upp även frågan om styrelsens roll.

Herr KRÖNMARK (m):

Herr talman! Jag vill framföra ett tack till kommunministern för svaret på min interpellation.

Låt mig till att börja med klargöra att det inte är i min egenskap av styrelseledamot i lekmanastyrelsen i Kalmar läns länsstyrelse – med de erfarenheter jag har därifrån – som jag har framställt interpellationen, utan jag har blivit uppmärksamrad på förhållandena i andra delar av landet.

Vi har nu fått ett lekmannainflytande i länsstyrelserna, men jag vågar säga att det ännu inte har funnit sina slutliga former. Därför är det tillfredsställande att kommunministern skall ta upp frågan om lekmanastyrelsernas arbetsformer när han har att behandla länsberedningens förslag.

Det finns visserligen en normalarbetsordning, men styrelserna är här suveräna att fastställa sina egna arbetsordningar, och de kontakter som vi har haft inom mitt parti mellan olika representanter i länsstyrelserna har visat att arbetsordningarna i de olika länsstyrelserna varierar mycket kraftigt. Även om jag som representant för det parti jag företräder, icke i och för sig vill ha en centralisering måste jag säga att de nuvarande förhållandena är otillfredsställande. Man bör kanske ha betydligt mer normerande bestämmelser än man har f. n.

Plan- och byggnadsärenden, dvs. frågor av den art som jag pekat på i min interpellation, är ju väsentliga både för enskilda människor och för kommunerna. Kommunerna är alltid inkopplade, och de har ett stort inflytande. Där fattas besluten av politiskt ansvariga instanser som bygg-

*Om länsstyrelses
handläggning av
plan- och bygg-
nadsärenden*

nadsnämnd, kommunstyrelse och även kommunfullmäktige. I de fall – som givetvis kommer att inträffa – där kommunen hävdar en mening men där exempelvis den föredragande tjänstemannen på länsstyrelsen hävdar en annan mening tycker jag att ordningen ur demokratisk synpunkt och ur medinflytandesynpunkt är ganska otillfredsställande. Jag tycker att det i våra dagar är något av ett principiellt snygghetskrav, i fall där en politisk ansvarig instans har fattat ett beslut efter ett remissyttrande och detta sedan skall prövas, att prövningen också sker i en instans som kan avkrävas ett politiskt ansvar. Det kan indirekt ske när det gäller länsstyrelsens lekmanstyrelse.

Av kommunministerns svar framgår inte riktigt vilken uppfattning statsrådet har. Statsrådet hänvisar till vad som komma skall, men jag tycker ändå att det skulle vara mycket värdefullt om statsrådet Gustafsson ville säga om han principiellt delar min uppfattning om värdet av att man fick denna samstämmighet i prövningen, så att fall där det finns en skiljaktig mening mellan kommunen och länsstyrelsen regelmässigt i samtliga länsstyrelser togs upp i lekmanstyrelsen. Jag kräver för den skull icke någon omedelbar åtgärd, men det skulle vara intressant att få en markering från statsrådet i detta avseende.

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag har så till vida samma uppfattning som herr Krönmark att vi skall eftersträva att öka lekmannainflytandet i länsstyrelsernas verksamhet och vidga det så långt det rimligtvis kan vara förenligt med god arbetsordning och andra omständigheter.

Däremot är jag litet tveksam när det gäller de frågor som herr Krönmark tagit upp, nämligen plan- och byggnadsärenden. Jag har ganska stor erfarenhet på det här området, och jag vet mycket väl att det ofta uppstår intressekonflikter mellan den enskilde fastighetsägaren och en kommun. När ett sådant ärende skall avgöras i första rättsinstansen är det viktigt, att det också anläggs synpunkter av formell och juridisk natur. Jag tror att det är mycket viktigt för rättssäkerheten att en objektiv bedömning av frågan ur rättsliga och formella synpunkter är tryggad. Det kan för den enskilde medborgaren vara mycket stora värden som står på spel. Det är inte ovanligt att en sådan intressekonflikt uppstår, och jag är litet tveksam huruvida länsstyrelsens lekmanstyrelse i ett sådant läge är den riktiga instansen för att skipa rättvisa.

Det återstår att se vilken ståndpunkt vi slutligen kommer fram till när vi skall behandla länsberedningens förslag. Jag delar herr Krönmarks uppfattning att vi hitintills får betrakta lekmanstyrelsernas arbete som en försöksverksamhet. Vi skall nu samla in erfarenheter från olika håll och pröva dem mot de synpunkter som jag här anfört och även mot andra. Vi får se vilket slutgiltigt resultat vi då kan komma fram till. Principiellt har jag samma grundsyn som herr Krönmark.

Torsdagen den
4 december 1975

*Om länsstyrelsens
handläggning av
plan- och bygg-
nadsärenden*

Herr KRÖNMARK (m):

Herr talman! Jag kan kvittera med att säga att jag rent principiellt kan hålla med statsrådet just när det gäller enskild person men att det är litet annorlunda när – vilket kan förekomma – kommunen och den enskilde fastighetsägaren, eller vem det nu kan vara, har en samstämmig uppfattning och man alltså fattar ett beslut i en demokratisk församling, i en kommun. Det är då jag tycker att det mer eller mindre bör vara ett snygghetskrav att lekmanstyrelsen skall få ha ett inflytande.

Jag håller med kommunministern om att det måste vara en viss formell behandling av ärendena och att vi också måste ha ämbetsmannainflytande, men vi har ju i alla fall kvalificerade föredragande i alla länsstyrelser, och jag vågar utifrån min erfarenhet av länsstyrelsearbetet säga att ledamöterna i styrelsen tar vederbörlig hänsyn till vad som är formellt riktigt. Därför vågar jag väl konstatera – trots att det kan finnas vissa nyansskillnader i våra uppfattningar här – att det verkar som om statsrådet och jag hade samma uppfattning. Därför hoppas jag också att vi snart får en lösning av de här frågorna.

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! I det fall då en kommun och en enskild person har samma uppfattning i ett planärende lär det regelmässigt inte bli något ärende för länsstyrelsen. Jag kan tala om för herr Krönmark att jag har suttit i en länsstyrelse där landshövdingen förde över ett planärende till lekmanstyrelsen men där lekmanstyrelsen bad att få slippa behandla det. Här kan det komma in förhållanden mellan olika tätorter, och en mängd problem kan skapas i det här sammanhanget.

Men vi skall väl undersöka, om vi i den här andan kan finna lösningar som i varje fall är bättre än de nuvarande.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 26 Anmälades och bordlades

Skatteutskottets betänkanden

1975/76:18 med anledning av propositionen 1975/76:70 om ändring i uppbördslagen (1953:272), m. m. jämte motioner

1975/76:21 med anledning av propositionen 1975/76:78 om inskränkt skattskyldighet för företagareförening som erhåller statsbidrag

1975/76:24 med anledning av propositionen 1975/76:40 med förslag om ändring i tulltaxan (1971:920), m. m.

Utrikesutskottets betänkanden

1975/76:4 med anledning av motion om registrering av internationella konventioner m. m. på natur- och miljövårdsområdet

1975/76:5 med anledning av motion om tillbakadragande av utländska trupper från Korea

Utbildningsutskottets betänkanden

1975/76:5 med anledning av motioner om ökat statsbidrag till den gymnasiala yrkesutbildningen m. m.

1975/76:15 med anledning av motioner om vissa läroplansfrågor m. m.

1975/76:16 med anledning av propositionen 1975/76:25 om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 i vad avser särskilda åtgärder på skolområdet m. m.

Nr 35

Torsdagen den
4 december 1975

*Meddelande om
frågor*

§ 27 Anmäldes och bordlades

Motioner

1975/76:149 av herr *Andersson* i Örebro m. fl.

1975/76:150 av herr *Börjesson* i Falköping

1975/76:151 av herr *Fridolfsson* m. fl.

1975/76:152 av herr *Hermansson* m. fl.

1975/76:153 av herr *Josefson* m. fl.

1975/76:154 av herr *Magnusson* i Borås

1975/76:155 av herr *Magnusson* i Borås och fru *Troedsson*

1975/76:156 av herr *Magnusson* i Borås och fru *Troedsson*

1975/76:157 av herr *Mundebo* m. fl.

1975/76:158 av herr *Nilsson* i Trobro

1975/76:159 av herr *Rämgård* m. fl.

1975/76:160 av herrar *Söderström* och *Nilsson* i Trobro

1975/76:161 av fru *Troedsson* och herr *Söderström*

1975/76:162 av fru *Troedsson* m. fl.

1975/76:163 av fru *Troedsson* m. fl.

1975/76:164 av fru *Troedsson* m. fl.

1975/76:165 av herr *Winberg*

1975/76:166 av herr *Winberg*

med anledning av propositionen 1975/76:31 om ändrade beskattningsregler för pensionsförsäkringar m. m.

§ 28 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 4 december

1975/76:140 av herr *Strindberg* (m) till herr utbildningsministern om visst skolkonsertprograms förenlighet med kravet på objektivitet i skolundervisningen:

Anser herr statsrådet att Rikskonserters skolkonsertturné Kåkvisor står i överensstämmelse med de krav på objektivitet som man har rätt att ställa på undervisningen i skolan?

1975/76:141 av herr *Hellström* (s) till herr industriministern om åtgärder mot missbruk av konkursinstitutet:

Under senare tid har påtalats anmärkningsvärt många fall av företagskonkurser, där skattesmitning och liknande operationer uppenbarligen varit ett syfte med konkurserna, varefter ifrågavarande företagare startat nytt företag, som i många fall lett till ny konkurs etc.

Mot denna bakgrund får jag framställa följande fråga till herr industriministern:

Avser statsrådet vidta åtgärder som syftar till någon form av auktorisation för företagare som uppenbart missbrukat konkursförfarande och som avser att starta ett nytt företag?

1975/76:142 av herr *Boo* (c) till herr industriministern om nedläggningen av ASSI:s sågverksrörelse i Horndal:

Företagsledningen för statens skogsindustrier har nu meddelat att företags sågverksrörelse i Horndal skall läggas ned under år 1978. Denna nedläggning berör direkt 75 anställda. Någon ersättningsindustri i orten har inte beräknats. "Rationaliseringen" och därmed nedläggningen baseras på en s. k. företagsekonomisk bedömning. Därtill har också försök gjorts att beräkna de samhällsekonomiska konsekvenserna. Den s. k. individkalkylen, dvs. kostnader för flyttning m. m. för personalen, skulle endast uppgå till 1,3 milj. kr. Detta låga belopp förefaller helt verklighetsfrämmande.

En nedläggning av ASSI:s sågverk i Horndal kommer självklart att få mycket negativa konsekvenser för berörda anställda, för deras familjer, för orten Horndal och för hela Avesta kommun. Raserandet av ett så stort antal arbetsplatser för en ort av Horndals storlek kan helt enkelt inte accepteras.

Med hänvisning till det anförda ber jag att få ställa följande frågor till herr industriministern:

1. Är den planerade nedläggningen av sågverksrörelsen i Horndal i överensstämmelse med statliga företags sociala ambitioner?
2. Är regeringen beredd att medverka till att trygga och vidareutveckla sysselsättningen i Horndal?

1975/76:143 av herr *Lindahl* i Hamburgsund (fp) till herr utrikesministern om eventuellt deltagande av PLO i FN-debatt:

Hur ser regeringen på PLO:s eventuella deltagande i säkerhetsrådets debatt om Mellanöstern?

1975/76:144 av herr *Westberg* i Ljusdal (fp) till herr utbildningsministern om tillämpningen av skolöverstyrelsens anvisningar beträffande läromedel för sexual- och samlevnadsundervisningen:

Den 20 december 1971 utfärdade skolöverstyrelsen kompletterande anvisningar beträffande läromedel för sexual- och samlevnadsundervisning-

Torsdagen den
4 december 1975

*Meddelande om
frågor*

en, varav framgick att skolöverstyrelsen fann den av Svenska Sexualforskningsinstitutet och Maj-Briht Bergström-Walan producerade filmserien "Att vara två" ej lämplig för undervisningen i sexual- och samlevnadsfrågor i grundskolan och gymnasieskolan. Dåvarande utbildningsministern Carlsson uttalade i en debatt i riksdagen den 16 mars 1972, som gällde bl. a. den nämnda filmserien:

"Har skolöverstyrelsen funnit ett material, en film eller något annat, så olämpligt att man direkt avråder från att utnyttja det i skolorna, då bör naturligtvis med den beslutanderätt vi har på det lokala planet de ansvariga mycket noga fundera över orsaken till att skolöverstyrelsen lämnat rekommendationen. För min del menar jag att man måste fästa mycket stort avseende vid när SÖ yttrar sig och gör uttalanden i frågor av denna art."

Trots detta förekommer visning av de berörda filmerna i vissa skolor.

Med anledning av det anförda, som gäller såväl frågan om läromedelsgranskningens omfattning som frågan om elevens rätt till integritet, ber jag att till herr utbildningsministern få ställa följande fråga:

Vilken åtgärd anser sig utbildningsministern kunna vidta så att skolöverstyrelsens anvisningar tillämpas?

1975/76:145 av herr *Olsson* i Järvsö (c) till herr arbetsmarknadsministern om åtgärder för att öka sysselsättningsmöjligheterna i Ljusdals kommun:

Bristen på arbetstillfällen i vissa delar av Gävleborgs län är synnerligen otillfredsställande, framför allt vad gäller kvinnor och ungdom. Särskilt har Ljusdals kommun sedan länge haft undersysselsättning. Enligt Länsprogram 74 erfordras fram till 1980 i Ljusdals kommun 2 050 arbetstillfällen och i länet 8 450 utöver dem som beräknas tillkomma inom den offentliga sektorn. I länsprogrammet föreslås omfattande åtgärder.

Är statsrådet, med hänsyn till det nuvarande sysselsättningsläget, villig ta initiativ till snara åtgärder för att öka sysselsättningsmöjligheterna framför allt i Ljusdals kommun, bl. a. sådana som föreslagits i Länsprogram 74, utan att avvakta den slutliga behandlingen av regionalpolitiken i stort?

1975/76:146 av herr *Hernelius* (m) till herr utrikesministern om svenska åtgärder i samband med tvåhundraårsminnet av Förenta staternas självständighetsförklaring:

Vilka åtgärder planeras från svensk sida i samband med tvåhundraårsminnet av Förenta staternas självständighetsförklaring under nästa år?

1975/76:147 av herr *Wijkman* (m) till herr utrikesministern om eventuellt deltagande av PLO i FN-debatt:

Hur ser regeringen på PLO:s eventuella deltagande i FN:s säkerhetsråds kommande överläggningar om Mellanösternproblemet?

1975/76:148 av fru *Jonäng* (c) till herr kommunikationsministern om ombyggnad av viss del av riksväg 82:

Är kommunikationsministern beredd medverka till att en ombyggnad av riksväg 82 mellan Alfta och Söräng snarast kommer till stånd?

1975/76:149 av herr *Eriksson* i Ulfby (c) till herr jordbruksministern om planeringen av rekreationsområden:

När kan man förvänta sig att den särskilda beredning som skall följa planeringen av de primära rekreationsområdena kan börja sitt arbete, och på vilket sätt avser regeringen anvisa medel till de områden som har prioriterats?

1975/76:150 av herr *Måbrink* (vpk) till herr försvarsministern om följderna av konstruktionsfel hos flygplanet Viggen:

Vad anser försvarsministern om följderna i ekonomiska och andra avseenden av de konstaterade konstruktionsfelen hos flygplanet Viggen?

1975/76:151 av herr *Stridsman* (c) till herr försvarsministern om anslutning av värnpliktigas privatbilar till motorvärmarruttar på förbanden:

Genom beslut den 25 maj 1973 uppdrog Kungl. Maj:t åt överbefälhavaren att bedriva försöksverksamhet vintertid med s. k. batterikärror för att underlätta start av värnpliktigas privata motorfordon vid förband inom bl. a. Övre Norrlands militärområde. Med hänsyn härtill vill jag till försvarsministern rikta följande fråga:

Är statsrådet, med hänvisning till erfarenheterna från försöksverksamheten med s. k. batterikärror, beredd att vidta åtgärder som ger möjligheter för de värnpliktiga vid i första hand Norrlandsförbanden att ansluta sina privata bilar till motorvärmarruttar?

1975/76:152 av fröken *Andersson* (c) till herr utbildningsministern om anställningstryggheten för utländska lektorer:

Ett avtal rörande anställningstryggheten för bl. a. universitetslektorer har träffats mellan SACO/SR och utbildningsdepartementet. Enligt detta delas de utländska lektorerna in i två grupper, dels de som arbetat i Sverige i sju år eller längre tid, dels de som arbetat här i mindre än sju år. För lärarna i sistnämnda grupp innebär uppgörelsen att de endast kan arbeta ett år till i Sverige. Tidigare, enligt det gamla systemet, anställdes de för sex år med stora möjligheter till förlängning med ett år i taget.

Anser statsrådet att avtalet ger den drabbade gruppen utländska lektorer den anställningstrygghet de har rätt att fordra?

1975/76:153 av herr *Lothigius* (m) till herr kommunikationsministern om övergång till innerbelysta vägmärken:

Någon exakt uppgift på antalet vägmärken i landet är svårt att få fram. Man räknar med att det finns omkring 1 miljon eller något över. Av dessa är ca 250 000 belysta med ljus på yttersidan.

Enligt tidigare utredning ligger medelvärdet för driftkostnader av ett ytterbelyst vägmärke på ca 125 kr. per år och för ett innerbelyst på ca 56 kr. På grund av väsentligt höjda elavgifter har kostnaderna stigit.

Mycket stora besparingar torde kunna göras genom att successivt ersätta ytterbelysta vägmärken med innerbelysta.

1. Är statsrådet beredd att låta utvärdera skillnaden på ytterbelysta och innerbelysta vägmärken?

2. Är statsrådet beredd att rekommendera vägverket och kommuner en övergång till innerbelysta vägmärken om dessa visar sig mera ekonomiska?

1975/76:154 av herr *Wachtmeister* i Staffanstorp (m) till herr försvarsministern om åtgärder för att avhjälpa bristen på befäl inom krigsorganisationen:

Vilka åtgärder avser försvarsministern vidta för att avhjälpa den stora bristen på befäl inom krigsorganisationen?

§ 29 Kammaren åtskildes kl. 20.06.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert